76

KAŠTELA –MALO MODERNIZMA U NEOBIČNOM GRADU

BRANIMIR GRUICA ; OK KOVAČEV, KAŠTEL LUKŠIĆ, 1957-61
DINKO BEKAVAC: KUĆA ZA BRATA, KAŠTEL KAMBELOVAC,1971.
PETAR MIJAČ, B .RADMILOVIĆ: KAŠTEL LUKŠIĆ, 1964-1970.

Neobičan je to grad, među 15 najvećih u Hrvatskoj, iza Splita i Zadra, najveći u Dalmaciji,oko 40.000 stanovnika, ali grad koji nema javnu prometnu mrežu (hvataju samo prolazne linije među 'susjednim gradovima'), koji nema rodilište, ni bolnicu, u kojem nema niti jednog dizala (odnosno zgrade više od tri, četiri kata), kojemu je centar faktički u 'drugom, i to ne susjednom gradu', danas ima na stotine turističkih apartmana, dok nekada najatraktivniji Hotel 'Palace' je zapuštena ruina. Nestalo je soc-radnika trudbenika, umnožili su se sobarice i konobari. Još uvijek ima velike staklenike i plastenike, i jednu srednju školu, Poljoprivrednu. Ima trgića, đardina i zelenih površina, ali uređenog gradskog trga i parka nema.
Na Urbanizmu II , bio je zadatak u ovom gradu rješiti jedan mikrorajon, asistent mi je bio Miroslav Kolenz. Moje rješenje sam obogatio jednim gradskim parkom s puno palma, u nekom magazinu, knjizi sam vidio i Plaça Reial u Barceloni, a ponajviše sam bio inspiriran atraktivnim palmama na splitskoj Rivi. Kada su Splićani odlučili stare murve zamjeniti, Jože Plečnik im je predlagao Čemprese kao na Capriju, da usvojili prijedlog Fabijana Kaliterne, palme kao Cannesu. Kolenz mi je oštro iskrizirao 'palme', jer one nisu za naše podneblje- nemaju plodova, ne prave hladovinu, ne daju gradbeni materijal i 'bodljikave su negodne za dodir'. Poslije smo to promjenili u Park Maslina, ali su meni palme zauvjek ostale urbani simbol mediteranskog ambijenta.

U tom gradu bila je velika tvornica cementa 'Partizan‘, kemijski gigant 'Jugovinil', Jadranska Željezara,da bi se industrijske gromade rasule u turističku paramparčad, apatmansku djelatnost. Kaštelanski Aerodrom otvoren je 25.XI, 1966. danas imena Sv.Jeronim, je po prometu gotovo ravan zagrebačkom , 2021. bio je čak najprometniji u Hrvatskoj, grad Kaštela ima velike šoping-centre, ali mu nedostaju pet elemenata slikovitosti grada' staze, čvorovi,rubovi,četvrti i znamenitosti' koje definira Kevin Lynch:The Image of the City,1960 (prevedeno 1972).
Na ovom prostoru ljudi su obitavali još od kamenog doba, tu je Mujina Pećina, na periferiji ovog grada bilo je sjedište hrvatskih vladara Bijači, a danas ovaj grad ima vrlo visoki postotak hrvatske populacije (97,42) i katoličke (93,62 %). U NOBu je poginuo 421 partizan. U vrijeme 2.S.R. velika većina stanovništva je bila na strani partizana, dok je broj na suprotnoj strani bio minimalan.

KAŠTELA su složena od sedam povijesnih naselja, Sučurac, Gomilica, Kambelovac, Lukšić, Stari, Novi, Štafilić), grad je u spletu s još četiri druga grada, u aglomeraciji koja bi se mogla nazvati STOKS = SplitTrogirOmišKaštelaSolin , unutar koje su i mjesta Podstrana i Dugi Rat, a 'prikačeni' su Klis i Dugopolje. Zašto to sve skupa nije administrativno, kao što funkcionalno jeste, jedan grad, teško je shvatiti. Povijesni impulsi potstiću raznovrsne diobe, pa i onda kada su nesuvisle i čine suvremeni apsurd.

Gradu lijepog prirodnog okružja, s Kozjak-masivom otraga i zaljevom sprijeda, ipak. tako nisko razlivenom. nedostaje atraktivnih pogleda. Obala grada, 10 km ‘svega i svačega’ , kašteli,plaže, marine,lučice, mandrači i ‘ničega’ kao što su platoi uklonjenih tvorničkih hala. Grad još čeka 'finalizaciju'. Obalna 'crta' je uvijek izazovni prostor za arhitekturu. Ako se jednog dana pojave, barem ljeti, brodice u plovu od Splita do Trogira sa sedam dodira u Kaštelima, njihova Riva će dobiti još jedan kvalitet.

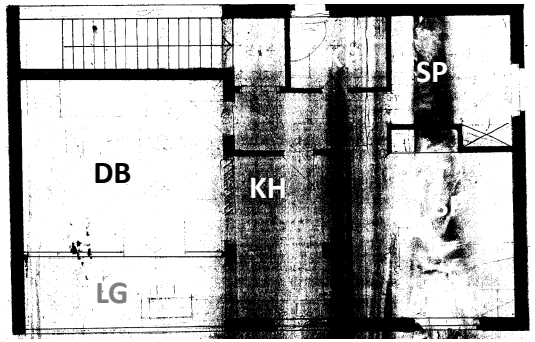

KAT

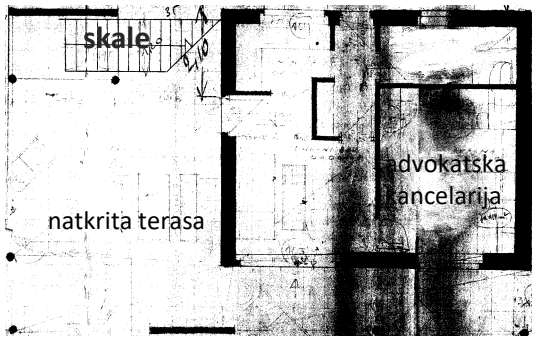

PRIZEMLJE

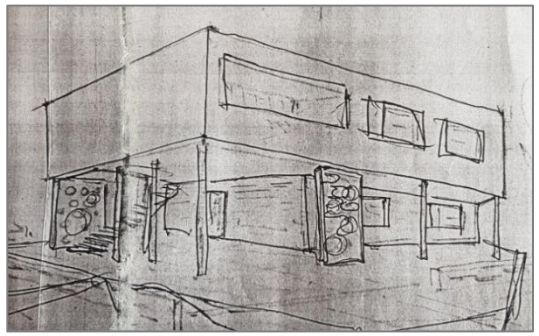

(skica arhitekta)

BRANIMIR GRUICA: OK KOVAČEV KAŠTEL LUKŠIĆ, Rušinac 34, **1957**

sjeverna strana- kamen u bazi

usitnjeni kamen oko betonskog stupa

'Urban sprawl', malo starosjedilačkih, puno gastarbeiterskih i kuća doseljenika iz zaleđa i BIHa, nastajalih uz pjesme poput 'Zidam kuću trokatnicu' Grupe Magazin, mimo ili bez urbanog plana, kao i bez dozvole, često s najvećim gustoćama. Tamo gdje je bila zabranjena gradnja bili su jeftini tereni, a ljudi su 'osjetili' da će kad tad doći legalizacija. Iz vremena kaštelanskog industrijskog procvata, vremena u kojem je Ivo Tijardović skladao , 'afirmativno', operu 'Dimnjaci uz Jadran'(1951), iako bez previše modernizma u rezidencijalnoj arhitekturi, nešto je bilo.

Arhitekt Branimir Gruica projektirao je kuću u Kaštel Lukšiću za svog prijatelja advokata Fabijana Kovačeva, njegovu suprugu profesoricu biologije i njihove dvije kćeri. Projektirana 1957. zgotovljena 1961. moguće je prvi kaštelanski primjer moderne kuće tog vremena. U prizemlju je bio radni prostor za advokaturu, i gornjim volumenom natkrivena terasa, prostor za ljetni odmor. Fino izvedeni usitnjeni kamen na zidu i stupovima, i drveni pogled ovom prostoru daje malo interijerskog štimunga. Temu s drvenim podgledom srećemo kod nekoliko kuća M.Breuera. Iz natkrivenog prostora kreću rahle stube na kat, gdje je trosobni stan i loggia, cca 70 m2. Sve je izvedeno besprijekorno, nikada procjeđivanja ili pregrijavanja. 2005. gospođa Kovačev je sama živjela u kući, a prilikom mog posjeta 2021.tu je bila njihova kćerka gđa. Bedalov. Kuća je bila dosta 'skrivena' u bujnom zelenilu vrta.

Projekt je napravljen s respektom prema korbizijanskoj arhitekturi, kroz horizontalne poteze otvora, a pogotovo sa oslobođenim prizemljem. Branimir Gruica , rođeni Kaštelanin, diplomirao Zagrebu, radio u splitskom birou 'Projektant', projektirao je i Terminal Kaštelanskog Aerodroma 1979. Gruica je bio i u skupini arhitekata koji su 25.XII,'53.razgledali Vitićevu Vilu za Admirala, što je zbilježeno fotografijom (v.#77) Arhitekt Dinko Bekavac je u Kaštel Kambelovcu napravio projekt Kuće za brata Josipa, 1971. u skladu s regulativom po kojoj se u to vrijeme bio obavezan ravni krov i geometrijske forme. Kao i na mnogim drugim našim lokacijama do početka sedamdesetih se propisivao, a poslije zabranjivao ravni krov. Nakon prestanka ove regulative arhitekt se je okrenuo više 'dalmatinskim oblicima', razvedenim krovovima i sl. U tom je stilu projektirao i nekoliko vila u Splitu na Mejama. Danas (2005) u mirovini arhitekt se aktivno bavi slikarstvom, kazao je u razgovoru sa studentima.

Ovaj tip kuće , prizemlje, kat i nadgrađe (1/2 tlocrta) prisutan je u više primjera tada ovdje u Kaštelama, na Mejama takoder, i ovako složena kuća je prilično podatna za korištenje velike i višegeneracijske familije, a takođermje pogodna za diobu među dva ili tri nasljednika. Dobra, stražnja postava stubišta, omogućava laku podjelu jednoobiteljske kuće u višeobiteljsku kuću.
Od projektanata kaštelanskih kuća , još su zabiježena imena splitskih arhitekata Petra Mijača i B.Radmilovića u Kaštel Lukšiću
Suma Sumarum: NEKOLIKO MODERNIH OBITELJSKIH 'KAŠETA' U RAZLIVENOM PROSTORU KAŠTELA. (Naravno, kod nas je mjesta i gradova s puno manje modernih kuća iz 1950tih i 1960tih).

M2-Kaštel Štafilić

M2-Kaštel Lukšić

M2- Kaštel Stari

B.RADMILOVIĆ & PETAR .MIJAČ: Novi Put 11, KAŠTEL LUKŠIĆ 1964-1970

Kontrolni toranj Aerodroma 1966

M2-višeobiteljska kuća

M2- prizemlje/kat/nadgrađe

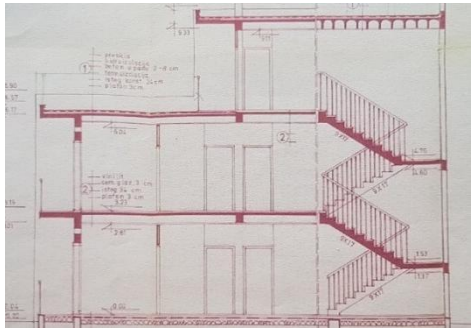

PRESJEK

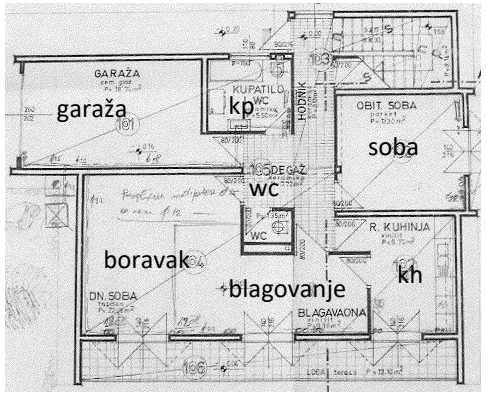

PRIZEMLJE

KAMBELOVAC-RIVA

DINKO BEKAVAC:OBITELJSKA KUĆA ZA BRATA ,KAŠTEL KAMBELOVAC (sjeverno . od magistrale), 1971

'JUGOVINIL' , 1949-2012 (3500 radnika)

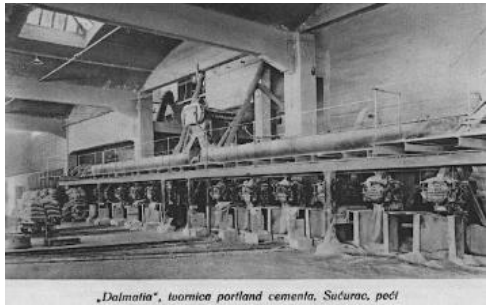

T. CEMENTA 'PARTIZAN' (1000 radnika)

HOTEL PALACE,1928/ 1947

77

SPLIT –VELIKA VILA ILI MALA ZA ADMIRALA

IVO VITIĆ: OK ILI VILA MEJE MEŠTROVIĆEVO ŠETALIŠTE (ex.MOŠE PIJADE), 1954. (objavljeno ‘Arhitektura-1954/4)

Bila je **to** jedina obiteljska kuća u Splitu pred čijim ulazom je stajao vojnik-mornar, ljeti u bijeloj uniformi, zimi u tamnomodroj odori poput vrtne dekoracije, bio je statusni znak. U doba malog broja automobila i veliki crni *Buick* pred kućom (garaža ipak nije bila dimenzionirana za parkiranje američkih limuzina) pojačavao je važnost stanara. Prva je bila četveročlana obitelj Mate Jerkovića, za kojeg je kao zapovjednika JRM kuća i građena. Četrdeset godišnji admiral, kontinentalac iz Petrinje, jedna od vodećih ličnosti u tadašnjoj vojnoj hijerarhiji i supruga, muzički visokoobrazovana, vodili su intenzivan društveni život. Osim ugodnih zvukova ozbiljne glazbe sa klavira što su ljeti dopirali kroz otvorene prozore, bilo je i bučnijih zabava i veselica, pjesme i galame, a među gostima su bili i ljudi iz estrade i teatra. Istekom mandata i dolaskom novih stanara, kuća je utonula u mir - barem se susjedima tako činilo. Vitić je pak, slušao *jazz* dok je projektirao ovu kuću .

Obiteljske kuće i vile zagrebačke moderne tridesetih godina jedna su od najvažnijih epizoda naše arhitekture prošlog stoljeća. Mada su imenom i najvećim brojem u glavnom gradu, primjeri modernih rezidencijalnih gradnji tridesetih, su prisutni i na drugim hrvatskim lokacijama. S ratnim godinama građenje je zastalo, a moderna kuća je nestala. Gradnja vile na Mejama je prvi primjer obiteljske kuće sa atributima moderne nakon drugog svjetskog rata, prvi primjer u Splitu, pretpostavljam i na prostorima bivše države , a svakako prva koja je bila javno publicirana u stručnom časopisu ‘Arhitektura’, istom čim je napravljena (*Arhitektura 4/1954*). Ova gradnja označila je novi početak moderne obiteljske kuće u Hrvatskoj i postala referentni primjer za uvod u značajnu seriju kuća što su uslijedile.

Dala je ton i neposrednom okolišu na Mejama, a zanimljiv dijalog i suradnja s ovom kućom uskoro će se desiti direktno na susjednoj parceli, koju godinu kasnije -Lovro Perković: Kuća Čikeš. Početkom pedesetih , kada antologijski primjeri moderne Savoye i Tugendhat izgledaju sjetno, ruševno i derutno, u europskim ratom poharanim prostorima je rijetka pojava novih modernih obiteljskih kuća. Tim više, kuća na Mejama dobiva na važnosti.

Antitradicionalizam u ovom primjeru uzrokovala je gradbena logika novog, i globalnog i regionalnog, materijala. Vrijeme kamena, klesara i zidanja se je gasilo, a lokalni materijal kojeg je ovdje u izobilju, lapor (tupina) postaje sirovina za šest tvornica cementa u okolici grada. Svega par stotina metara od kuće na Mejama bila je i lokacija prve dalmatinske cementare Gilardi-Bettiza (1865-1936). Promjena materijala morala je dovesti do promjene oblika i «stila», a na ovoj kući je to na najbolji način prikazano. Kuća je apstraktna, lokalno nije prepoznatljiva, bez kamena, bez škura i grilja, bez crijepa i oluka- samo jedna stara smokva u vrtu bila je izraz lokalizma. Beton armirani, značio je rastvaranje volumena prema pogledima i suncu, uvođenje svjetla u interijer i prozračnost. Sa sjeverne , hladne strane pročelje je zatvoreno. Zaštita otvora u prizemlju je s kliznim rebrastim panoima, motivom koji se javlja po prvi puta kod Vitića i kod nas , a koji će postati glavnom temom na kultnoj stambenoj zgradi u Laginjinoj , jednako kao i polikromija pročelja. Svjetlosivi vanjski dio, zagasito crveni unutrašnji gabarit, tamnosivi nadvoji , bijela stolarija, crni klizni panoi, zelena bravarija, bile su intenzivne boje , komentirane kao napadne, izazovne, neuobičajene i 'revolucionarne'- kao da se je Mondrian kroz Vitića obrušio na 'staromodni' koloristički ukus. Umjesto jeftinog imitiranja starih oblika , iskreno se oblikuje logika novih materijala i potreba.

LeCorbusier:Carthage, 1930.

Vitićev crtež Vile u Mejama

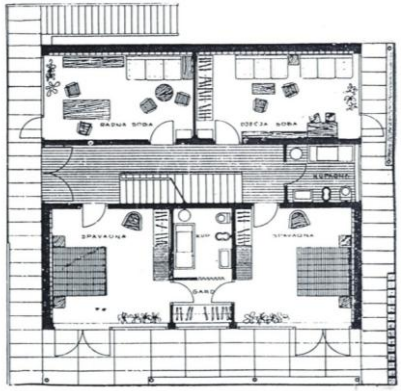

KAT

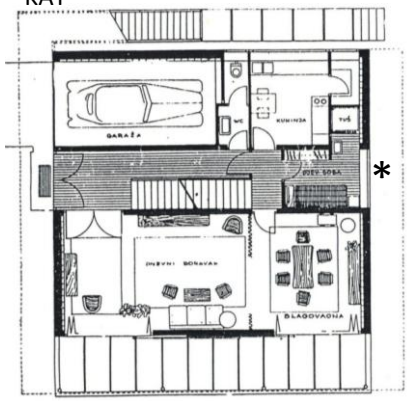

PRIZEMLJE (*kućna pomoćnica)

IVO VITIĆ: VILA ZA ADMIRALA MATU JERKOVIĆA' Meštovićevo šetalište - splitski arhitekti u obilasku vile, 25.XII,1953.

prve fotografije vile

zadnja sačuvana fotografija

Funkcionalni aspekt tih kuća često je opterećen nekim ranijim sadržajnim obrascima. Niti na Mejama , Vitić nije postigao funkcionalnu savršenost, ali taj tlocrt s aspekta racionalnosti, je superiorniji većini tlocrta iz tridesetih. Čini se kao da je *neufertovska* analiza prethodila dimenzioniranju prostora čiji je rezultat peterosobna stambena jedinica (boravak/blagovanje, tri spavaonice, radna soba, prateće prostorije i garaža) Spavaonice su po prvi puta u splitskom građenju bile opremljene ugrađenim ormarima, što je tada bilo zamijećeno. Djevojačka soba (u staroj terminologiji to je soba za *sluškinju*) bio je intrigantan i neočekivani detalj (!), obzirom na novonastali društveni koncept i ideologiju klasnog ujednačavanja. (Mislim da u kući kućne pomoćnice nije nikada bilo).

Dnevni život je u prizemlju ,a grupa spavaonica na katu. *Piano nobile* se prizemljio uz vrt, duh *wrigtove* organičnosti je jače i neposredno povezao interijer i eksterijer. Glavna i reprezentativna prostorija preko vrtne terase i transparentne vrtne ograde , hrabro je otvorena prema javnom prostoru. U to vrijeme , ulica je bila s vrlo malo prometa , promenada i šetnica u ljetnim večernjim satima. Moguće je spuštanje boravka u prizemlje diskutabilan potez, pogotovo što se s više etaže otvara puno bolji pogled na Sustipan, prema moru i otocima. Odgovor na ovu primjedbu u ljetno doba, je donekle krovna terasa i solarij. U ovom slučaju, približavanje privatnog prostora, dnevnog boravka visokorangirane ličnosti (elite) i javnog prostora ulice (populusa), mogao bi se eventualno pročitati i kao poželjan pozitivan odnos koji podržava tada proklamirane društvene principe.

Vizualno uvučeno prizemlje , izbačene horizontale kata s dojmom lebdenja, te zakrivljena ploha na krovnoj terasi, je tripartitna kompozicija što priziva poznatu temu iz Poissya. Uz to i *Maison Carthage* bi mogao biti referentni projekt, i znak Vitićevog opredjeljenja za *korbizijanski* senzibilitet. Četiri tanka čelična stupa na pročelju nisu konstruktivno neophodni, ali stvaraju dojam unutrašnje modulacije i navode na doživljaj *pilots&plan libre,* premda su ovdje stvarnost, nosivi zidovi.

Poput palube na brodu , katna terasa je postavljena sa tri strane i na nju se izlazi iz svake sobe, da bi se sa sjeverne strane skalama spustila u vrt. U prvoj varijanti projekta nije bilo tih stepenica, no njihovim dodavanjem pojavljuje se dupla vertikalna komunikacija i vertikalna kružna veza kroz kuću, te se pojačava transparentnost prostora.

Jednoobiteljska Kuća/Vila od ukupno 220 m2 na parceli od 800 m2 uz dosta javnoprometnu površinu , napravljena kao 'Rezidencija za Funkciju' odnosno obitelj Zapovjednika JRM, jednu od najviših dužnosti u tadašnjoj državi Jugoslaviji, pa otvara pitanje koliko je ovo zdanje malo ili veliko? Odgovor je svakako vezan uz tada aktualnu ideologiju, ali i vremena koja su prethodila i koja će uslijediti.

Danas ove kuće više nema, ostala je samo kao sjećanje i kao ideja. Mornarica je iz nekih razloga kuću, još osamdesetih godina, prodala gospođi M.B. koja je živjela u donjoj etaži, a gornju je iznajmljivala- nogometašu, stranim trgovačkim ili konzularnim predstavnicima- da bi njeni nasljednici vilu prodali gastarbajteru , a onda će se krajem devedesetih desiti dogradnje i nadogradnje, promjena ograde u balustradne stupiće, obzidavanje stupova, uokviravanje otvora, pojavit će se kovano željezo. Vila je nestala u korpusu nove građevine.

Kuća/vila je izazvala veliku pažnju u Splitu, a bila je i tema stručnih obilazaka - skupina splitskih arhitekata, Slavko Muljačić, Vera Tubić, Zlatibor Lukšić, Nikša Politeo, Branimir Gruica, Ivan Zorić, su je posjetili 25.XII, 1953. tada na 'radnoblagdanski dan' šetnjom do Meja, razgledavanjem i stručnim razgovorima (zabilježeno fotografijom).
Vitić je ovaj i prve projekte za JNA dobio preko majora Vlade Bralića, Klišanina, nerealiziranog arhitekta, koji nije mogao studirati ono što je volio već je po vojnopartijskom zadatku morao završiti pravo, a povezao ih je Vitićev prvi rođak , a Bralićev kliški znanac dr.Mladen Marović.

78
SPLIT - KUĆE SPLITSKE ,ŠKOLA PRAŠKA

LOVRO PERKOVIĆ:OK'ČIKEŠ, KUĆA UGOSTITELJA, MEJE 1957
LOVRO PERKOVIĆ: OK 'HIBŠER, KUĆA GINEKOLOGA,' FIRULE,1957
LOVRO PERKOVIĆ: OK MEŠTROVIĆ, MEJE 1965
BUDIMIR PERVAN: OK 'MARIĆ', KUĆA VODOINSTALATERA 1961 .
(objavljeno u URBSu)
KUZMA GAMULIN: 4 OB KUĆA 'MATKOVIĆ'GRIPE , KAŠTELANOVA 9, 1965

Nekoliko generacija splitskih modernih arhitekata između 2 rata školovalo se u Pragu. Oni su ostvarili značajansplitski opus u kojem je i nekoliko splitskih obiteljskih kuća iz '50tih i '60tih.
Splitski gostioničar Stipe ČIKEŠ radio je prije II svjetskog rata u Slovačkoj , a sa odštetom za gore ostavljenu imovinu pedesetih godina kupuje teren na Mejama i gradi kuću. Početak građenja počinje sudskim sporom. Na ishodovanu građevnu dozvolu vojska stavlja zabranu obzirom na preveliko približavanje 'vojnom objektu', kući admirala na susjednoj parceli. Sud donosi presudu u korist gradnje, vojska odustaje od prava žalbe, a admiral Jerković poziva budućeg susjeda, počastio ga čašom vina i čestitao mu na hrabrosti zbog tužbe protiv JNA. I poslije, uvijek su bili u dobrim odnosima.
Staro poznanstvo investitora i arhitekta koji dobiva potpunu slobodu, odredilo je karakter kuće. Potrebe i stil života četveročlane obitelji , dva sina su bili studenti medicine, napravili su program, sadržajno sličan onome u susjedstvu –dnevni boravak dolje, spavanje na katu , a terasa za ugodni ljetni boravak na krovu. Oblikovanje kuće priziva jedan nerealizirani Perkovićev projekt polumontažne tipske dalmatinske kuće iz 1935. (s ponešto elemenata od Le Corbusier:LePradet,Toulon, 1932), a sigurno važan moment bila je i arhitektura susjedne vile admirala. Na pitanje o inspiraciji, arhitekt je odgovorio:

« Da li me je neka posebna muzika ili knjiga inspirirala u ovom radu, toga se ne sjećam i ne vjerujem da se to i dogodilo. Često je teško odrediti čas i utjecaj u donošenju odluke na jednom rješenju , koje se može riješiti na bezbroj načina .Jednom me je naš prijatelj pok.Stjepan Planić pitao, koliko bih dugo mogao osmišljati jednu slobodnostojeću obiteljsku kuću i složili smo se da tome nema kraja . U datom slučaju , obzirom na poslijeratni period, mislim da je više utjecaja imao prodor saznanja o novim tehnologijama , kroz stranu stručnu literaturu, poslije ratnih i prvih poratnih godina, na kojima se obzirom na strogu dogmatičnost moderne i mogao najdosljednije ispoljavati novi izraz u oblikovanju. To se na ovom radu , uz moju tadašnju privrženost dalmatinskom kamenu , s kojim sam se upuštao i u zidanje tankostijenih kamenih lamela (Pomorski tehnikum i bazen u Dubrovniku, stambena zgrada u ulici I.L.Ribara u Splitu), vidi se u primjeni jedne domaće varijante američke staklene fasade (curtain wall), za izradu neprekinutih horizontalnih traka uzduž čitavog pročelja bez prekidanja međuprozorskim stupovima (pilastrima)-Lovro Perković dia, Split 1.04.1991.»
Kuću su nasljedili braća Čikeš, a prije koju godinu dobila još jedan kat, poprilično dobro integriran s originalnim stanjem.
Nedaleko, uz isto Šetalište, na Mejama izvedena je OK Meštrović, 1965. još jedna kuća po Perkovićevu projektu, slabije vidljiva s ulice i oblikovanja s manje ekspresije.
Treća Perkovićeva kuća je na drugom dijelu grada,na Firulama .Kuća za GINEKOLOGA bila je prislonjena uz predratnu višeobiteljsku zgradu, arhitektonski, samo dvije korbizijanske horizontale ili Mies: beinahe nichts, skromnog programa za bračni par s kćerkom, a u kojoj je bila i mini ginekološka 'ordinacija' privatne prakse vlasnika dr.Hibšera, pa su Splićani kuću vulgarno nazivali i 'Vila P....' Iz nacrta kuće teško je dokučiti gdje je bila ordinacija?
Poslijeratna medicinska modernizacija je obuhvatila i ginekološki fragment, spolnu edukaciju, kontrolu začeća, liječenje spolnih bolesti. U ginekološkim ordinacijama rješavali su se mnogi medicinski problemi. Neki i neuspješno. Od 1958. godine lječnička privatna praksa je, uz manje izuzetke, bila zabranjena

+KROVNA TERASA

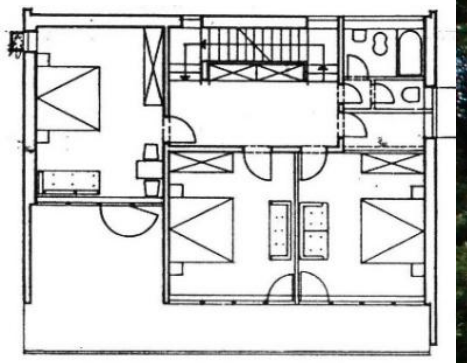

KAT

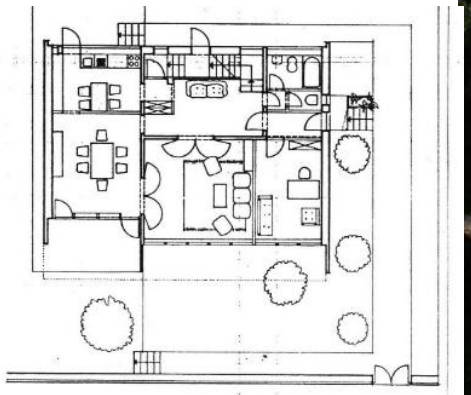

VISOKO PRIZEMLJE

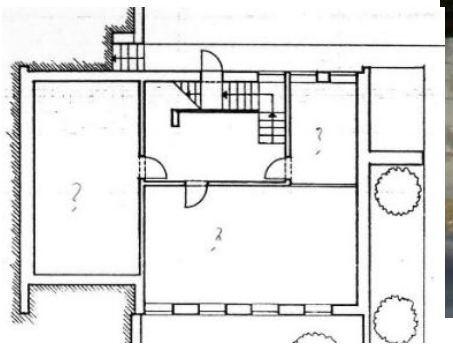

SUTEREN

LOVRO PERKOVIĆ OK ČIKEŠ-Meje, Meštrovićevo šetalište ,1957.

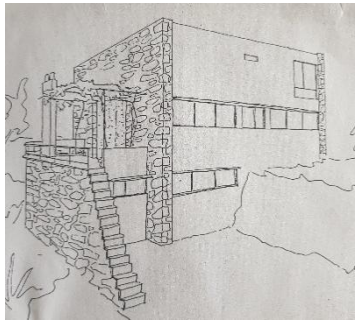

L.PERKOVIĆ.projekt 1930te

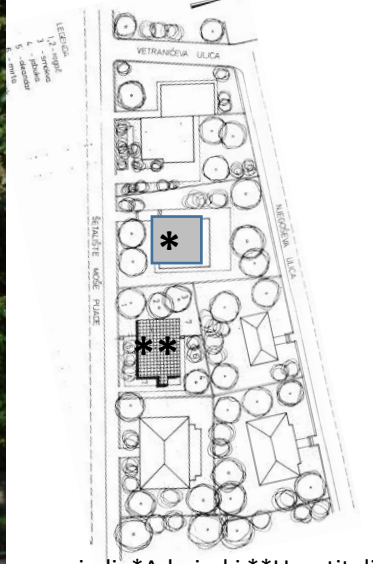

susjedi: *Admiral i **Ugostitelj

L.PERKOVIĆ: OK MEŠTROVIĆ, 1965

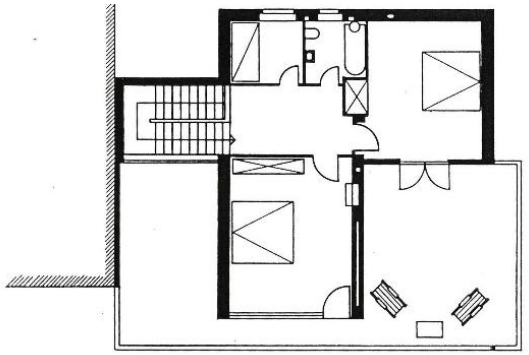

KAT

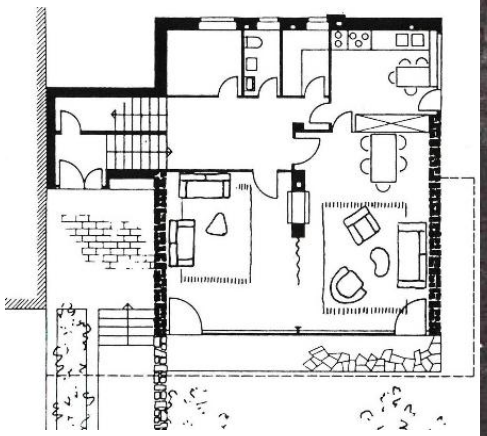

PRIZEMLJE

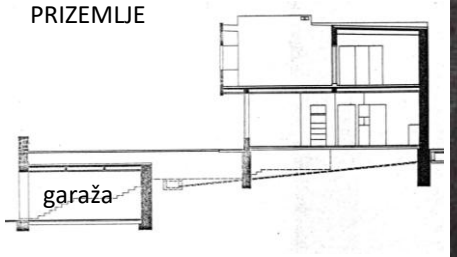

PRESJEK

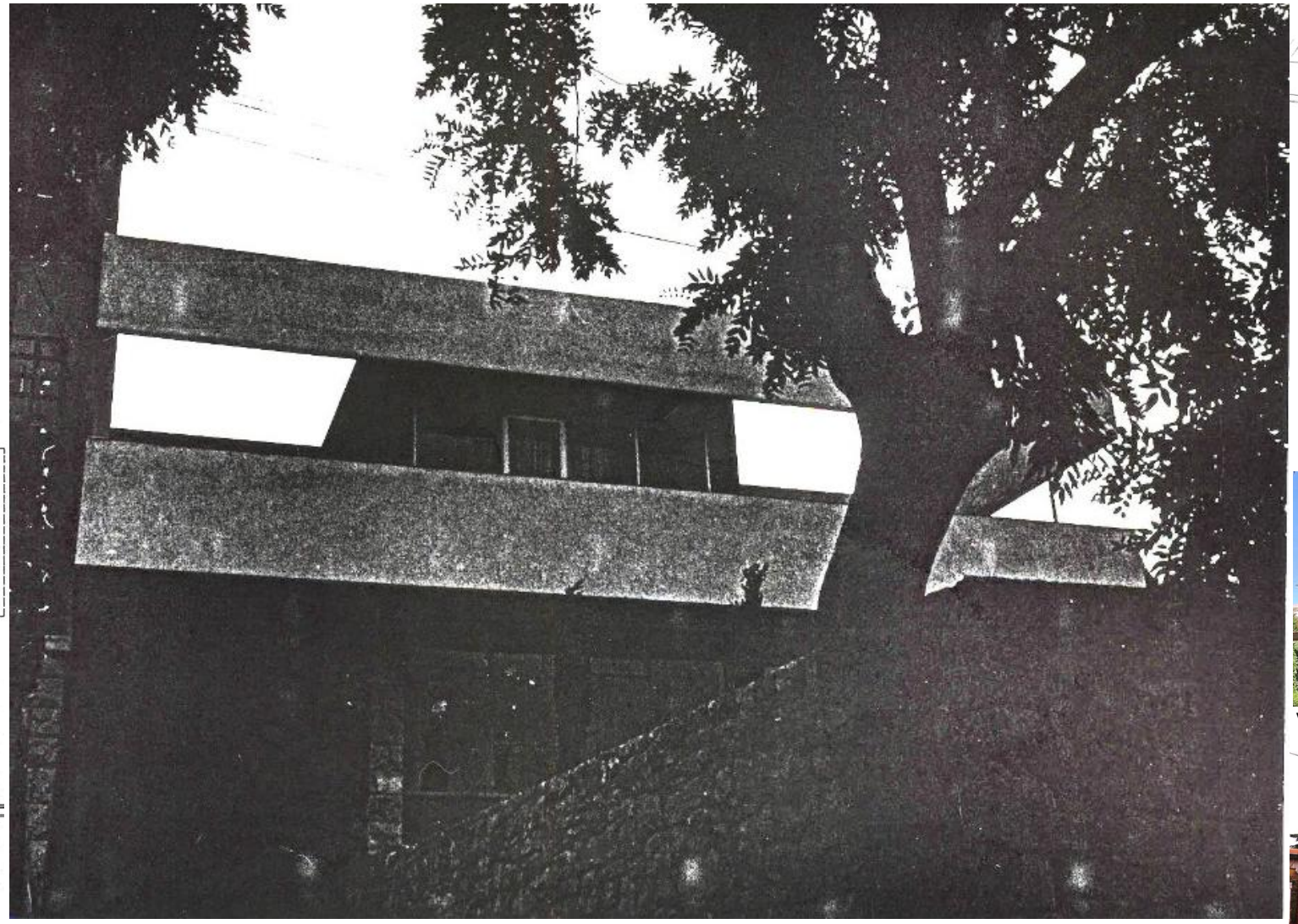

LOVRO PERKOVIĆ OK HIBŠER, Put Firula, 1957

L.PERKOVIĆ:projekt nadogradnje

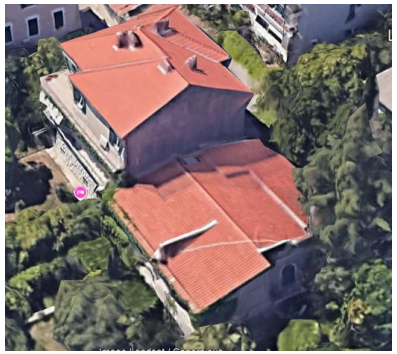

realizirana nadogradnja (arhitekt ?)

Vila Generala Bobetka,Firule,

M2.OK Firule (arhitekt?)

(

Kuća na Firulama je kasnije prodana jednom drugom ginekologu,malo nadograđena i prerađena, po projektu Perkovića (neprovjereni podatak) ili nekog drugog, ali s elementima postmodernizma. Danas skrita iza zelenila se ne vidi s ulice.

U blizini ove kuće bila je preratna vila u kojoj je neko vrijeme stanovala obitelj generala Janka Bobetka. Svakako bi bilo zanimljivo komparirati ovu 'generalsku' na Firulama s 'admiralskom' vilom na Mejama. Nedaleko je i još jedna M2 OK (arhitekt?)

BUDIMIR PERVAN : Kuća za VODOINSTALATERA**,** modernistički kristalični volumen perforiran zasjenjenim potezima balkona i terasa. U prizemlju je ulazni prostor, hall, dnevni boravak, kuhinja, blagovaonica, te sprema , praonica s tušem i ormarima za rublje. Na katu su dvije spavaće sobe, kupaonica i manje spremište, u podrumu garaža sa spremištem za gorivo Loggie i balkoni su ljetni boravak i zasjenjivači od visokog ljetnog sunca. Grijanje centralno s malim kotlom u holu prizemlja. Kuću B Pervan opisuje :" Težnja je bila postići da sve stambene prostorije, pa i kuhinja budu orjentirane prema južnoj strani da se postigne maksimalna insolacija i da se iz svih prostorija osigura krasan pogled na more. Arhitektura je izraz te težnje. Iskorištena je terasasta konfiguracija terena te je glavna masa izdignuta u nivo druge terase, pa se time postigao nesmetani pogled preko krovova zgrada koje se nalaze prema jugu. Sa sjeverne strane izbjegavalo se do maksimuma prozore, te su korištene luksfer prizme za osvjetljenje stubišta. Na taj način spriječeno je prodiranje bure".

Dva brata Marići su bili vodoinstalateri, a jedan od njih Duje kuću gradi za sebe i suprugu Štefaniju ,Zagrepčanku, na čije se ime vodi sva dokumentacija. Djece nisu imali. Pervana je upoznao najvjerojatnije kroz suradnju na nekoj gradnji. Niti godinu dana po useljenju Marić iznenada umire, a supruga nastavlja živjeti u kući slijedećih penaest godina. Susjedi su zapamtili Marića kao vrlo poštenog i radišnog čovjeka, kao ljevičara, bio je i u partizanima, a misle da ga je dosta pogodio 'Govor u Splitu,1962' kada je Tito osudio neprimjerno bogaćenje, a obrtnike nazvao kulacima.Poslije iseljavanja Štefanije i odlaska u Zagreb, u kući su tri godine bile časne sestre. Oko nasljeđivanja se vodio sudski spor, a onda je kuću (od nekoga?) kupio inženjer Tičinović iz Sarajeva i supruga Erika ,Slovenka, nasljeđuje Ana Tičinović. Vremenom je kuća doživjela brojne preinake, lođe su se zatvorile, i već 2017, nema nikakvih tragova originalnog projekta. Kuća s apartmanima se danas iznajmljuje.

KUZMA GAMULIN :Kuća za UGOSTITELJA na Gripama**,** Investitor Matković je prije dolaska u Split vodio restoran u Zagrebu, supruga domaćica, dvije kćeri i sin Marijan. Bilo je puno problema oko kupovine terena i uvjeta gradnje, da bi na kraju bila izgrađena kuća s četiri stana, za svako dijete jedan i za roditelje .Tri stana su po 50tak kvadrata, a treći na nadgrađu je poput garsonjere od 20tak kvadrata.(Ovaj je kasnije proširen preko terase).Jeli to bila dalekosežna odluka da se umjesto velike obiteljske kuće za peteročlanu mladu obitelj, raskošnog dnevnog boravka, četiri,pet spavaonica i kupaonica, napravi kuća s 4 manja stana? Koja odluka će imati bolji efekt na obiteljske odnose *hic et nuc* odnosno *pro futuro?* Odgovor je složen i neizvjesan!

Arhitekt Gamulin praški đak je iz generacije starije od Perkovića i Pervana. Prije rata surađivao je s danskim arhitektom Dyggve-om koji je radio u Splitu. Gamulin, visoki, markantni gospodin, šminker, žena Njemica, dvije kćeri, jedna dizajnerica u Munchenu, kasnije je on odustao od projektiranja, bio je sudski vještak, uspješan, 'imao je velike novce'. Pred koju godinu, mali stan na krovnoj terasi je proširen, možda se je još nešto dogodilo u kući, a vanjština je doživjela manje promjene u ogradama terasa, u boji i uređenju vrta.

*

U pristupu projektiranju i u arhitektonskim senzibilitetima, između naših arhitekata 'Praške Škole' i naših arhitekata 'Zagrebačke Škole', neke zamjetne razlike nije bilo!

*

Sve ove splitske moderne kuće '50tih i '60tih, kasnije su manje ili više prerađene za nove korisnike, dograđene i prilagođene nekim novim potrebama i vremenima, neke preoblikovane do neprepoznatljivosti. Darwinov poučak o preživljavanju kaže: NE PREŽIVE NAJJAČI, NAJHRABRIJI, NITI NAJINTELIGENTNIJI, VEĆ ONI KOJI SU NAJPRILAGODLJIVIJI PROMJENAMA. Tako 'prežive' i kuće, ili djelovi kuća, koji se mogu transformirati i prilagoditi novim potrebama.

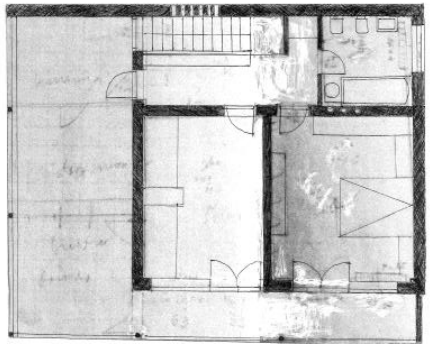

KAT

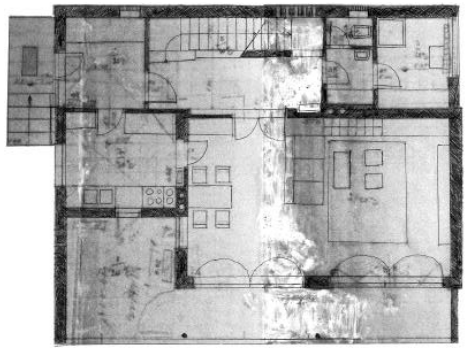

PRIZEMLJE

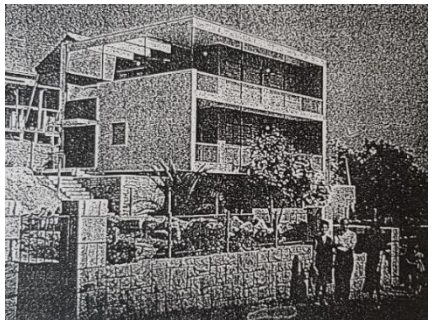

ULIČNI NIVO GARAŽA+PREDVRT

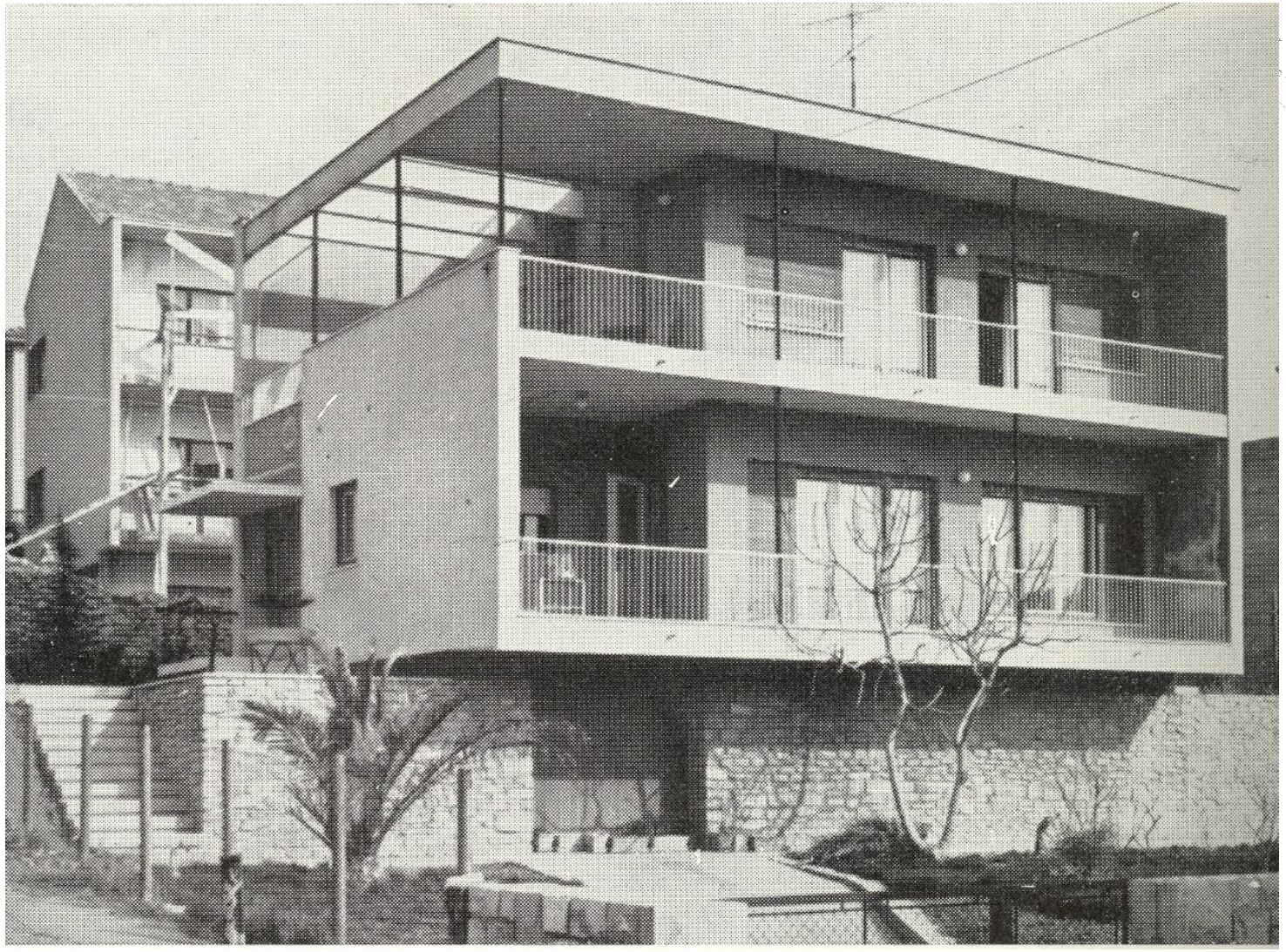

BUDIMIR PERVAN : OK MARIĆ, Hektorovićeva 35, 1961

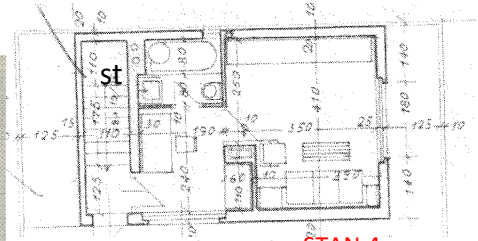

NADGRAĐE (20 m2) STAN 4

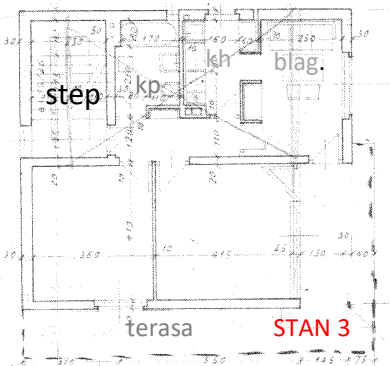

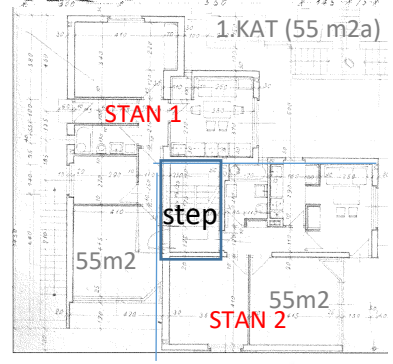

PRIZEMLJE (dva stana)

KUZMA GAMULIN: V0K ‘MATKOVIĆ’1965

79

SPLIT- UDALJENOSTI OD PEDESET METARA I PET GODINA

NEVEN ŠEGVIĆ & JERKO MARASOVIĆ:OK ‘TOME MARASOVIĆ’,1955-57 (objavljeno URBS-7)

NEVEN ŠEGVIĆ & URBS : OBITELJSKO POSLOVNA KUĆA LLOYD, 1963-65

Marasovići su bili graditeljska obitelj, Marin graditelj, šogor Fabijan Kaliterna, sinovi Jerko arhitekt, Neno građevinar, Tomo kunsthistoričar, nećak (sestrin sin) je Neven Šegvić.
Na podmarjanskom zemljištu uz ulicu njihovog imena, Marin je po projektu prijatelja, riječkog arhitekta Mile Bunete podigao kuću s tri stana, a tu 'nonotovu' kuću nasljeđuju Jerko (I i II kat), Neno prizemlje, uz koje je napravljena 1970tih dogradnja po projektu Nevena Šegvića . 'Neno je nešto novaca zaradio u Africi pa je mogao sagraditi kuću, a Jerko je uvijek bio bez love. Jerko je živio na drugom katu nonove kuće, a nono mu je ostavio prvi kat. Neno je bio u prizemlju i proširio se Nevenovom dogradnjom prema istoku. Nono je Tomi tu pokraj, na istoj parceli već ranije sagradio kuću. Nenina Kuća nije nigdje objavljena, niti se spominje u Šegvićevu opusu, i nije se baš uspjela, pa su Nevena onda zezali kad bi se hvalio s kućom na Marjanu , Tominom ili Neninom?“ (info.KM).
Kuća za najmlađeg sina, tada za supružnike bez djece, projektirana je 1955, izvedena 1957. Kasnije će se dograđivati. Projekt za ishođenje dozvole,VIII-'55, potpisao je Neven Šegvić, razradu M.Marasović. 'Crtali su Jerko i Mirjana , moja mama“- info.KM. U prvoj skici nije bilo dječje sobe! 'A gdje mi je soba za dijete' upitao je Tomo, na što je Neven duhovito uzvratio 'šta će ti dječja soba, danas moderni ljudi intelektualci nemaju djece' („Mislim da je sobu Jerko dodao i tako intervenirao u projektu“-info.KM). Kuća je sagrađena i useljena 1957, kćerka Marina će se roditi slijedeće godine.1980: Prva adaptacija i dogradnja podruma za stan obitelji kćerke, po projektu Nevena Šegvića, razradio je Jerko Marasović, 1986:druga dogradnja, veranda po projektu Jerka Marasovića, i 1990: treća dogradnja trijem i bazen, po zamisli Tome, razradio je brat Jerko. Na početku u kući je bio jedan , a poslije dogradnji, dva stana A=139 + stan B=140 m2,+ veranda i terasa 46 m2. Neobično za vanjski tradicionalni ' izgled (kamen, crijep, prozori s griljama) je moderni koncept interijera. U kosom dvoetažnom prostoru se ističe galerija koja potsjeća na Šegvićev fakultetski kabinet (iako u vrijeme projektiranja u tom kabinetu je bio prof.Galić). Tu je garnitura udobnih fotelja i veliki klavir (kasnije je prodan za izgradnju vikendice u Maslinici na Šolti), umjesto kamina izvedena je kaljeva peć. Veliki, poput 'lastovskog fumara‘ ili venturijanskog hipertrofiranog, projektirani dimnjak nije izveden. Otvori sa zavjesama su prema istoku i jugu, prema atraktivnim pogledima. Interijer je uredila supruga Gordana Marasović profesorica povijesti umjetnosti.

Vlasnici su jako zadovoljni kućom i komforom koji pruža, napravljena je potpuno u skladu s njihovim željama (iz studentskog referata, 1992).
'Izraz pučke kuće',ovdje je izduženi volumen s nešto drugačijim krovom od tipičnog dvostrešnog. Kuća Marasović s bunja zidom, griljama, kupom kanalicom, kamenim olukom , kamenim balkonskim konzolama, ima elemente više nego što je lokalna pučka arhitektura, a volumen s dvostrešnim krovom, sljeme okomito na uzdužne zidove je- novum. Pretpostavljam da je gruba inspiracija bila gospodarska kuća iz Bilica , naselja s puno profesorovih pohvala. 'Obiteljsku kuću, mog rođaka Tome Marasovića držim vrlo uspjelim objektom. Taj objekt na padinama Marjana , vrlo malih dimenzija (?), obogaćen onim što ja smatram dobrim komforom, a cjelokupni izraz je naše dalmatinske pučke kuće, koja je na neki način organski srasla s tim pejsažom , napravljena materijalom koji je na samom mjestu zatečen“, navodi Šegvić. Zbunjujuća je izjava 'zatečen na licu mjesta' jer to je bio materijal od stare srušene kamene kuće sa Šolte,kamen nekada ranije ručno klesan, a detalji kao kameni oluk na istakama , balkon na kamenim konzolama ili ugaoni kamenovi , upućuju na ‘format i karakter tog šoltanskog zdanja. Bilo je to tradicionalno ručno klesanje, koje je zahtjevalo klesara i vremena, a ne strojno rezani kamen kao kod nedaleke Perković: Kuće Čikeš iz tih godina..
Što je utjecalo da ovdje bude stilski 'pučki izraz kuće'? Istočno je 'podmarjanski pučki Veli Varoš', na parceli je 'gradski format' troetažne kuće, u širem susjedstvu su Prokurative, Hotel Ambasador, Dom Gusara, Banovina, sve 'izvanpučki formati'. Zapadno se podmarjanske padine popunjavaju modernom gradnjom. Vitić s obližnjom vilom na Mejama 1953, dao ton novoj gradnji obiteljskih kuća, a uskoro će tu 50tak metara dalje biti izgrađena i moderna Kuća Lloyd 1963. Uz to bi svakako trebalo komparatino razmotriti i idejni projekt Šegvić Nazorova', ZG, 1946. male obiteljske kuće u modernom stilu. Ovdje odabran izraz 'naše dalmatinske pučke kuće', senzibiliteta 'tradicijskog romantizma' (Tijardović:O kućo mala) otvara pitanje, 'zašto je došlo do reteriranja od modernizma'? Pretpostavljam, najviše zbog kamenog materijala koji je bio na raspolaganju.

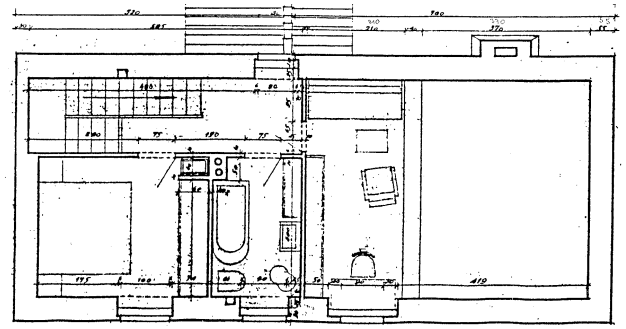

KAT-GALERIJA

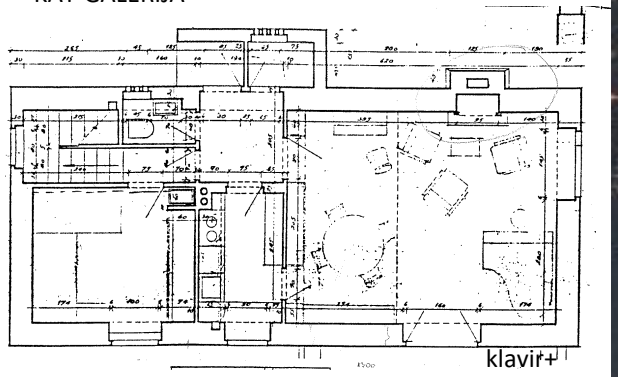

PRIZEMLJE

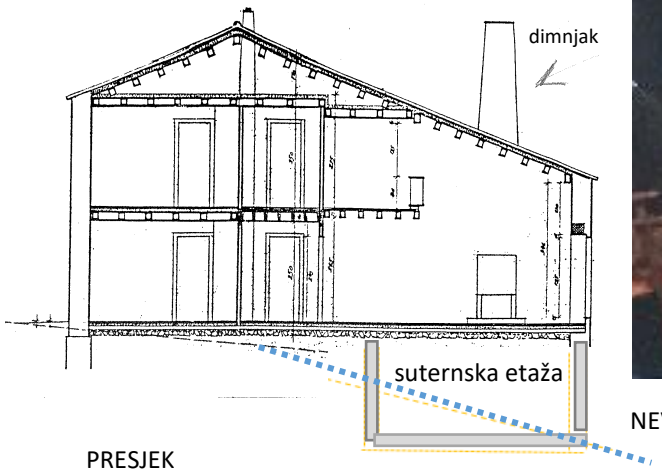

PRESJEK

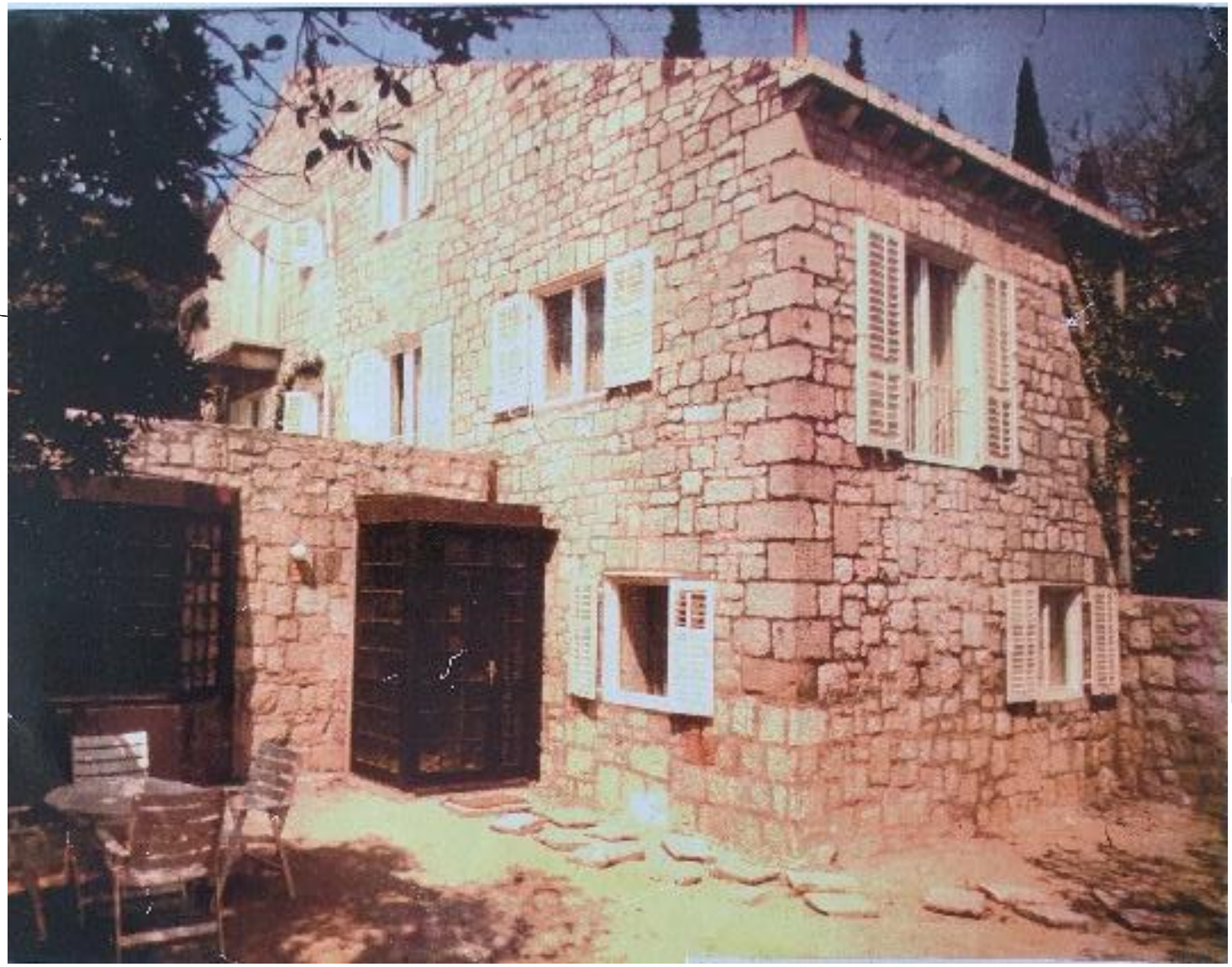

NEVEN ŠEGVIĆ (+JERKO MARASOVIĆ): 'TOMINA KUĆA' MARASOVIĆA 8, 1955-57

foto nakon izgradnje

BILICE-gospodarski objekt

Šegvićeva skica (bez suterena)

foto nakon adaptacije 1980.

S ove lokacije mogući su bogomdani pogledi od Čiova do Klisa. Zašto Tomina kuća nije imala većih modernih otvaranja i hvatanja više pogleda iz interijera? Iz vrta,s terase i kasnije verande, pogledi su nadoknađeni.
Sa zapadne strane u susjedstvu, malo poviše, je moderna kuća/vila s tri stana iz 1962. projektanata Petra Mijača i Frane Gotovca , za Dalmacija-Cement investitora. U većem stanu na katu, kao prvi stanari bila je obitelj mog ujaka Drage Gizdića , tada generalnog DCa i tu su bili desetak godina. Kod posjeta, u sjećanju mi je ostao iz kuće 'najljepši splitski pogled ' na Grad, Rivu, Luku, more i otoke. Jednom se je malo raspravljalo o arhitekturi njihove 'moderne vile' i od ispred 'tradicionalne (Tomine) kuće'. Danas se ove kuće nemogu vidjeti ni s ulice ,visoko su gore, niti s Prve Vidilice , raslinje ih zaklanja , jedino se vide s Rive

Kao oblikovna suprotnost, na 50 m udaljenosti, projektirana 1963, sagrađena je 1965 Kuća Lloyd sa sadržajima: Prizemlje- spremište, praonica rublja, posluga (sobica s kupaonicom), 1.Kat-uredi Lloyda (7 soba, arhiva, WC, kuhinjica/160 m2)- 2000.godine preuređeno, ostala je soba za šefa, a ostalo pretvoreno u jedinstveni prostor. 2.Kat-stan za obitelj šefa ureda Lloyda 109 m2+40 m2 terase. Parcela od 755 m2, i vrt s bujnom vegetacijom o kojem se je brinuo vrtlar Lloyda. Uz ulicu bila je garaža. Projekt je napravljnen u URBSu (direktor Bude Pervan, razrada Tedeschi, statika Ivo Miličić) potpisuje Neven Šegvić. Na jugozapadnom pročelju se zapažaju dvije različite modulacije 7a brisoleja i 10b prozorskih okvira , ali raspored nosive konstrukcije je izvan ovih rastera. (Kao jedna referenca mogao bi biti korbizijanski projekt Kocher & Frey Aluminaire House, 1931.)
Tri fotokopije A3 formata, preliminarne studije Kuće Lloyd, iz Arhive Lloyda, a za koje nije sigurno čiji su to crteži- nisu izlagani na Šegvićevim izložbama skica 1977 i 2003, niti su objavljene u katalogu. Tko ih je napravio nije poznato? Nakon privatizacije nastaje spor oko vlasništva, Lloyd 2008. odlazi iz kuće, kao i stanari , da bi nastupilo brzo propadanje, danas je poprilično ruiniran objekt.
Dvije su kuće prof. Nevena Šegvića u istom prostoru i vremenu, ali su kompletno drugačije.Tako su blizu i tako daleko.

Uz analizu Šegvićevih obiteljskih kuća, trebalo bi uključiti i odgovor koji je Profesor dao u razgovoru objavljenom u ČIPu 309/1978,kasnije tiskano u knjizi Salopek:'13 arhitektonskih razgovora',2017.
Davor Salopek:'Kako prilazite obiteljskoj kući kao arhitektonskom zadatku?'
Neven Šegvić: 'Ja sam u cijeloj svojoj praksi radio jednu jedinu obiteljsku kuću, mog rođaka Tome Marasovića, koju ja osobno držim vrlo uspjelim objektom. Bilo je to još 1955' (?!)
U NŠ Monografija, navode se Šegvićeve obiteljske kuće : OK Kezić 1940-43, Standardna Kućica (projekt),1945., Vlastita kuća Nazorova (projekt) 1946, poslije realizirana kuća Atelier Angeli-Radovani 1957-60, ZG Nazorova 50, OK Repanić Trogir 1965, Poslovno Stambena Lloyd 1962-65, Kuća u ST Getu, 1963, Vikendica Stanići 1966-73. U svim ovim projektima, Šegvić je van sumnje bio prisutan, ali vjerojatno ne u onoj mjeri da bi sebe smatrao isključivim autorom. Monografija je napravljena poslije njegove smrti, i očito je da su urednici na ove projekte gledali na svoj način. U svakom slučaju, profesoru je Tomina Kuća, 'izraz naše dalmatinske pučke arhitekture', bila iznad svih, pa i iznad susjednog Lloyda 'izraza internacionalne, svjetske arhitekture' kojeg ne spominje, u tim tada postmodernim, 'regionalističkim' vremenima..
Vezano za autorstvo Tomine kuće Tomo u Urbs-u 7 iz 1967 piše: 'Obiteljska kuća u Marasovića ulici. Investitor: T. Marasović Projektant: N. Šegvić, J. Marasović Nekonvencijalno rješenje nesimetričnog krova s prilagođavanjem terenu I ambijentu'.
Mišljenje Kate Marasović, kćerke Jerkove je: 'S kolegama sam raspravila autorstvo Tomine kuće i nema sumnje da je autor isključivo Neven samim time što je napravio prvu skicu. Jerko i Mirjana su suradnici razrađivači'.(!?)
U Neven Šegvić Monografiji (2002) navodi se da je TM obiteljska kuća , zajednički projekt s- Jerko Marasović 1956-57. Prihvatio bih ovo kao meritorni zaključak.

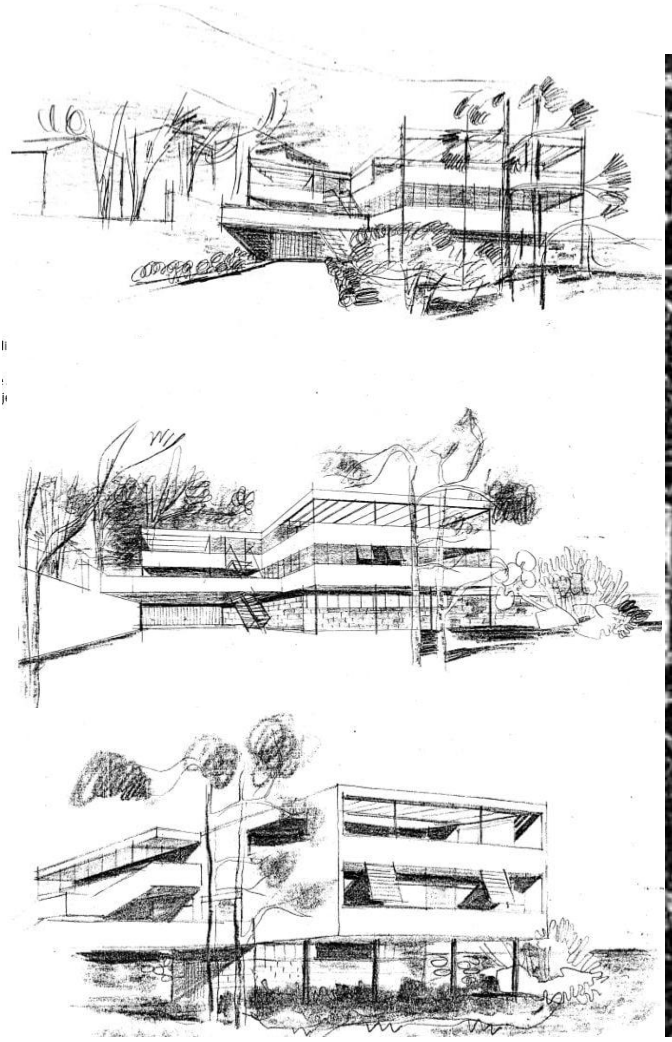

preliminarne studije (autor skica-?)

P.MIJAČ:2OK Dalmacija Cement

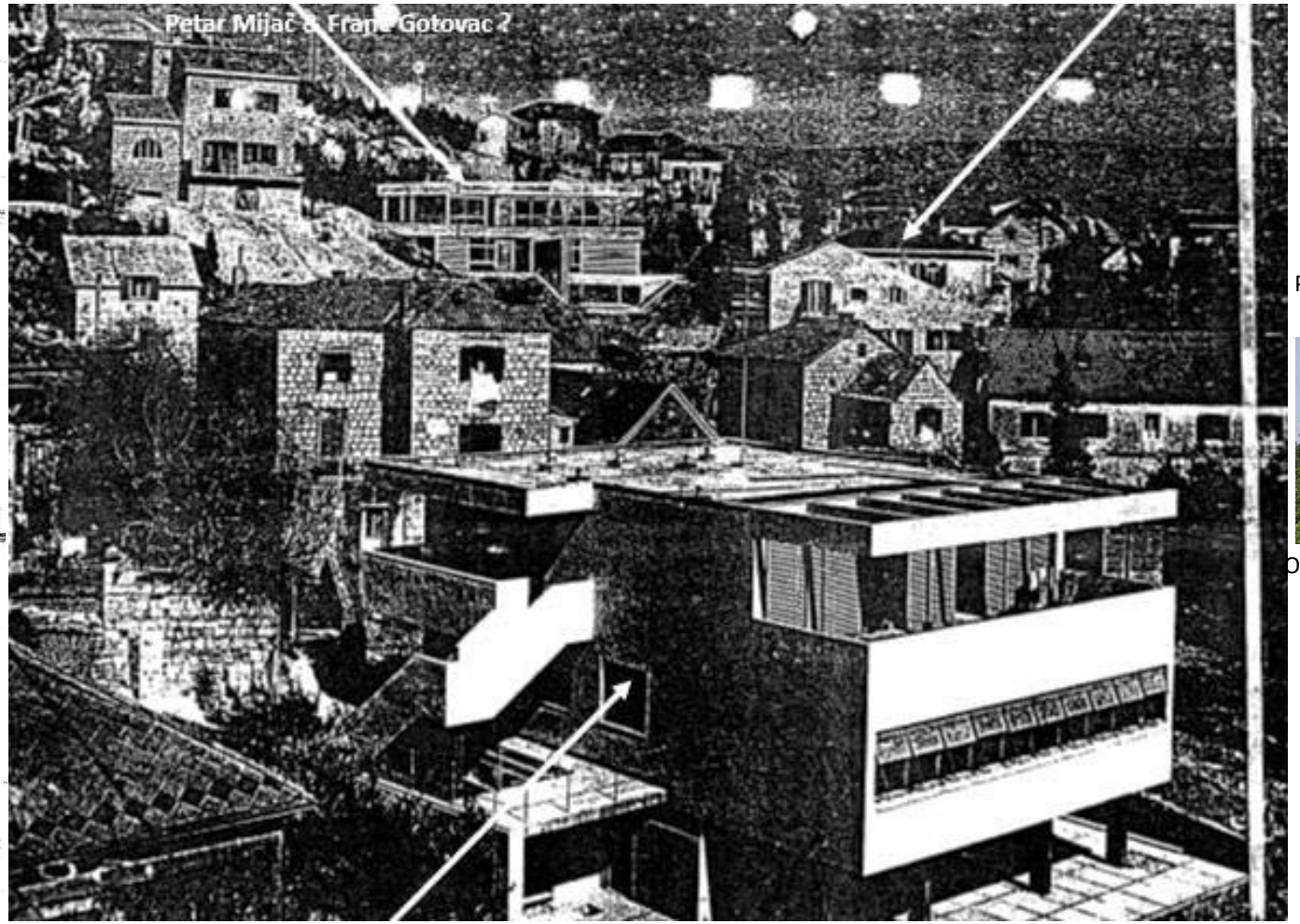

NEVEN ŠEGVIĆ : OBITELJSKO POSLOVNA KUĆA LLOYD, 1963-65

N.ŠEGVIĆ:Kuća Tome Marasovića

PETAR MIJAČ :2OK Dalmacija Cement

OK MARASOVIĆ-'pogled s ulice-danas'

JOŠKO STUBNJA:DK Kirigin

79

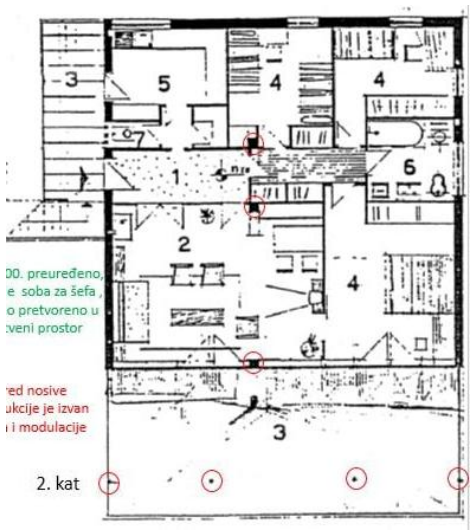

2.KAT (STAMBENI)

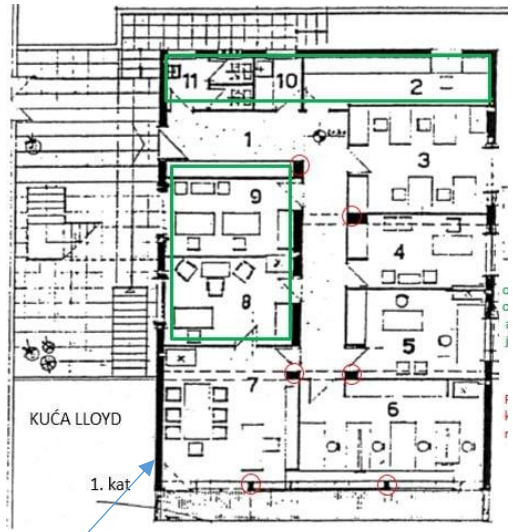

S

1.KAT POSLOVNI)

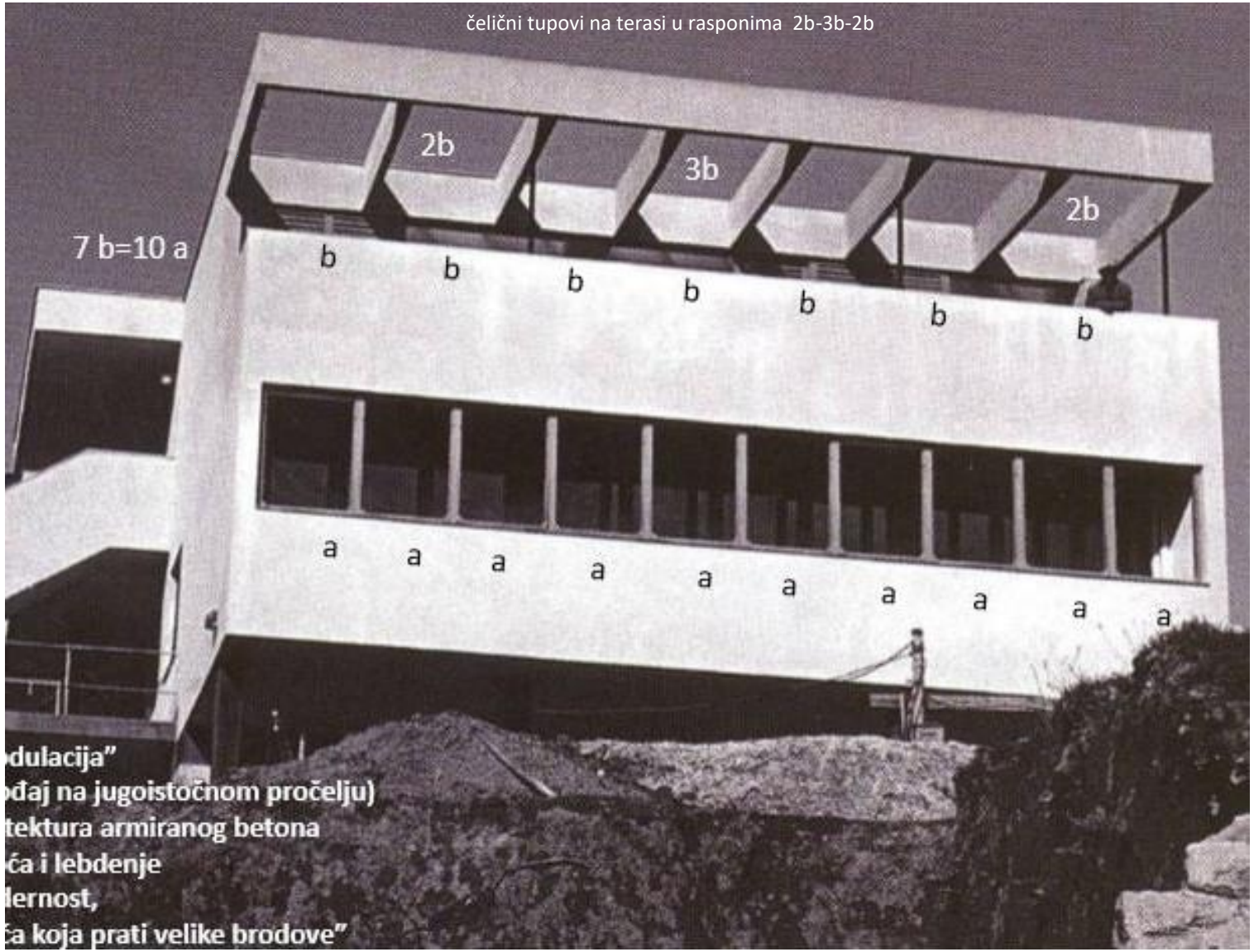

NEVEN ŠEGVIĆ :POSLOVNOSTAMBENA KUĆA LLOYD , 1963-65

(jugoistočno pročelje)

M2-susjedstvo

M2-susjedstvo

KUĆA LLOYD-danas napuštena i urušena

SPLIT– RAVNI KROVOVI NA PODMARJANSKIM PADINAMA

BOŠKO LATINAC: OK ‘REBIĆ’,1961/
SLAVKO MULJAČIĆ: OK ‘GREGORČIĆ’1969-
BORIS ALUJEVIĆ:3S KUĆA MATOŠIĆ/PETAR MIJAČ
(D.KOVAČIĆ-?.ŠČUKANEC-?): 2OK BONAČIĆ, 1970.
DINKO KOVAČIĆ:DVOJNA KUĆA ‘MARJANOVIĆ/POPOVIĆ’ /1971.
IVO RADIĆ: VOK ZA OFICIRE JRM 1966 (objavljeno ČIP 172/1967. i ‘Stan I’ 1964)

Na podmarjanskim padinama, i onima poviše Zapadne Obale, puno je obiteljskih i kuća sa dva, tri i više stanova, oblikovanih modernim vokabularom, izgrađenih kroz skoro dvije decenije, točnije u vremenu između Ive Vitića (Vila za Admirala, 1953) i Dinka Kovačića (Dvojna Kuća Marjanović- Popović, 1971).
Godina, ranih pedesetih, gradom su se širile priče o vulkanu u Marjanu. Strah od unutrašnje užarene mase koja bi mogla spržiti grad, nije bio samo u doživljaju bojažljive dječje mašte. Niti mnogi ozbiljni ljudi nisu dvojili o postojanju vulkana, samo su tvrdili da more, što okružuje marjanski poluotok hladi lavu u brdu i da opasnosti od erupcije nema.
Tih istih godina, gledajući sa splitske Rive na zapad, grad je završavao s impozantnom zgradom «ex.Banovina», arhitekti V.Turina, V. Vrbanić, N. Despot, 1940, poslijeratnih godina glavnom komandom ratne mornarice, i s borovima sustipanskog groblja. Zalazak sunca i završetak života. Otraga , prostor Meja, profan i svakodnevan u poljima splitskih težaka , s neuređenim kupalištima pijeska, kamena, ježinaca i prvih bikini kostima. Međutim taj prostor je imao i neku posebnu socijalnu važnost. Uz podmarjansku cestu s drvoredom, natkrivenu stablima česmine, pred rat, tridesetih godina je napravljeno nekoliko raskošnih rezidencija. Vile veletrgovca (Bonačić), tvorničara (Ferić), političara i književnika (Tresić-Pavičić) , da bi veliki kipar, naš najveći, u imperijalnoj gesti izveo preko pedeset metara široko kameno zdanje s osamnaestmetarskom skalinadom . Grandeca koju je Meštrović mogao osjetiti u Beču ili Rimu, ali kojom kao da je htio kazati da prostor nedaleko palače Dioklecijana, ne može biti provincijalni prostor nekog sitnog mjerila. Dalje od Meštrovića bio je kompleks rezidencija za posjete državnih vladara ,Titova Vila ex.Schillerov pansion (1944/45 smještaj ratne siročadi) i

80

na samom kraju, na marjanskom rtu, lokalna poveznica s mega-globalnim, građevina Oceanografskog instituta (Fabijan Kaliterna,1933). Tako daleko Splićani su rjeđe odlazili, ali bi zato svratio netko od svjetske važnosti poput cara etiopskog i poglavara rastafarijanskog. Marjanski prostor se je uklapao u misao o gradu, glavnom na istočnoj obali Jadrana. Na samom početku te podmarjanske promenade , napravljena je Vila za Admirala kojom se je poslije ratne stanke nastavilo širenja grada prema zapadu.
Kuće obiteljske slobodnostojeće, dvojne jedna uz drugu, češće dva stana, jedan poviše drugog ili s više stanova, bili su tipovi rezidencijalne gradnje. Vitić je otvorio 1953. , a Kovačić 1971. zaključio razdoblje, dvojnom Kućom Marjanović/Popović s povratkom regionalizmu, kroz razbijanje kompaktnog kubusa u manje s rascjepkanim kosim krovovima od kupe kanalice. (Poslije 2000, Kovačić . će se opet vratiti ravnom krovu na Vili Stupalo, tu uz Galeriju Meštrović).
Godinu ranije, 1970. je izgrađena posljednja kuća, BONAČIĆ, po staroj regulativi,prije nego što je ravni krov zabranjen na neko vrijeme. Zanimljivo je što je idejnu skicu napravio također Dinko Kovačić, dok je projekt izradio arhitekt Ščukanec (ovo su podaci gosp.Bonačića, dok se Dinko Kovačić ne sjeća ovog projekta,ne navodi ga u svom popisu, niti zna za arhitekta Ščukaneca?(Za arhitekta ovog imena nigdje nisam mogao dobiti informaciju). Za razliku od dvije višeetažne stambene jedinice u Dvojnoj kući, ovdje su dva stana, jedan u prizemlju, drugi na katu, jedan za nećaka, drugi za strica, sa zajedničkom krovnom terasom. Stanovi četverosobni komforni, po cca 100 m2, funkcionalno organizirani , odvojeni prostori za dnevni život i spavaći trakt.
‘Od svih vlasnika kuća na Mejama koje smo posjetili, gospodin Bonačić najviše cijeni stil i oblikovanje svoje kuće. S ravim krovom je imao manjih problema oko prokišnjavanja, ali ga ne bi zamijenio kosim, jer smatra da bi to kuću koncepcijski narušilo, kao što bi i dimnjak od roštilja. U vrtu je napravljen mali ribnjak i veliki kavez za ptice i vjeverice , a sada je visoko zelenilo. Da bi se napravila kvalitetna kasnija podjela, kasnije je otraga dograđeno još jedno stubište’ zapisano je u s.referatu. Ove dvije kuće u dvije godine, imaju različite pristure, jedno s naglaskom na pogled iz kuće , a drugo pogled na kuću, jedno moderno, drugo ‘regionalističko’. Uz Kuću Bonaćić na #86a je ubrzo napravljena kuća na #86b po uzoru na Kovačićevu M/P , pa se jednim pogledom mogu mjeriti ova dva arhitektonska stila/razdoblja.

80

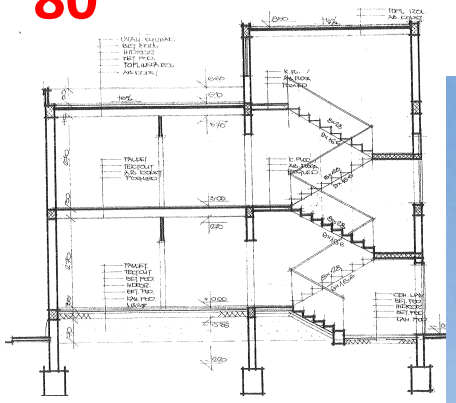

PRESJEK

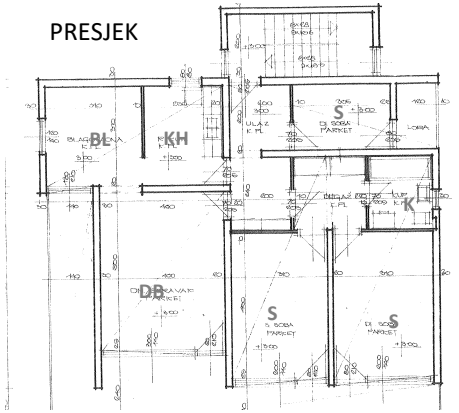

KAT

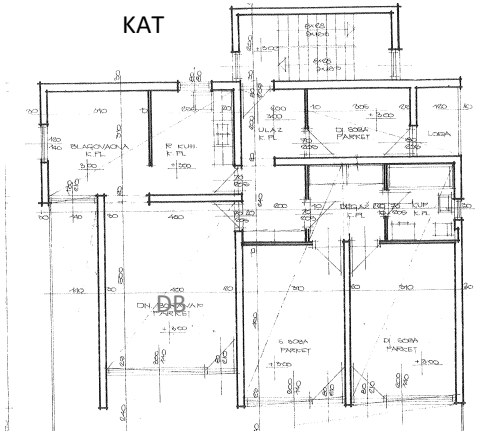

PRIZEMLJE

DINKO KOVAČIĆ (skice) ŠČUKANEC?(projekt)OK BONAČIĆ Meštrovićevo Šetalište # 86a, 1970.

DINKO KOVAČIĆ: DK M/P Meje ,1971

MEŠTROVIĆEVO ŠETALIŠTE #86b

MEŠTROVIĆEVO ŠETALIŠTE #86b:#86a

GARAŽNA VRATA UMJESTO ZIDA

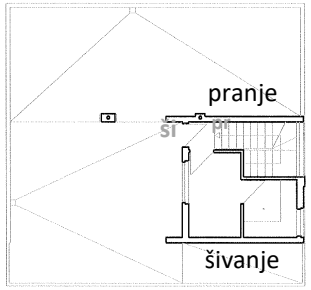

2.KAT-TERASA

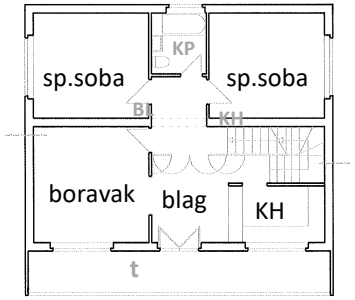

1.KAT

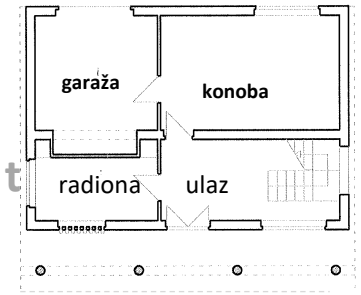

PRIZEMLJE

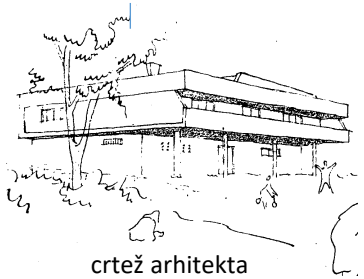

crtež arhitekta

BOŠKO LATINAC OK REBIĆ,VETRANOVIĆEVA 3 , MEJE , 1961

PETAR MIJAČ : M2 DK,MŠ #72

M2.DK-Meštrovićevo šetalište # 84

80

Poslije Vitića (1953) i Perkovića (1957) u njihovom susjedstvu na parceli od 572 m2, arhitekt Boško Latinac je projektirao (1961) jednoobiteljsku kuću REBIĆ za obitelj splitskog obrtnika, kod useljenja, otac (43) obrtnik, majka (36) domaćica, dvije kćerke (5 i 6 godina).Prizemlje je gospodarsko, na katu trosobni stan s izduženom terasom punog ogradnog parapeta (?), a u nadgrađu pranje i šivanje (?). Perspektivni crtež kuće koji je napravio arhitekt, pokazuje njegovu želju za naglašenim horizontalitetom, ali koji se sa limitiranim sadržajima i 'kratkim volumenom' nije mogao postići.
U kući je tekao miran i ugodan obiteljski život, svaki dan obiteljski ručak u 13:30, navečer zajedničko gledanje televizije, na blagdanskim okupljanjima i do dvadesetak ljudi, boravak u vrtu za toplog vremena i ljeti, otac zadužen za roštilj i za nabavu hrane, majka za pripremu, kućanske poslove i za odgoj djece. (Od 2023. kuća nije više rezidencijalna, iznajmljena je jednoj firmi za dizajn i pružanje raznovrsnih usluga).

Sličan tip ,kao kuća Bonačić , je troobiteljska kuća MATOŠIĆ koju godinu ranije (1968) projekt arhitekta Borisa Alujevića . Iste su stambene jedinice u prizemlju i na katu, dok je treća za pola manja u nadgrađu (2.kat) Ravni krov je počeo propuštati na više mjesta, tako da je (2004) bio u toku popravak s limenim krovom blagog nagiba .

Za supružnike GREGORČIĆ Alba i Milan (doktor u Vojnoj Bolnici) arhitekt Slavko Muljačić je na parceli od 423 m2 isprojektirao obiteljsku kuću P+1 +N =240 m2. Kuća ima specifičan oblikovni karakter s jednim istaknutim kvadratom na pročelju kao znakom. Sagrađena 1968. imala je centralno grijanje, dok su u Splitu 'vladale' kaljeve peći na drva ili se je samo kuhinja grijala. Ovdje je u dvorištu otraga, sa sjeverne strane postavljena butan stanica. Briga oko koloriranja kuće bila je definirana i u uvjetima:' Prijaviti dovršenje u neožbukanom stanju te prije vanjskog bojenja dostaviti uzorke boja u cilju utvrđivanja konačne boje za vanjsko obojenje zgrade'. Uvjet je kvalitetno zadovoljen. U vrtu su izrasle palma, nešpula, oleander, ružmarin i drugo mediteransko bilje. Nasljednici su kasnije podijelili kuću u 4 nejednaka dijela, kada je i garaža prenamijenjena u stambenu jedinicu /U susjedstvu Pod Kosom 6 je troetažna Kuća DRAGIČEVIĆ ,arhitekt nepoznat, sa tri stambene jedinice,svaka na jednoj etaži-tip dosta prisutan u gradnji tih godina/.

Ovom razdoblju i Mejama (+Dražanac) pripadaju , Kuća ČIKEŠ još jedan projekt Lovre Perkovića, Kuća MEŠTROVIĆ (1965), Petra Mudnića SKATARETIKO(1962)Neven Šegvić LLOYD (1965), dvije Petra Mijača dvojna PETRIČEVIĆ (1970)gdje danas stanuje obitelj bivšeg gradonačelnika Keruma i druga DC tvornice (u njoj je neko vrijeme stanovao moj ujak DG), te Boško Latinac (gradnja1956/64) i Joško Stubnja (nadogradnja 1971) Kuće KIRIGIN.
Zapažen i više puta objavljivan projekt Ive Radića su dvije višeobiteljske kuće za vojna lica, s dva /tri velika četverosobna stana sa sobicom za kućnu pomoćnicu i s dvije garsonjere. Kuća ima 'duplufasad', gotovo je cijela s tri strane obavijena terasama , s južne strane je i transparentna ograda koja 'otvara' unutrašnje prostore prema dalekim vizurama.

Mala splitska ćakula, ispričao mi je S.Muljačić, o kućama na Mejama, dvije prijateljice u frizeraju, pola glave pod haubom, 'Ajme kako si ti zaostala, tako staromodna da ti se ne sviđaju moderne kuće s ravnim krovom ' 'Ne volim ih. Meni su drage stare kuće i krovovi od kupa kanalica' ' Zašto ne voliš onda više babin šudar na glavi nego ovu onduliranu trajnu, pletene bičve od najlonki, a šta ćemo s bikinijima?' ' Nije to isto, odjeća je jedno ,a kuća je nešto drugo!' Jeli to nešto drugo? Kuća je također svojevrsna 'odjeća', omotač koji štiti familiju od svega i svačega, a uz to je i slika, prikaz koji opisuje ljude iz kuće, stil njihov ili njihovog arhitekta, senzibilitet, povijesni ili modernistički, zaključili smo nas dvojica.
Na Mejama prof.Šegvić je 1967. napravio studiju HSM izgradnje velikih turističkih kapaciteta- slijedom ovog mjerila moglo se je ovdje razmišljati i o La Vile Radieuse s velikim parkovnim površinama, umjesto isparcelirane niske stambene izgradnje. Radićevi, Vitićevi ili Gotovčevi volumeni smješteni su sa sjeverne marjanske strane- je li se nešto slično ,'velegradsko', moglo dogoditi i s južne strane? No, 'romantika' ovog prostora kao da se je temeljila na Marjanskim stihovima Jerolima Kavanjina (1641-1714) splitskog pjesnika ,"Bistro nebo ča se modri /Vrj lipote strmi stina/Vrj litica i pećina/Doli more i tišina" možda je donekle kapacitirao planere (Urbanistički Zavod Dalmacije) da budu što umjereniji i diskretniji, ali stvarni život je napravio svoje.

/

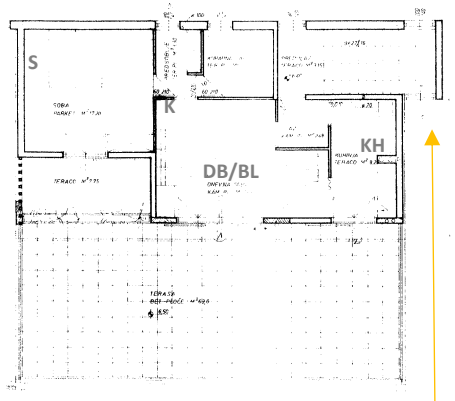

NADGRAĐE S TERASOM

S

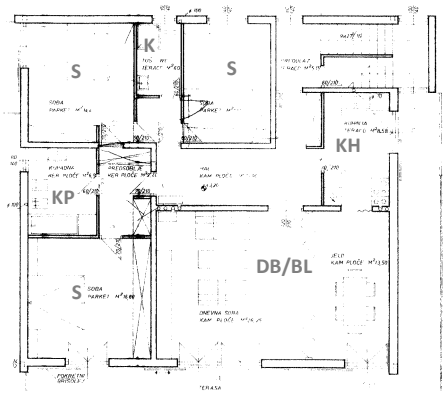

PRIZEMLJE = KAT

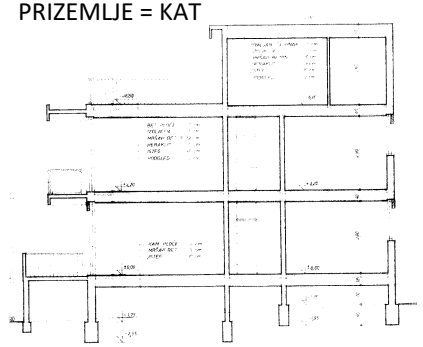

PRESJEK

BORIS ALUJEVIĆ 3OK ‘MATOŠIĆ’ MEŠTROVIĆEVO ŠETALIŠTE . 64,MEJE , 1968 (hortikultura borovi, čempresi, bugenvilije, cvijeće na balkonima)

M2-MEJE

ČEDO RENDIĆ: M.Š # 70

M2 Meštrovićevo Šetalište # 58

VOK DRAGIĆEVIĆ, Pod Kosom 6, 1970

80

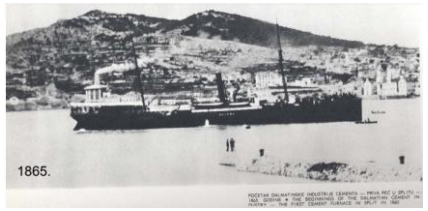

Prva Tvornica Cementa, 1868

Tvornica Gilardi&Betiza,1905.

Tvornica Cementa, 1926.

Meje, 1970te

SLAVKO MULJAČIĆ: OK GREGORČIĆ, Pod Kosom 2, 1968

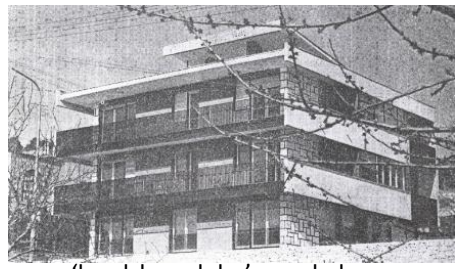

'brodske palube' unaokolo

izvedena su dva ista objekta

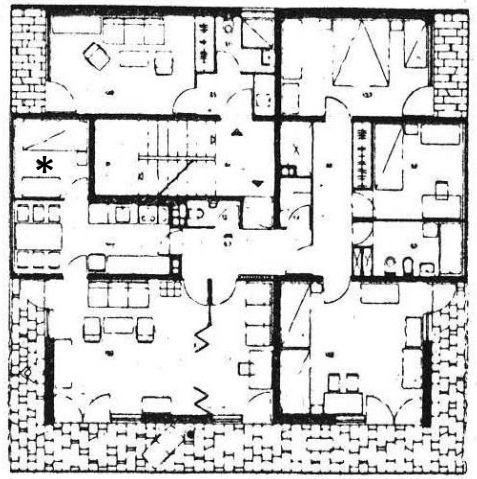

*kućna pomoćnica?

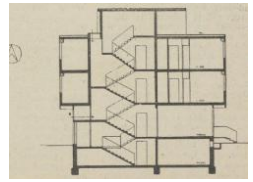

IVO RADIĆ :VOK , Meje, 1966

81

SPLIT- HORTIKULTUROM NA ARHITEKTURU

PETAR MUDNIĆ: OK ‘GORJAN’ GRIPE, 1961,
PETAR MUDNIĆ: OK ‘SKATARETIKO’MEJE, 1962
DINKO VESANOVIĆ: OK ‘DVORNIK’ (= OK MAROVIĆ),PUT FIRULA , 1958

Poput 'kućnog ljubimca' vrt je zanimacija koja traži pažnju,ljubav i vrijeme za sadnju, oblikovanje, održavanje, obrezivanje, uređivanje stazica, postava vrtnog inventara, ali koji donosi puno zadovoljstva i ponosa. Naravno, osim parkovnog i hortikulturnog vrta, često jedan dio vrta ,ponegdje najveći dio, je namjenjen gospodarstvu i utilitarnim potrebama (‘kuhinjski vrt’). Rad u povrtnjaku također je ugodno provođenja slobodnog vremena uz zadovoljstvo vlasite proizvodnje zdrave hrane, najčešće na seoskim i suburbanim parcelama, ako veličina dozvoljava.
U uređenju vrta Strižić(1953) navodi tri zone: ULAZni dio, STAMBENI vrt i GOSPODARSKI vrt (15m2/osobi, cca 100 m2 po obitelji), Christofer Alexander (1981.USA!) preporuča 100m2 vrta po osobi (?). Povrtnjak-Poljoprivredni vrt uz kuću je detaljno razrađen u nasljima iz 3.Reicha. Vegetable Garden bio je predviđen kod Le Corbusier:Villa Stein (1926), Schindler: Hollywood House (1922) i kod više FLW:Usonian Houses. Tri splitska primjera nemaju povrtnjaka.

Osim cvijetnog ukrasa kuće , vrtno ZELENILO je zaštita kuće od sunca (poseban užitak je ljetna hladovina pod krošnjom murve), od vjetra (iako velikim stablima prijeti opasnost od čupanja iz tla i padanja), od pogleda. Korijenje je opasno za temeljnu konstrukciju i instalacije. Uz funkcionalnu, 'osunčanu arhitekturu' prikladnija su bjelogorična stabla, ljeti kuću štite od hiperinsolacije, a u zimskom razdoblju ogoljena, listopadna, propuštaju ugodno osunčanje na kuću. Nekoliko slavnih primjera afirmira sintezu moderne arhitekture i bjelogorice. Uz Farnsworth House su javor, lipa, orah, uz Falingwater topola,javor, hrast, hikorija, dok je Vila Savoye ogoljena na travnatoj čistini obrubljenoj gustim listopadnim drvećem.

GRIPE-Petar Mudnić studirao je u Gentu, gdje i Stanko Fabris, imao je sipendiju Kraljevine Jugoslavije dok je bilo, a nakon njenog raspada prekida studij, vraća se u Split, radi u URBSu na urbanističkim i arhitektonskim zadacima, s titulom 'šjor inžinjer'. Supruga bračke plemićke loze Cerineo, nasljeđuje parcelu od 500 m2 na splitskim Gripama na kojoj radi projekt za vlastitu četveročlanu obitelj, dvoje djece sin i kćerka, modernu kuću s krovnom terasom, horizontalnim brisoleima, vertikalnim kliznim panoom i polikromijom boja (bijela, modra, crna). Nezadovoljstvo djece da presele iz stana na Spinutu gdje su imali svoje klape, a pogotovo oskudica sredstava za gradnju je dovela do prodaje parcele s napravljenim projektom. Tročlana obitelj Gorjan, roditelji i kćerka, kupuju parcelu, projekat i grade kuću. Na perspektivnom crtežu istaknuta je bujna vegetacija, što ukazuje na Mudnićev interes za dendrologiju predmet koji je imao na srednje šumarskoj školi i njegov 'veliki gušt' za formiranje zelenih površina.. Svojevremeno je skicirao i jedan mali park u splitskom Varošu) Na perspektivnom crtežu obilježene su i boje na kući: BIJELO, CRNO, MODRO. Kod ove kuće na Gripama međutim, za prezentnu hortikulturnu situaciju zaslužna je gđa.Maja Gorjan kćerka, diplomirani inžinjer agronomije. Mediteranski vrt, borovi, ružmarin, ranije s velikom palmom, dok danas dominira rascvjetala bungevilija koja je 'progutala' kuću. (Južnoamerička biljka u 18.st. stigla k nama u naše tople krajeve, cvate tijekom cijelog ljeta i rane jeseni, i to nijansama svjetlo ljubičaste, ružičaste, narančaste i žute boje).Od kuće se više ne vidi puno, a Splićani bi rekli da se je stanarka tako dobro zaštitila od kurjožastih susjeda i prolaznika. Zaštitu pojačava i pločica s natpisom 'attenti al cane' . Komad zida kod ulaza je složen u 'splitskom vezu' čiju mustru su donijeli splitski arhitekti iz praga, pa se naziva i 'češki vez'.

81

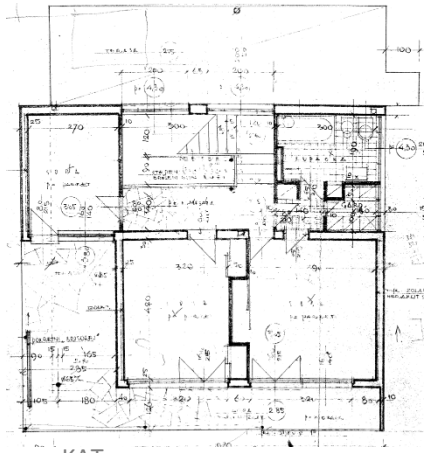

KAT

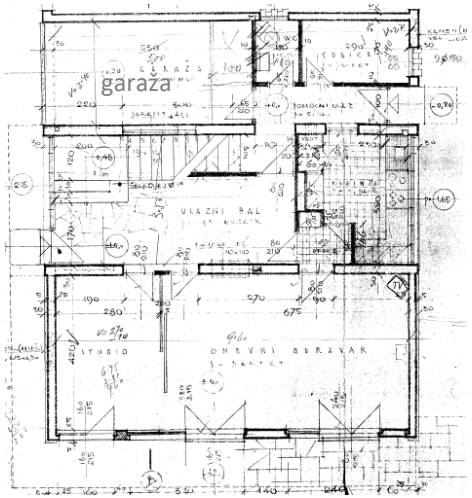

PRIZEMLJE

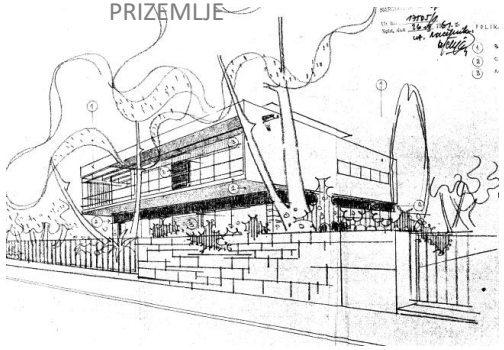

PETAR MUDNIĆ: OK GORJAN., GRIPE , 1961

U vrtu čempres,palma , bugenvilija...

..... vremeno raste , pokriva kuću...

.....da bi je na kraju potpuno prekrila (foto 2023)

raslinje u vrtu raste i skriva kuću-2024

kuća je nestala iz vizure ulice

PETAR MUDNIĆ OK SKATARETIKO, PUT MEJA, 1962.

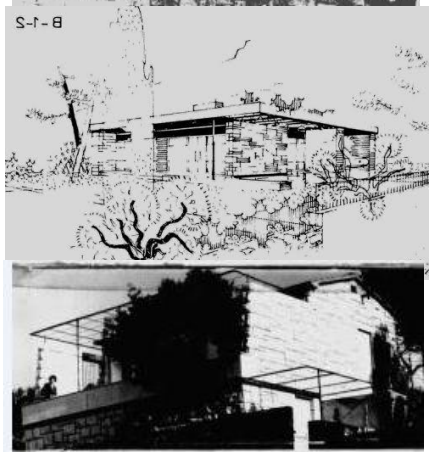

PETAR MUDNIĆ:drugi M2 projekti

PUT MEJA-Petar Mudnić je za obitelj Skataretiko, projektirao obiteljsku kuću na goloj parceli sa suhozidnim podzidom (mejom/međom), Stara fotografija pruža dojam mega-periskopa istaknutog za promatranje 'morskog pejsaža'. Kasnija izgradnja i izraslo zelenilo je ponešto blokiralo lijepe poglede. Iako se kuća na prvi pogled čini jako ugodnom s prostranom okućnicom, natkrivenim vanjskim prostorom u prizemlju idealnim za boravak ljeti, te velikom južno orjentiranom terasom na katu, gospođa čiji je svekar izgradio kuću iznjela je puno pritužbi na cjelokupnu izvedbu, pogotovo na ravni krov ,propušta na više mjesta,kaže,općenito kuća je vlažna i ima velike gubitke topline, prozore na kući smatra prevelikima, preferirala bi kuću s kosim krovom, nije isključila mogućnost ni da ga izvedu, iako još nema konkretnih planova'(s. referat,2004). No, i poslije dvadeset godina krov je ostao ravni,a nisu zamjetne ni neke radikalne promjene u vanjskom oblikovanju. Jedino je zelenilo dosta izraslo ,sve je ozelennjeno, iznad kamenog suhozida je gusto grmlje od kojega se kuća nemože ni vidjeti s ulice.

PUT FIRULA- Dinko Vesanović poznati splitski i šibenski arhitekt velikih zgrada, projektirao je i nekoliko manjih zahvata, kao OK Dvornik na parceli 735 m2 za četveročlanu obitelj splitskog zlatara, roditelje, sina (1952) i kćerku (1957). Dnevni život je u prizemlju i vrtna terasa s ljetnom sjedećom garniturom, a dvije veće sobe, sobica i kupaonica na katu. Gornja izdužena terasa nikada nije bila u funkciji kazala mi (2005) je kćerka koja je naslijedila i cijeli život provela u ovoj kući , ona profesorica, suprug ing.građevine i dvoje djece. Bilo bi bolje da su tri manje , nego li dvije (pre) velike spavaonice.
U projektu je kuća više moderna nego u realizaciji, a ima i regionalističke 'aditive', bočne kamene zidove i kupu kanalicu na plitkom kosom krovu. Uređenje vrta sa puno zelenila je koncipirao arhitekt, na perspektivnom crtežu je bujno zelenilo.
Vrtom dominira nisko raslinje, poneka palma, oleandar, pitosfora i nekoliko čempresa. Otac je zasadio vrt stablima, majka se bavila cvijećem u pitarima. Borovi iza ljetnog kina 'Bačvice' blokiraju pogled na more. Uz ulicu je potporni zid na kojem je gusto grmlje, i kuća se nemože vidjeti s ulice. Nemože se vidjeti ni susjedna kuća profesora Marovića, koja je napravljena po istovjetnom projektu Dinka Vesanovića.

Greške doktora prekriva zemlja, kažu, a greške arhitekata-zelenilo. Ovi primjeri nisu bile greške, baš naprotiv.

*
Na splitskoj rivi palme su po uzoru na Cannes od 1920-23 zamjenile murve i postale dio gradske vizure i njih sam uvijek doživljavao kao slikoviti i privlačni znak Mediterana. Kada sam ih nacrtao na jednom studentskom programu moj tadašnji asistent Kolenz je prokomentirao kao loš izbor, jer palme, kazao je ‘u našem podneblju ne donose plodove, ne prave ugodan ljetni hlad, ne daju drvo kao građevni materijal , a bodljikavo lišće i deblo nisu nimalo ‘prijateljski’ na dodir. (Poslije kritike, palme sam zamjenio maslinama). Pored svih ovih primjedbi koje stoje, palmu se može često vidjeti i u našim jadranskim vrtovima, a kod mene je zadržala osjećaj iz djetinjstva.

Rješenje ozelenjavanja stambenih jedinica , Le Corbusier je dao u istraživačkom projektu Immeuble Villas iz 1922. sintezi obiteljske kuće s vrtom i višestambene zgrade. Dvoetažni stanovi s velikim dvoetažnim ozelenjenim terasama imaju kvalitet OK i racionalnost uštede isparceliranog i privatiziranog terena koji se može iskoristiti za javne parkove.

Kod nas u Klisu u Vrtlu,Vrtliću, Gornjem i Donjem Dvoru ,na cca 200 m2 raslo je ili još uvijek raste (LOZNICA/odrina*),(ORAH*), LOVOR,MURVA/muška, KOSTEL, (PALMA*), PITOSFORA, ČEMPRES, BAJAMA, (SMOKVE/zimnjače*), ŠLJIVA,(OMULA*,KRUŠKA*), ŠIPAK, MUŠMULA, RUŽE/jedna mirišljiva/, RUŽMARIN, AGAVA/štilac, (TARMA/lavanda*, TRSTIKE*, SUNCOKRETI*, GALOPERI/irisi*), ZUMBULI/ljiljan plavi mirišljavi, LJILJAN žuti, BRŠLJAN, LOZICA na ogradi, BUGENVILEA, ČUVARKUĆA, (u pitarima*: ĐIRANI, SPAROGE, GARIFULI/karamfili u cvatu za 1.maja, MURTELA/bisiljak, ČELINJA LJUBICA/menta)-(*nekada)

kp

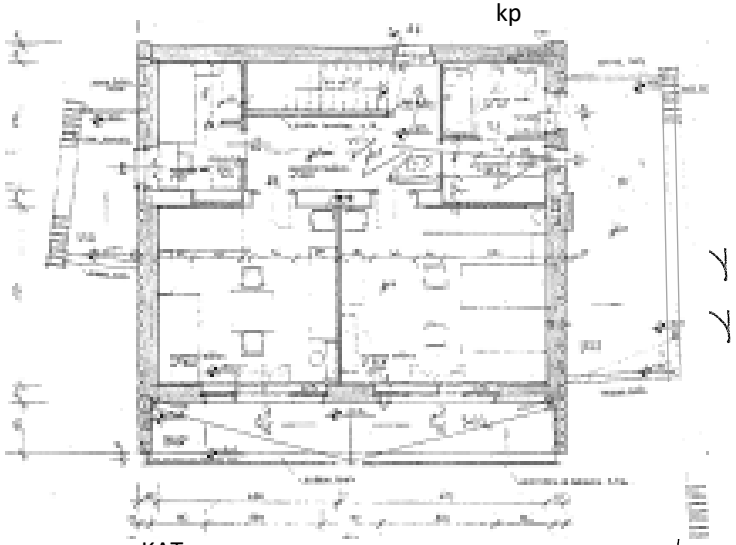

KAT

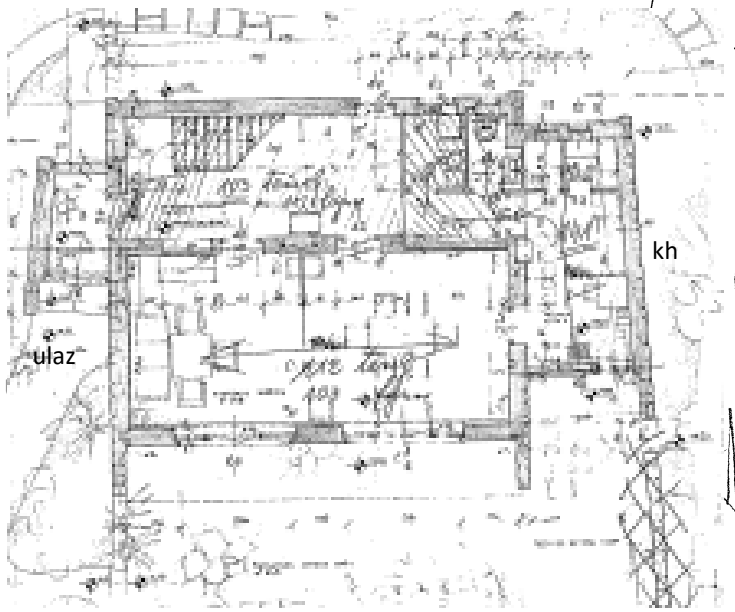

PRIZEMLJE

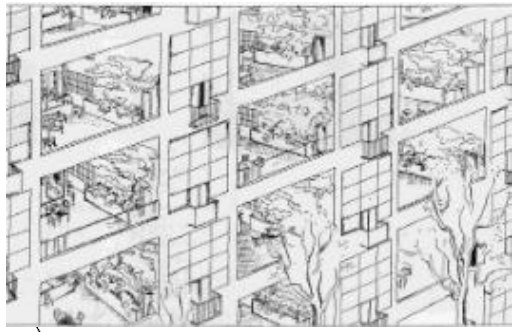

Le CORBUSIER: Immeuble Villas,1922

u realizaciji nestaju potezi ostakljenja

DINKO VESANOVIĆ: OK DVORNIK, Put Firula, 1958

bugenvilija u vrtu OK Dvornik..

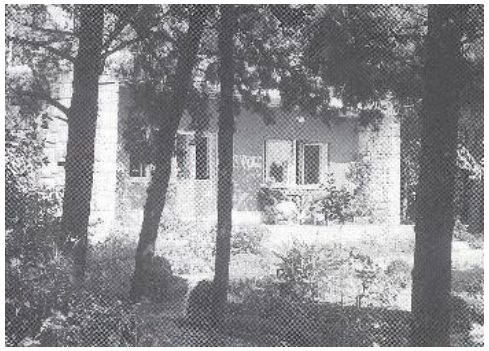

..čempresi, oleandar, pitosfora..

(pogled s ulice,,kuća je skrivena zelenilom

82

SPLIT,OMIŠ -SOCIJALIZAM, PLURALIZAM, ADHOKIZAM

VUKO BOMBARDELI: DVOOBITELJSKA KUĆA 'JURJEVIĆ-VICULIN'',SPINUT,
VUKO BOMBARDELI: OK 'MUNITIĆ' POD LITICOM, PUT BORIKA 3, 1966-69.
VUKO BOMBARDELI: TIPSKI PROJEKT (OK MLADIN) DUGI RAT, 1964
FRANE GOTOVAC: KUĆA ZA ODMOR 'PEDERIN',STROŽANAC
FRANE GOTOVAC: NIZOVI POKRAJ CETINE

JEDNA VIKENDICA ADVOKATA (250m2) VEĆA OD DVIJE KUĆE DIREKTORA ZAJEDNO (2X100m2) Dva splitska arhitekta, dva direktora i advokat, kuće i vikendice, stanovi (najmanji i najveći) na lokacijama u Splitu i Omišu, izvedeno u vremenu promjenna društvenih senzibiliteta i vrijednosti (privredna reforma, turizam, gastarbajteri) su tema prikaza.

Ante Jurjević-Baja (1913-2001) Narodni Heroj NOBa, iza rata najmoćniji Splićanin, (Vicko Krstulović imao je funkcije izvan Splita), direktor Brodogradilišta godina 1950tih,60tih kada je splitska brodogradnja dosegla svjetske razmjere, bio presjednik Hajduka, asfaltirao Dalmatinsku Zagoru odakle je sinjska „rera" dovozila radnike-škverane, a privukao je najbolje inžinjere osiguravajući im stanove u novoizgrađenom mini-naselju, u Spinutu, rješenje Milorad Družeić. Na trokutastoj parceli od 1 ha , u 11 objekata („dvojci", dvojni,nizovi) izvedena su 33 stana, veličine 80-100 m2. Tu je i Baja stanovao. U sredini kompleksa bilo je predviđeno igralište za djecu sa spravama za igru, ali nije izvedeno-izvedeno je 18 garaža. Baja nije imao automobil, pa nije zatražio ni garažu (iako su je dobivali i neki bez automobila).

Vuko Bombardeli je projektirao 'Bajinu Kuću' s dva stana. U prizemlju je bio stan za Špira Viculina, tehničara, Bombardelijevog suradnika, sa suprugom, bez djece, a na katu stan za šesteročlanu Bajinu obitelj, supružnici i četiri kćeri (najstarija Gore 1944, najmlađa Vinka 1954). Stan trosobni od 100 m2, loše funkcionalnosti, sa samo 2 spavaće sobe –u jednoj roditelji, u drugoj tri sestre, a najstarija kćerka je spavala u tinelu (dnevnoj sobi). Na krovnu terasu se je odlazilo samo radi sušenja rublja (za oba stana), u prizemlju je bila praona' i drvarnica i za te površine je bio umanjen prizemni stan. Zajednički vrt sa cedrom, čempresom , ukrasnim zelenilom, trešnjom, limunom,.. imao je i dva mala povrtnjaka (sadili su kupus, pome, fažoleti, selen, petrisimul,..) jedan Bajin i drugi Viculinov. Susjedski odnosi su bili jako dobri. Supruga nije radila do 1972. kada se je zaposlila u Dječjem vrtiću Mileva Tomić. Dvije godine,1972-74,imali su kućnu pomoćnicu, Mariju djevojku iz Doca, a spavala je u sobi sa curama. Spinut je cijenjen, ali zaostaje za elitnim djelovima kao Meje, Bačvice ili Firule. Sa sjeverne strane Marjana, zimi nema dovoljno sunca, teren je izložen buri, pogledi su na suprotnoj strani od osunčanja , što je vrlo nepovoljno za projektiranje stambene izgradnje. Spinutski pogledi su na Kaštelanski zaljev, Kozjak, Jugovinil, cementare, škverske dizalice, na Klis, a s juga na Marjansku šumu (koja je možda 'malo preblizu'.Naselje Spinut , iako niskim ogradama isparcelirano, ima koncept 'garden city', ali za ovu situaciju, koncept 'la ville radiese' s blokovima(tu blizu su Kineski zid, Radićevi i Vitićevi neboderi) možda bi bio puno . Podignuti se u visinu znači dobiti više sunca i pogleda. Zanimljivo je da se je za izgradnju Kineskog Zida moralo ukloniti nekoliko kuća, a jedna od njih je bila i kuća Jurjević, stare splitske familije ,gdje su do preseljenja 1962. živjeli u dosta skromnim uvjetima stanovanja i gdje su mu kćeri rođene.Danas neki novi vlasnici bivšu Bajinu kuću iznajmljuju turistima.Za komparaciju Bajinom Naselju mogao bi biti prvi splitski 14-katni poslovno stambeni neboder 'Pomgrad' sa asocijacijama na kasicu za štednju, pa je nazvan 'Muzina'. Naselje ili neboder-stanovanje pri tlu ili u visinama. U tom neboderu bio je i Bombardelijev projekti biro 'Atelier'.

Ante Munitić bio je direktor Borova, Jugoplastike, komercijalni direktor Jugovinila, OKIa, u mladosti knjižničar, fotograf,odvjetnički praktikant , ratni ilegalac, partizan, kroničar mnogih događanja, i supruga Graciela r.Restović (1920-1995) rođena u Boliviji, učiteljica, učesnica NOBa , službenica, aktivistkinja,volonterka, živjeli su na raznim adresama, Omiš, Trogir, Split, Sarajevo,Zagreb, Beograd, Novi Sad i konačno Omiš -na parceli od 400 m2 gradi modernu kuću po projektu Vuke Bombardellia.

Kuća za par bez djece je skromnih dimenzija, i ekspresivne arhitekture,stražnjeg i bočnih kamenih zidova s južnim prozorskim potezom s eslinger roletama (!) sa istaknutom , nadstrešnicom, suptilnim potezom metalne ograde, na čvrstom postamentu s ritmom otvora, a sve pred moćnom, skoro vertikalnom liticom otraga. Trebalo je hrabrosti tu locirati i živjeti u kući pred kamenom gudurom koju neki potres može razdrmati i pokrenuti. (Koju godinu ranije, 1962.u nedalekoj Makarskoj bio je jedan razoran).

Stan od 71 m2 izuzetno funkcionalan, sa sanitarnom jezgrom, mokrim čvorom u sredini i kružnom vezom (antre/WC-trpezarija-kuhinja- degažman/KP,S,S,GD/ dnevni boravak) koja stanu daje prostorno bogatstvo. Jednostavno, a ekspresivno oblikovanje. Na dvorišnim vratima je ploča s reljefnim globusom, zvijezdom i natpisom BUDI ČOVJEK A.M.G.

Poznanstva,usreti i druženja Munitića s umjetnicima (Meštrović, Jakac , Rački, Murtić, Gliha, Zuppa, Radauš, Mirković, Knežević) razvilo je kod njih likovne senzibilitete, uvelo ih je u kolekcionarstvo. Kuća svakodnevnog života bila je i mjesto za bogatu zbirku umjetnina. Na kraju su Muzeju Grada Omiša ostavili svu svoju kolekciju.806 slika, grafika, skulptura i medalja, te 6 albuma s 1300 novčića. Nasljednici su kući dodali plitki šatorasti krov, a od ispred čeličnu konstrukciju za pergole.

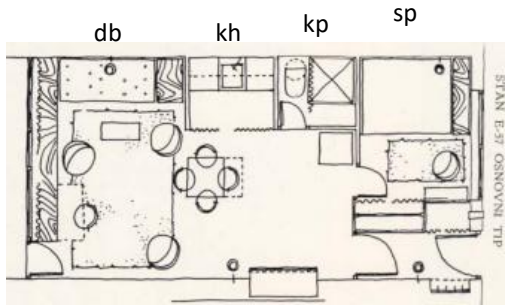

V.BOMBARDELII: Experiment-57, cca 45 m2

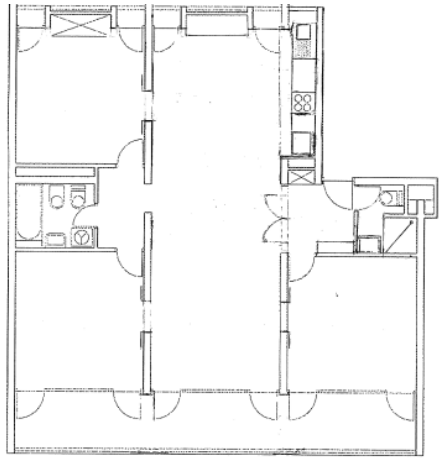

F,GOTOVAC.stan KINESKI ZID -94 m2

GOTOVAC:KINESKI ZID, 1970/71

VUKO BOMBARDELI:'BAJINA KUĆA' (Baja na katu –arh.tehničar Viculin u prizemlju) 1962

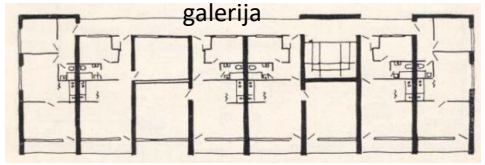

BOMBARDELI: zgrada sa stanovima E-57
-DUGI RAT-

BOMBARDELIi:NEBODER 'POMGRAD'1962.

'BAJINO NASELJE' SPINUT, 1962.

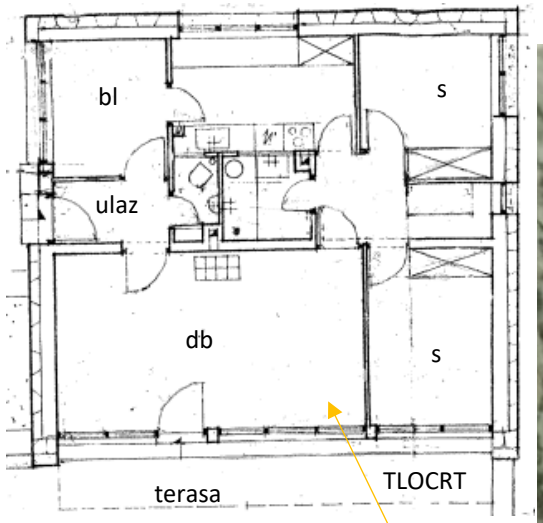

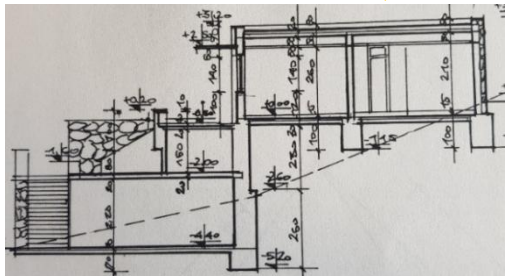

garaža PRESJEK

(ANTE & GRACIJELA MUNITIĆ)

VUKO BOMBARDELI: OK 'MUNITIĆ', PUT BORIKA 3, OMIŠ ,1966-69

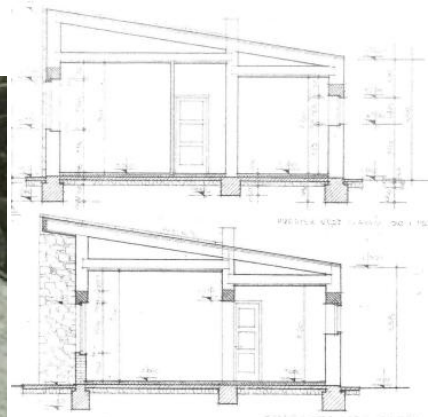

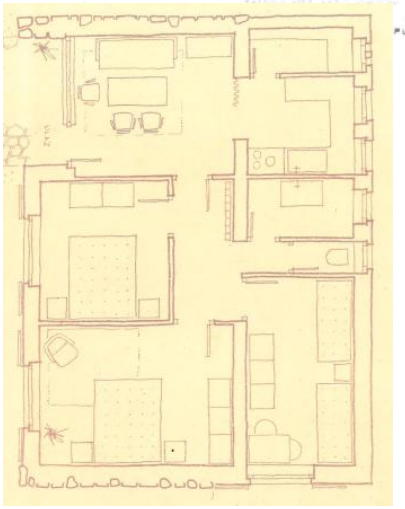

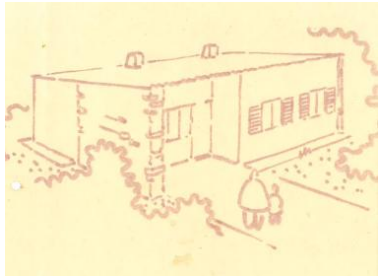

VUKO BOMBARDELI:OK 'MLADIN', DUGI RAT, 1964-67

Advokat je Pederin izgradio 1972.vikendicu u Grljevcu kod Hotela Lav, na desetak km od njihovog stana u Splitu kod sv.Frane, za vikene, subotu i nedjelju. Vikendica na parceli od 585 m2 na tri etaže s krovnom terasom. Arhitekt je Frane Gotovac uz suradnju Tonka Mladine. Za advokata i suprugu,250 m2 za njih dvoje, čini projekt dosta predimenzioniran, pogotovo ako bismo ga komparirali sa ' kućama direktora' Vuke Bombardelija. Oblikovno, može se konstatirati promjena u odnosu na Bombardelija. Kompozicija napušta horizontalu (trakaste prozore) i ističe vertikalne elemente (stubište, dimnjak). Umjesto korbizijevog purizma, umjerenosti i prisme-pour, ovdje je referenca neoplasticizam, De Stijl i razigranost (ne više 'soto voce', već 'bel canto'). Na katu svaka soba i hodnik imaju funkcionalno nepotrebnu teračicu (5!).

Zatrpano prizemlje je eho predavanja o švicarskim skloništima V.Ballea, a nasip je dilatiran od gornjeg dijela poput rešetaka kod Albinija na Tehnološkom faksu, i ima prolaz s juga ,prema jednom muzeju u Bitolju, kazao je Mladina. Kuća je kao spomenik postavljena na sredinu parcele (školski je povući je prema sjeveru da ispred ostane što više osunčanog vrta). Urbanistički je neracionalno da parcela ima ulice s dvije strane. Okolnost da se prema jugu otvaraju izazovni morski pogledi , kao i kod kuće Munitić, navodi na zaključak da je omiško rješenje trakastim prozorima, pomalo konzolnom istakom zaštičenih od ljetnog sunca, bolje rješenje. Kuću je nasljedio sin gospođe Pederin iz prvog braka, nije nikada koristio, postala je nenastanjiva, propadala je, na kraju prodana i srušena. Novi vlasnik i nova kuća.

Pored ove 'vikendice', Gotovac je projektirao još nekoliko vikendica sa istaknutim skulpturalnim pristupom u Vranjicama i na Čiovu.

U Omišu, Frane Gotovac je, projektirao stambeni niz pokraj Cetine u sklopu od 7 (neparan broj!) jedinica, svaka stambene površine P+I =121 m2. Strah od vjetra kanjonom rijeke ili nešto drugo (?) je sklop je poprilično introvertiran i zatvoren,bez vizura na Cetinu, prema moru, na Grad, Tvrđu Mirabelu i uzbudljivi kameni mosorski masiv. Niz kao tip je upitan na toj lokaciji, gdje se očekuje nešto moćno jako da se nosi s tim konekstom uz benefit super vizura.

U Gotovčevim primjerima je naglašeniji 'pogled NA kuću ' nego 'pogled prema VANI iz kuće'. Da je Gotovac osjetljiv na izvanjsku arhitektonsku ekspresiju govori njegovo nezadovoljstvo odabranom fotografijom južnog pročelja Kineskog Zida,umjesto sjevernom, u Šegvićevom prikazu 40 G.HR.ARH 1945-85. Kineski Zid ima velike četverosobne stanove ,94 m2, koji uz minimalne korekcije ,WC kod ulaza proširiti u mini-kupaonicu, kuhinjsku liniju postaviti bočno, s boravkom/blagovaonicom od pročelja do pročelja da se zbroje sunce i pogledi,i takav na vrhu bio bi 'stan za sva vremena'. Ovakav stan bi bio prikladniji za Bajinu obitelj od stana u spinutskoj kući jer nitko nebi trebao spavati u tinelu. Dvije zgrade Kineskog Zida bile su 'vojna' i 'civilna'.

Bombardelijeva zgrada u Dugom Ratu sa malim stanovima E-57 sagrađena je nešto ranije vrijeme za radnike i namještenike tvornice karbita ?dalmacija'. Koncentracija (6x4) malih stanova u zgradi, uštedjela je određeni javni prostor za formiranje ugodnog mjesnog parka s dječjim spravama za igru. Vanjski prostor ponešto kompezira skučenost stanova. Svakako , dodatni ljetni komfor dugoračkim malim E-57 stanovima je na dvjesto metara blizina prekrasne plaže.

'Socijalizam' u naslovu obilježava stambena rješenja obitelji dva direktora u velikim socijalističkim poduzećima, u kućama koje su imale određenu mjeru soc-skromnosti, 'Pluralizam' obilježava vrijeme u kojem tzv. 'pluralizam samoupravnih interesa' , dozvoljava zarađivanje i raskošnije građenje i pojedinaca izvan sustava vlasti (advokata), a 'Adhokizam' daje primjer jednog radničkog stambenog rješenja

četveročlane obitelji supružnici, kćerka i sin. Mladin Drago, 32-godišnji pekar, 1964. od tvornice Dugi Rat dobiva teren za gradnju od 300 m2 vrlo povoljno- za 4 radničke plaće. Do terena s gomilom kamenja je bilo potrebno probiti put i dovesti instalacije. Obavezno je bilo imati ovjereni projekt , kojeg nabavlja u Projektnom Atelieru 'Arhitekt', tipski s potpisom Vuko Bombardeli. Bio je to projekt za ravni teren, kojeg samostalno prilagođuje terenu u padu. Pola etaže suterena, ispod prizemlja, a iznad, umjesto jednostrešnog krova, ravna betonska ploča, samogradnja,puno vlastitog rada, pomoć rodbine i prijatelja i useljenje 1967. Tlocrt , cca 70 m2, sadržavo je tri (spavaće) sobe, degažman, kupaonicu, wc, kuhinju, izbu i- prostor blagovaonice/ društveni prostor/ulazni prostor.=!? Na tom tocrtu su napravljene određene izmjene. (Kasnije, 1978. se nadograđuje dio na krovnoj terasi, a 2000. se kompletira kat). U cjelovitom zahvatu bilo je dosta spontanih rješenja koja su nadograđivala/korigirala osnovni Bombardelijev projekt. Projekt, napravljen 1956. je tada procjenio troškove gradnje:1.706.428 din (danas oko 40-45.000 €). Bombardelijevi projekti iz istog vremena i istog prostora, za 'direktorsku kuću ' (unkatni projetkt)i za 'radničku kuću' (tipski projekt), veličinom su slični, oba teže modernizmu, osim u tretiranju otvora-u prvom projektu je potez velikih staklenih ploha zaštićen eslinger roletama ,*novum* u ovom ambijentu, a u drugom , manji otvori su zaštićeni 'domaćim' griljama.

Jesu li te Bombardelijeve godine, 1960te, (mini E-57 stan, 'direktorski/radnički' tlocrt, 'vrtno naselje', stambene zgrade i neboderi) mogle proizvesti jednu arh- sintezu svega toga u duhu La Ville Radieuse (Blistavi Grad)? Jeli bilo moguće napraviti valjanu sintezu Socijalizma, Pluralizma i Adhokizma?

stubište i ulaz

‘neoplasticizam’

‘korekcija vrpčastim otvorima

(rušenje 2020tih)

(napušta se M2 ‘horizontalitet’)

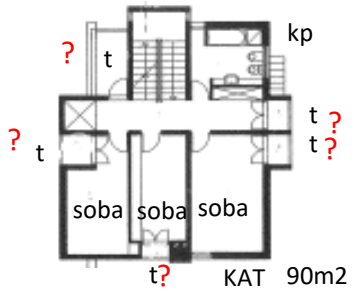

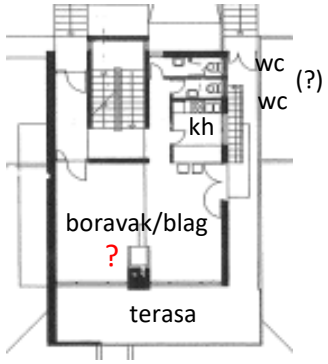

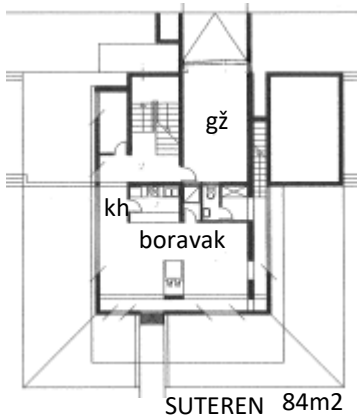

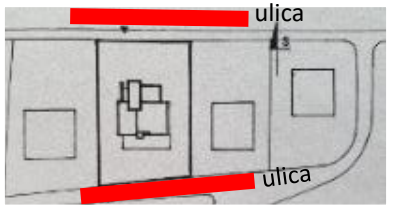

FRANE GOTOVAC : ‘VIKENDICA’ PEDERIN,GRILJEVAC,1970-72 (dilema POGLED NA KUĆU : POGLED IZ KUĆE, SKULPTURA ILI ARHITEKTURA ?

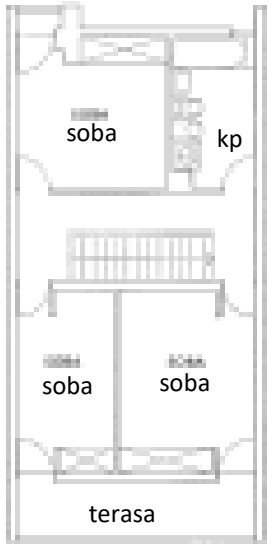

KAT

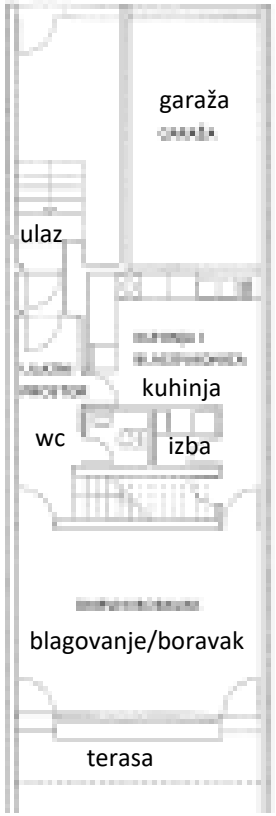

PRIZEMLJE

FRANE GOTOVAC NIZ/ 7 JEDINICA POKRAJ CETINE , OMIŠ 1970-72

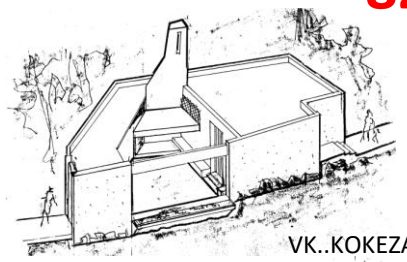

VK..KOKEZA

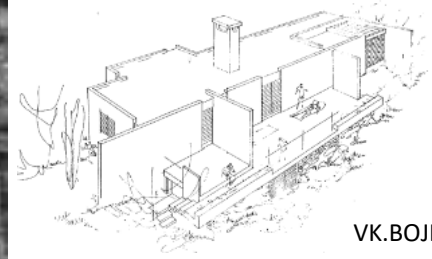

VK.BOJIĆ

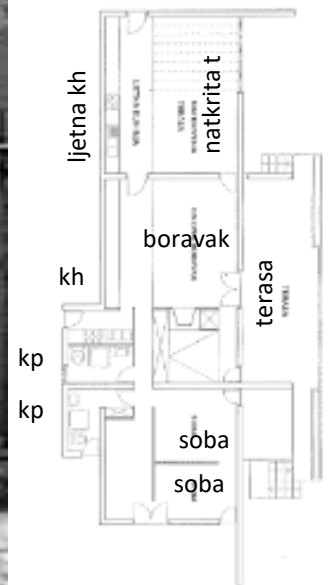

VK BOJIĆ

VK.BOJIĆ

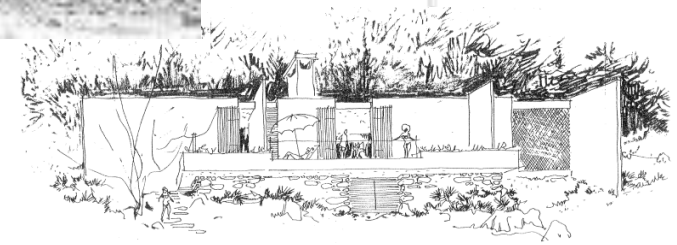

VIKENDICE ,VRANJICE,'65 & '80)

83

OMIŠ - “MALO KAMENA I PUNO SNOVA“

NEVEN ŠEGVIĆ: KUĆA ZA JURU KAŠTELANA (I BRATA), BRZET , 1961-68

Juru Kaštelana smo pjevali u osnovnoj školi 'Oj,Mosore, Mosore, sve se diže u gore, skupljaju se sa svih strana, čete partizana' (..i mojih kliških, naravno) , u gimnaziji recitirali 'Lijepa je ova zemlja, Meni najdraža, Nigdje toliko algi Kao u uvali mog djetinjstva, Livade i konji neosedlani' , ljubili uz 'Volio bih da me voliš, da budem cvijet u tvojoj kosi.Ako si noć, ja ću bit zora i bljesak svjetlosti u rosi' jedna od najljepših u mojoj kolekciji ljubavnih ('Čekaj me' Konstantin Simonov, 'Sjeti se' Jaques Prevert, 'Tijelo Žene' Pablo Neruda, 'Uzalud je budim'Branko Miljković), u Kragujevcu su stihovi bola 'Šumarice od same svjetlosti Gnijezdo pjesama od jauka savijeno' (pomagao sam na tom natječaju Bakića, Seissela, Kaštelana 1974) i u Parku Dotrščina. Možemo kazati :Lijepa Je Jurina Poezija, Nama Najdraža, Slike I Misli Neosedlane.

Ima obilježenih kuća gdje su pjesnici rođeni ili živjeli,(Majakovski , Lorca) u Lukodolu sam bio u Goranovoj kući, ima sigurno i onih podignutih baš za pjesnike, dvije su kod nas, renesansni Tvrdalj Petra Hektorovića XVI stoljeće i suvremena ljetna u Brzetu za Juru Kaštelana.

Različite su bile sve Jurine kuće, stanovi, prostori od prve stare kamene u Zakučcu , soba u sjemeništu, 'partizanske šume', garsonjere 19m2 u Medvedgradskoj kod Gupčeve Zvijezde, sobe u malom hotelu Medicis Rue S. Jacques u Latinskoj četvrti pokraj Sorbonne , stan gore visoko u Iblerovom drvenjaku, pa nisko u Ilici 12, i u svima je bio pjesnik. U Brzetu je familija dobila teren za ljetnu kuću, prvi red do mora, nadoknadu za oduzete terene u Zakučcu radi Hidrocentrale . Kakva bi trebala biti kuća i prostori za pjesnika i suprugu glumicu i netom rođenu kćerkicu, i za familiju majku, brata sa ženom i dvoje djece,i za sestru neudatu? Kojeg arhitekta odabrati? Jure je lijepo crtao, neki njegovi crteži su sačuvani, nadajmo se da će biti i objavljeni , pomišljao je i studirati arhitekturu, i zacijelo dvije godine 1956-58 u Parizu su mu bile i arhitektonski zanimljive. Koliko je bio upoznat s projektom vlastite kuće glavnog Le Corbusierovog suradnika André Wogenscky S-R-lès-Chevreuse, 1952, nedaleko od Pariza, koliko je preko njega došlo Šegviću saznanje o ovom projektu, ili je pak vjerojatnije da je Profesor kuću vidio u AA časopisu. U svakom slučaju ova moderna kuća iz okolice Pariza u vanjskom oblikovanju je, nema sumnje, bila inspiracija za kuću u Brzetu . Mala razlika je u orjentaciji kuće i glavnog pročelja, kod W. je gotovo čisti jug , što najbolje korespondira s istakama koje štite od ljetnog sunca. Ovdje je jugozapad gdje istake još uvijek imaju rezona.

Unutrašnja organizacija ovdje i kod A.W. je posve drugačija. U prvom projektu za Kaštelana bila je tu velika dvoetažna jedinica, dnevna soba, kuhinja, biblioteka, 4 spavaće sobe, sobica, za sve, veliku pjenikovu familiju zajedno(?) da bi se uskoro podijelilo u dvije cjeline , na katu za Juru, u prizemlju za brata Ivana, svaka s određenim preinakama originalnog projekta

Interes za kuću u Brzetu me je doveo do lijepih telefoskih razgovora s Gđom Melanijom Kaštelan r.Marušić, ženom Jurinog prvog i bliskog rođaka Jakova, krojača, puno je sretala i Juru i Nadu koja bi obično dolazila nakon nastupa na Dubrovačkim Ljetnim Igrama, pričala je o strini Mari, Jurinoj majci za koju je bio vezan, strogom ocu Čirilu, o stricu Don Stipi , piscu nekoliko knjiga o Poljicima , koji je Juru uputio u sjemenište, a kasnije blagonaklono gledao na njegov odlazak u partizane,gdje je Jure otišao na Jakovljevu biciklu, bio loš auto vozač jednom su s njim išli u Sarajevo, Juri je gatala iz crne kave, ispričala zgodu o povratku iz Londona kada je avion kojim je trebao letjeti stradao ,a Jure u zadnji čas promjenio let, spomenula je omiška druženja sa slikarom Mario Mikulićem, dr Kuvačićem,dr Čečukom, o tome kako ga je Tito zvao u politiku, a Jure mu je odgovorio 'Vi se bavite Vašim, a ja ću svojim poslom'. Razgovarao sam sa susjedom Stanić, uvijek jako dobri s Kaštelanovima, i s Dunjom Antičević čiji je pok.suprug inžinjer Pave Antičević vodio neke radove i obračune pri gradnji kuće .

Čitao sam zadnji intervju Nade Subotić „Jure Kaštelan bio mi je sve u životu, ali kad smo se svađali, činilo se dramatično kao da se brda ruše. On bi tada vikao: Glumica! ljudi koji se ne svađaju, rastaju se. A naš zajednički život bio je kao i moja gluma: do kraja života“ (od 1955).

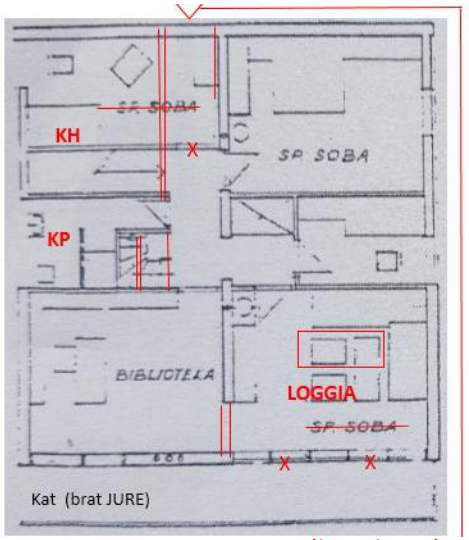

10 x 10 m KAT ZA JURU (korekcije)

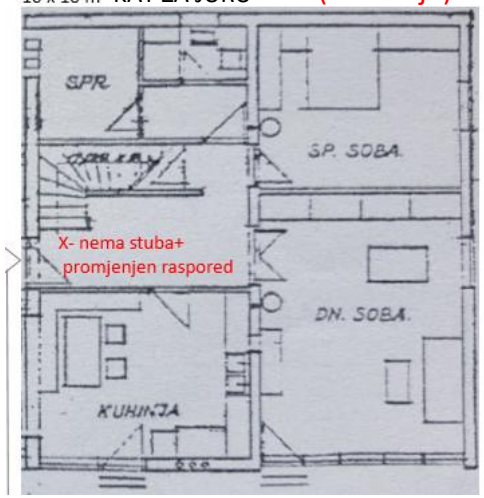

PRIZEMLJE ZA BRATA IVANA

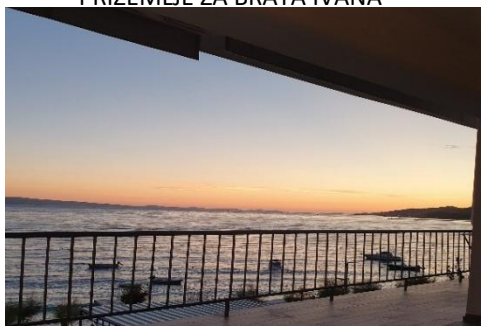

pogled sa terase

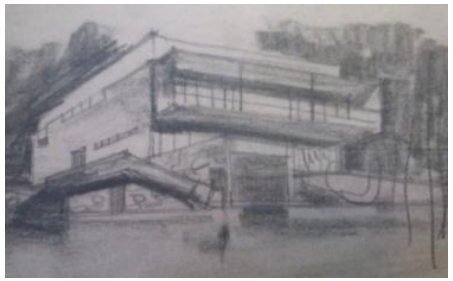

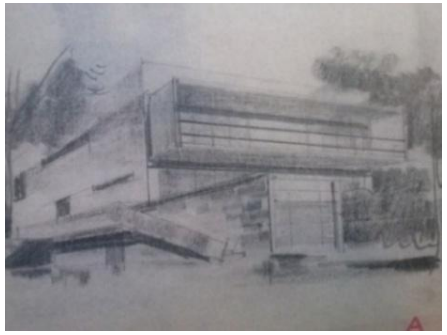

autor perspektivnih crteža=?

NEVEN ŠEGVIĆ: KUĆA KAŠTELAN ,BRZET 5 OMIŠ, 1961-1968 (morska, jugozapadna strana)

Danijela, kćerka brata Ivana , je danas prizemlje preuredila dijelom za svoj stan, dijelom u apartmane za iznajmljivanje. Lada je na katu. Razumjela je moj interes za kuću , pozvala nas , pa smo južnodalmatinski obilazak (Gradac, Igrane, Podgora, Bratuš) Silvija i ja zaključili posjetom Brzetu. Taj dan Lada, odradila je samo jutarnje plivanje,ima svoju uobičajenu rutu, predvečernje je izostavila da bi nas primila i pokazala kuću. I Nada je imala svoje plivačke staze, Jure bi samo malo u vrućinama skočio u more. Inače, domaći ljudi su se malo kupali, makar im kuća bila i uz samo more.

U bazi kuće, uz obalnu cestu, su dvije garaže u zidu od 'malo kamena' a iznad je 'puno snova", jer i tako jednostavan, čist, geometriziran kubus, kapacitiran LeCorbusierovom estetikom 'la prisme pour',može biti 'pun snova', iako su mnogima razigrani neoplasticistički ili regionalistički oblici, 'pravi snovi'. U blizini je bila, cementara 'Renko Šperac' , imena Narodnog Heroja iz Omiša, strijeljanog 1941. Dok je tvornica proizvodila, do 1983, bilo je prašine i po matonelama ove kuće, no bez cementa nebi bilo ni ove kuće ovakvog izgleda. Nebi bilo ni Hidrocentrale u Zakučcu, niti 'svjetla' u tamo starim kamenim pučkim kućama.
Donijeli smo malo šljiva iz našeg kliškog vrtla i pitanja za Ladu Kaštelan, također istaknutu ličnost naše umjetnosti- pjesništvo, drame, dramaturgije i ekrana-njen je scenarij za film 'Iza stakla' 2008. priča 's arhitektom u ljubavnom trokutu'.

Bilo je prije raznih boja po sobama, materijala po podovima, da bi se u zadnjoj obnovi sve obojalo u bijelo, a na pod posvuda, u stanu, loggi i terasi stavila ista sivkasta keramika, nekoliko je ugrađenih ormara sa svjetlo natur drvetom, stalaža s knjigama, dva 'emajlirana' i jedan rani figurativni Murtić, Jurin portret slikara Marušića, Mirabela stijene Joke Kneževića (Jednom su Joku upitali 'Zašto ste otišli u partizane? A gdje bi drugo, nego za Jurom' odgovorio je). Tlocrtni raspored je donekle funkcionalan. Jedna soba prema moru nije zatvorena da bi se dobila atraktivna loggia.Tu smo uz veliki stol i rashlađene kriške lubenice uživali u gostoprimstvu i ugodnom razgovru. Ispred kuće je Brački kanal, otraga Mosor Jure Kaštelana –može li ljepše.
Pred kućom tamarisi, jablani su u Zakučcu,turisti s plaže odlaze u svoje, s nekoliko zvjezdica, apartmane, tenda protiv sunca se zamotaje, više nije vrućina , krovna termoizolacija nije najbolja, hidro je u redu, a tu je i klima uređaj, zimi je ugodno.

Čuju se valovi, kasnije će zapuhati burin, pogled s terase večernji, bogomdani. Pomislio sam 'ovo je pogled za pjesnike', no ako si bez talenta ni stotinu pogleda ne pomaže.
Lijepa mi je ograda na kući, na konzoli lebdećeg betonskog kubusa, od tankih vertikalnih čeličnih šipaka, obična, jednostavna , svakodnevna, svagda aktualna, ne remeti čistoću 'okvira' na pročelju, transparentnošću otvara prostor loggie, omogućuje pogled kao da je nema , a sigurna je za djecu.
U arhivu Arhitekta NŠ su i četiri perspektive ovog projekta za koje mislim da nisu Šegvićevi crteži. Njegovi krokiji su rađeni brzo , s minimalnim prikazom ideje, za razliku od ovih kod kojih je prisutno 'više crtanja'. U katalogu 'Skice 1935-1922' nalazi se 15 krokija, među kojima nema Kuće Kaštelan , kao ni perspektivnih crteža Kuće Lloyd , što me navodi na zaključak da ih je napravio netko od suradnika ili prijatela iz Šegvićevog kruga.
*
'Malo kamena i puno snova' je zbirka poezije Jure Kaštelana, objavljena 1957. godine u kojoj su i stihovi*"Malo kamena i puno snova/Bez kruha možda, bez ljubavi nikada./ Naslijedio sam crnu plovidbu nebesa/,Sablju gusara, hajdučiju i šiju koju zasjeda ne svija./.„*Pjesnik povezuje kamen i zavičaj" analizira književni kritičar, i nastavlja „Kamen nije samo građevni element, već simbol prkosa, trajnosti i identiteta dalmatinskog čovjeka".Za pretpostaviti je, da je ovdje „dalmatinski čovjek' težak u vinogradu, među maslinama, ribar, pučanin, da je to čovjek Jurinog djetinjstva kao i one kamene kuće u rodnom Zakučcu. U njegovom stihovima 'San o kamenu' su slike:' Samo sunce, sunce, sunce/ i galebovi svrate u letu u tvoj san na kamenoj kosi Mosora./O vjetrovi, vjetrovi, vjetrovi,/ samo vjetrovi znaju toplinu tvojih obraza, dah i disanje trava u vrtačama./ Bure i kiše pjevaju ti uspavanku bure i kiše.' U ovim slikama jadranskog ambijenta ,trebalo bi na trenutak vidjeti i ovu kuću betonske konstrukcije na kamenoj bazi,ali kuću koja obilježava jednog 'novog čovjeka' zaposlenog u Tvornici cementa, u Hidrocentali Zakučac , na dizalici nekog gradilišta ili projektnom birou. (U slikarstvu kao i literaturi tog vremena kao da nedostaje sentimenta i dobrih vibracija za nove materijale, nove oblike i 'novog čovjeka'.

VIS-OMIŠ-BRAČ-SPLIT –VIŠANI U VRTLOGU ARHITEKTURE

IVO VITIĆ: LJETNA KUĆA RANKA MARINKOVIĆA U VISU, 1960te
FRANE BUŠKARIOL: LJETNA KUĆA RANKA MARINKOVIĆA (KUĆA OD KIKLOPA),DUĆE, 1968
HELEN BALTAZAR & ANTE KOSTOVIĆ: LJETNA KUĆA 'KOSTOVIĆ',SPLITSKA , 1955
FRANE BUŠKARIOL: KUĆA S DVA STANA 'MLADINEO', 1965..

(Višani u prIkazu su Književnik, Arhitekt, Profesor i sinovi Inžinjeri Brodogradnje) .

El Shatt kompleks od pet naselja pod šatorima usred sinajske pustinje bila je svojevrsna zajednica 28.000 izbjeglica iz ratom obuhvaćene Dalmacije u vremenu s kraja 1943-početka 1946. gdje se je događao jedan kompleksan život,avanture, ljubavi, ženidbe, prevare, drame, rađanja i smrti. U logoru se je rodilo 475 djece, tamo su ostali grobovi 715 umrlih . Rješenje groblja je napravio brački arhitekt Helen Baltazar , diplomirao u Pragu 1921, a spomenik 'Majku Dalmacije', tri metra visoku statuu žene pogleda prema domovini, na šest metarskom postolju, napravio je akad.kipar Ante Kostović iz Drvenika, koji se je tamo u El Shattu oženio s Eminom Baltazar, kćerkom arhitekta. .

Ranko Marinković je bio tamo godinu i pol dana, El Shatt je bio u mnogoćemu literalni izazov, ali on tu ratnu epopeju nije našao inspirativnom za svoj rad, nigdje (koliko znam) u svojim pripovjetkama i romanima nije ga se dotaknuo, a tamo je bilo obilje materijala. Iz El Shatta sežu Marinkovićeva cjeloživotna prijateljstva, kao s Petrom Pješom Novakovićem iz Omiša , s Kostovićima i arhitektom Baltazarom, važnim za njegove jadranske 'ljetne' kuće. Domicilna 'zimska adresa ' bila je zagrebačka , gornjogradska u Visokoj ulici .

Književnici su , bez obzira tko ih je tako nazvao su ipak 'inžinjeri duše', bilo socijalizma putem soc-realizma kao angažirane, motivirajuće, optimističke umjetnosti, bilo onih drugih društvenih sistema, putem drugih načina prikazivanja i pisanja. Marinković je svakako 'anti-socrealista' a 'Kiklop' je primjer literature one druge profilacije, složenih metafora, crnog humora, cinizma, pijane rasprave, seksualne izopačenosti, teatralnosti, skandala, tučnjave, bolnice, ludnice, vojarne, praznine, samoubojstva, ljudi koji na kraju postaju životinje. Koliko je to bila ili nije literatura za izgradnju 'YU socijalizma', teško je reći, ali uz Krležine 'Zastave' bio je najpopularniji domaći roman napisan tih godina ,mada poznajem jako malo ljudi koji su to pročitali..”Zagrebački izdavači su znali da imam napisani roman, ali nitko se nije ponudio. Neznam zašto.Valjda nisam numera bio. Ali su to saznali u Beogradu, došli su k meni i ponudili da ga tiskaju“kazao je Marinković. Ostaje za nagađati ,

84

zašto su oni u 'Prosveti' imali interesa objaviti 'zagrebački roman'(ZG je mjesto i obilježje radnje), politički, komercijalni, tko će ga znati, razlozi? U svakom slučaju Marinković je dobio honorar od 'Kiklopa' da je mogao kupiti parcelu uz more i graditi kuću u Dućama , tako mi više njih rekoše, i zato sam tu kuću i nazvao 'Kuća od Kiklopa. Međutim on ,RM, na pitanje 'Jeste li mogli živjeti od književnosti?' odgovara „Ne nikada! Nisu to bile velike nagrade“ (Kredite nitko ne spominje, samo se ističe da je bio 'otočki' šparan i štedljiv, a jeli to bilo dovoljno za gradnju kuće?

Prvi ,pretpostavljam, projekt za Marinkovićevu ljetnu kuću radio je Ivo Vitić na lokaciji na Visu ,gdje je navodno kasnije napravljen staračkI dom. Neobično je to što Marinković u to vrijeme, a i malo duže, od 1946-88, pune 42 godine nije nikada posjetio Vis. Ili se je on zamjerio Višanima ili oni njemu, ili su bile neke familijarne okolnosti, razne su priče. A ni poslije nije puno dolazio, kaže (1994) 'Na Visu sam bio devedesete' (prije četri godine)'Na Braču u Splitskoj imam kuću. Na Visu je sve mrtvo, U kući je sve mrtvo, idem u hotel spavati. Tko bi spavao u kući gdje su svi moji pomrli' Ipak za konačno počivalište Šjor Ranko, Viški Voltaire, je odabrao Komižu, i vjerski pogreb (Glorija i Oko Božje je obostrano zaboravljeno).

Vitić je složio kuću kubus poput 'Motel Trogir Arhitekture,' konvecionalne funkcije , ali s lijepim prostornim obogaćenjem vanjskih stuba na kat, koje s onim unutrašnjim stvaraju, meni dragu, vertikalnu cirkulacija kroz kuću. Ovaj kao i projekt 'Kuće od Kiklopa' je rađen dok je RM bio samac, tako da kuća nije 'odraz' već 'projekcija' jedne buduće familije (Olga, kćer i sin će doći kasnije). Marinkoviću se ovaj projekt, očito nije svidio, jer onaj slijedeći, po programu sličan , imao je ipak ponešto drugačije oblikovanje. (Vitić je pak,sličan kubus, za dvojnu vikendicu Bagović/Uzelac, napravio u Starigrad Paklenici - vidi#57)

El Shattski prijatelj , Petar Pješo , kojeg je Marinković posjećivao u Omišu, našao mu je teren u Dućama, donji dio parcele koja se je pružala od magistrale do mora, obitelji Bilanović , nakada su tu bili vinogradi, pokoja maslina i višnja. Taj dio uz more, 420 m2 kupio je RM, a za gornji dio 'općina mu je obećala' da neće biti građevna parcela. Za arhitekta je odabran Frane Buškariol renomirani splitski projektant bogatog opusa (Škola u Dugom Ratu,Hotel Ruskamen,kasnije Hotel Lav,i dr.), pretpostavljam 'po viškoj liniji', i Buškariol je Višanin. Projekt 'Kuće od Kiklopa' mogao je derivirati iz Vitićevog projekta, sličan po programu, nešto većih kvadratura, ali s elementima tradicionalizma, otvori s griljama, četverostrešni krov.. Kvadratni tlocrt i povećana streha nisu 'tradicionalni, kao ni kontinuirani balkon s tri strane kuće. Arhitekt Buškariol bio je modernista pa je izgledno da je ovdje tradicionalni štih nametnuo Marinković. Neznam koliko šatorasti krov može asocirati na šatore El Shatta, ali sigurno tu nije porijeklo ideje?

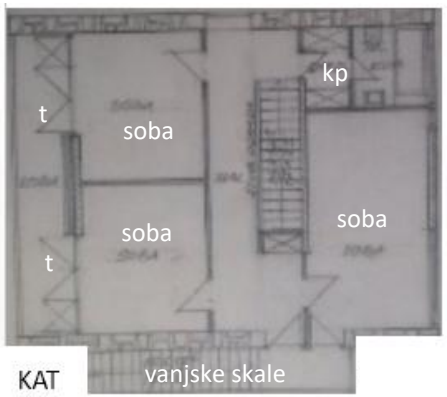

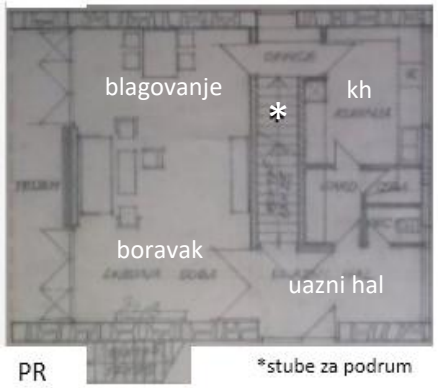

IVO VITIĆ: KUĆA R.M. VIS, 1960te

FRANE BUŠKARIOL : 'KUĆA OD KIKLOPA' KUĆA RANKA MARINKOVIĆA , DUĆE KOD OMIŠA, 1968

SilNAJ

1.IZDANJE, 1965.

H.BALTAZAR & A.KOSTOVIĆ: SPLITSKA , 1955

SPLITSKA -'potonull' krovovI R.M. Kuće, pogled s puta

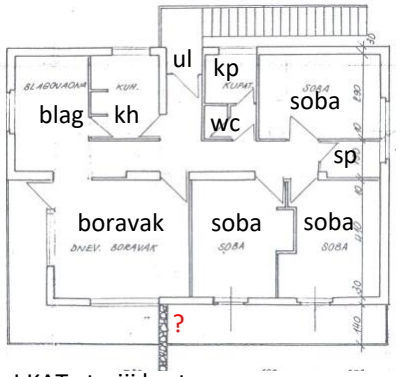

I KAT-stariji brat

S

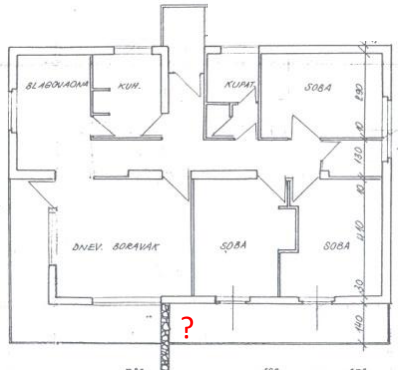

VISOKO PRIZEMLJE –mlađi brat Nenad

SUTEREN –GARAŽE I SPREMIŠTA

ŠKOLA PODŠPILJE,1939

FRANE BUŠKARIOL:2OK MLADINEO,BUKOVČEVA 14, 1961-65. (u novije vrijeme napravljena je nadogradnja na krovnoj terasi)

FRANE BUŠKARIOL:HOTEL MEDENA,1971

(palma i čempresi u vrtu)

Kuću posjećuju mnogi negovi gosti, tada poznati ,Kaštelan, Karlo Bulić, Dvornik, Špiro Guberina, u podrumu je bila i soba za kartanje ,poker, preferans. Marinković se je družio i imao dobre odnose sa susjedima Škaricama, Radoslavu je bio i vjenčani kum. No kad je općina digla zabranu gradnje na gornjoj parceli, teren kupuju dva šogora,Hercegovci, Leko presjednik Suda u Omišu i Čuvalo. Oni su trebali Marinkoviću dati put 120 cm do parcele, a on njima u istoj širini put do mora. Višegodišnji spor, na kraju Marinković gubi sudski proces, i odluči otići. Kako se je ukazala nova prilika, kuću u Dućama 1979. prodaje Toniju Jerončiću, iz nedalekih Seoca, našem gastarbeteru, ugostitelju u okolici Munchena, ovaj kuću malo obnavlja ,moguće je strehu malo povećao, ostalo ništa ne mijenja, i ljeti sa suprugom , Inđijka porijeklom, i kćerkom , tamo rođenom i naturaliziranom Njemicom, koristi do smrti. Marinkovićev 'strah od gubitka idile' i preizgrađenosti bio je 'opravdan' jer oko nje je pomalo nicalo 'zimmer frei' odnosno 'naselje apartmana', na gornjoj parceli 4 apartmana i 14 kreveta, sa zapada još više, jedino od istoka parcela je još uvijek nedodirnuta. Nova prilika, idilične kuće u zelenilu ukazala se je na Braču.

Kipar Ante Kostović, od tasta Helen Baltazara dobiva teren na Puntiku u Splitskoj, i uz tehničku podršku tasta,projektira i gradi kuću, 1955, svega četri, pet metara od mora.U suterenu je velika konoba kao zimsko spremište za brod i jedan dio kao cisterna za vodu,a gore na katu, oko 100 m2 ,su dvije spavaće sobe, tinel/ veliki boravak, kuhinja, veliki banj i ispred velika terasa. Na škrapama je napravljen mali betonski mulet. Susjeda Dejuli smatra da je orjentacija kuće na zapad loša, zbog ljetnog pregrijavanja, njen sjever je puno bolji, kaže, pogotovo i zbog boljeg pogleda na Split.

Godine 1980. obitelji Kostović iz nekih svojih razloga (prekomplicirani dolazak iz Rijeke) kuću prodaju svom 'elšatskom' prijatelju Ranku Marinkoviću. On je s velikim zadovoljstvom bio tu,'obožavao je i kuću i Splitsku , družio se, obilazio izložbe, bio duhovit',kažu, boravio i ne samo ljeti, žena je pak preferirala rodni Dubrovnik, a ni djeca nisu puno dolazila , barem ih susjedi nisu viđali. S ulične strane je visoki kameni zid,iza zelenilo, vidi se malo krova , u vrtu stijeg na kojem je u danima rata Marinković vješao hrvatski barjak.

KUĆU OD KIKLOPA , nakon smrti Toni Jerončića, 2009. kupuje firma mladog poduzetnika Sergeja iz Moskve ,ovdje ga je zastupala Silvija Batarelo, a 2016. Rus je za pola miljuna prodaje € Čehu ugostitelju iz Praga. Pavel Kratochvil ulaže još 200.000€ (podaci o novcu su 'rekla kazala'), danas je to 'Villa Draga' s 4 zvjezdice, u oglasu 190 m2, 9 kreveta, 3 kupaonice,s vanjskim bazenom, iznajmljuje se od 1.IV-30.X ,, kontakt Eva Kratochvilova, a preko godine o kući se brine susjed Vlatko Čuvalo (slavni George Chuvalo im je rod). Kuća je ugrubo zadržala prvotni izgled, uz neke manje promjene , drvene bajcane grilje su zamjenjene zelenim aluminijsko plastičnim, ograda je aluminijska u izgledu crnog kovanog željezna, na terasi profilirana betonska balustrada- moglo je biti i gore. Kad otiđu turisti, Vlatko me je pozvao, pogledati kuću iznutra i vidjeti originalne nacrte.

Kuću Kostovića u Splitskoj, nakon smrti Ranka Marinkovića kupuje General bojnik Matko Kakarigi, a od prošle godine je u vlasništvu 'imućne i fine austrijske obitelji iz Beča' i oni je isključivo sami koriste za povremene dolaske.

Višani, supružnici Dominka i Šimun Mladineo, učitelji u Osnovnoj Školi Podšpilje, obitelj s dva sina, uspjeli su kupiti zadnju raspoloživu parcelu u tom dijelu grada, blizu Kupališta Bačnice. Stariji sin prijatelj Frane Buškariola je odabrao njega za arhitekta, a arhitekt je obitelj inspirirao na ‘modernizam kuće’. Dva jednaka cjeloetažna četverosobna stana, na I i II katu, zajedničke prizemne prostorije i vrt. Bila je velika palma, uginula je, lovor, bungavilea sa zapadne strane, i 3 čempresa s južne, posjećena, jer su otpale iglice na krovu začepljivale odvod vode. S ravnim krovom, kuća se je uklopila u ambijent nekoliko predratnih modernističkih vila u susjedstvu. Sinovi inžinjeri brodogradnje, stariji otselio u Norvešku, mlađi Nenad bio je vezan uz Lloyd Osiguranje, radio u Veneciji, pa u Splitu , ured u Šegvićevoj Lloydovoj zgradi, obitelj troclana (supružnici i kćerka). Bili smo u istom razgedu Gimn.Vladimir Nazor, družili se, čitali Kiklopa za školsku lektiru..

Kuća Duće je napravljena po ukusu/estetici našeg književnog barda, ona na Braču također, dok je Kuću Mladineo arhitekt Buškariol napravio po svom guštu, baš kao i Vitić projekt na Visu.

POSTIRA –STORA I MLODA ARHITEKTURA

85

IVO VITIĆ: ATELIER 'BAĆE' 1951-nerealizirani projekt
LAV HORVAT: LADANJSKA KUĆA 'BAĆE', 1961.
BUDIMIR PERVAN: LJETNA KUĆA 'BIČANIĆ', 1966,
BUDIMIR PERVAN: VLASTITA VIKENDICA, 1956.
RADOVAN KLARIĆ: OK ZA POMORCE

Primjeri iz Postira daju različite mjere i oblike ljetnih i 'cjelogodišnjih' kuća.
Sjeverozapadna padina s pogledima na Splitski kanal izložena udarima bure, te 1951.godine još bez gradnje i regulacije, bila je lokacija na kojoj je Ivo Vitić napravio kroki projekt za Franu Baće. Slikar je za izložbu u Splitu dobio veliki honorar i s njim je namjeravao izgraditi Atelier na Braču.(Ova Vitićeva skica do sada nije nigdje zabilježena).
U mjestu se govorilo o Maksovoj parceli, zdanje su nazivali Maksova kuća sa skulpturama Makso je bio je bez sumnje veliki magnet za mjesne šerife tako da je Veli/Miki Arnerić/ odlučio dati najveću parcelu (3664m2) mjesnog zemljišta/mjesne šume/ za gradnju kuće, njegovom bratu Frani. (Terene na Jadranu su dobivali afirmirani umjetnici kao Murtić, Džamonja, Richter,)
Za štetu od požara (ex.Meštrovićevog) ateliera 1957 odobren mu je veliki kredit od 480 rata (40 godina?). Kuća je 'isklesana' kao razvedena prizemnica s nekim elementima tradicijske arhitekture, projekt i nadzor Lav Horvat uz dopune investitora.
Atelier je 'ishlapio' napravljene su dvije stambene jediniceU vrtu su skulpture Meštrović 'Sviračica s lutnjom' , Augustinčić 'Torzo',Ivančević 'Dječak' i više starih bračkih kamenica za ulje sa zasađenim zelenilom.Velika pažnja je bila posvećena vrtu,ali..pakosti zavist mještana bila je ogromna, trgali su ili krali sadnice , a cvijetne grmove nemilice kljaštrili i onda kada je Stari bio u Postirama.

Ladanjski objekt za velika okupljanja šire familije-plemena, dolazili su mlađi naraštaji, da bi na kraju on Frano, osjetio da u Postirama nema svoj kutak koji ga stalno čeka i nije želio nekome se uguravati. Zadnjih 12 godina života nije dolazio u Postire iako je stalno bio prisutan duhom. Dali je mislio da je pogriješio u obimu, sadržaju ili stanarima koji su postali vlasnici,neznam? Možda je žalio što nije izgradio prvu varijantu ateliera sa nišom za spavanje, ili je u cijelosti pogriješio što je uopće gradio u Postirama , a ne u Zagrebu.

Možda su ga umorile stalno nove kombinacije , nezadovoljstvo s postojećim...
Danas se dio kuće iznajmljuje, Šegviću su ponudili, ali nije prihvatio ovu kuću za izbor 40 GOD.HR.ARH proglasivši je 'netipičnom'.

Tu u susjedstvu je i ljetna kuća obitelji Bičanić , zagrebački profesori Rudolf i Sonia, kćerka, sin Ivo , s kojim sam imao zanimljivu e-mail prepisku o kući, a poslao mi je i nekoliko starih zanimljivih fotografija.
IB: *ARHITEKT Budimir Pervan, na slici, kolči na terenu ,ostali su moja sestra, njen dečko I u pozadini moja mama. U to vrijeme,tu je trebala biti građena još jedna kuća koja nebi pokvarila pogled, ali rezultat nakon 50 godina, protivno planovima, preizgrađenost. Toga nije smjelo biti jer nije bilo predviđeno imati takve gradnje , ali su ljudi gradili . Cijelo je naselje promijenilo izgled jer su svi nadogradili kat (za djecu) ili se prosirili za apartmane. Naša je kuća sagradena tako da se niti jedna maslina nije morala sjeći, već je smještena izmedu 3 masline, a Pervan je bio jako ponosan kako je pozicionirao kuću s lijepim pogledom na zalaz sunca*. -LP: MOŽE se zaključiti da je na parceli bilo dovoljno manevarskog prostora kako bi se izbjegla sjeća maslina i dobio pogled na zalazak sunca, uvijek romantičan prizor. Bilo je dobro što je Pervan bio i urbani planer za to naselje (?) pa je mogao slobodnije donositi odluke i najbolje iskoristiti blagodati lokacije. *IB: *IMATE pravo, parcele su bile dovoljno velike, recimo na parceli tog maslinika bile su predviđene 4 kuće prizemnice I sve su se mogle lijepo smjestiti, sada ih je 8 I sve katnice osim naše koja je ostala nepromijenjena. U kući nije nista mijenjano ni unutra ni vani. Kuhinja je u sredistu jer je smatrao da kuharice ne smiju biti izolirane, a pogotovo jer je imao jako dobar i prijateljski odnos sa mojom tetom koja je u ono vrijeme vodila kucanstvo.* -LP: POZICIONIRANJE kuhinje u centar je znak emancipirane pozicije domaćice, odnosno egalitarizma u kući kojeg je nedostajalo u ranijim konceptima izoliranija posluge.

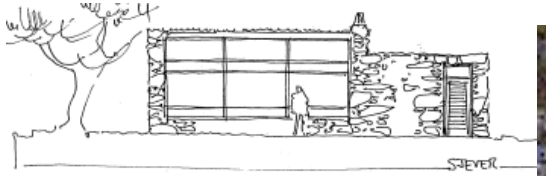

sjeverno ostakljeno pročelje (bura?)

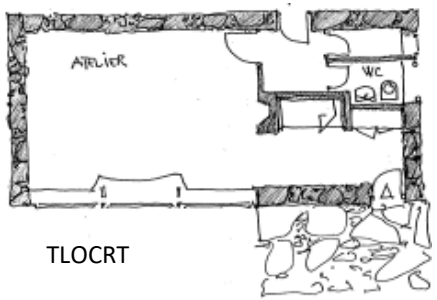

TLOCRT

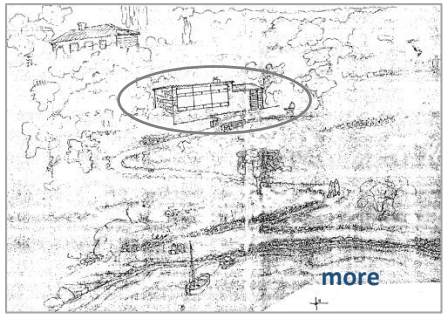

(ATELIER –stotinjak metara od mora)

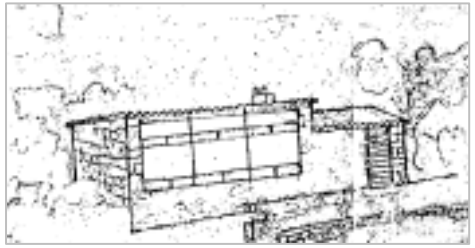

IVO VITIĆ: ATELIER SLIKARA BAĆE. 1951

LAV HORVAT, (FRANO BAĆE):'LADANJSKA KUĆA BAĆE, POSTIRA , 1961

(parcela 3664 m2)

S=!

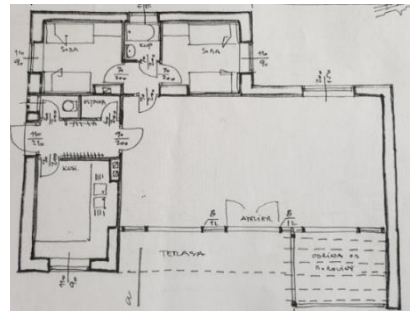

prvi projekt (manji)

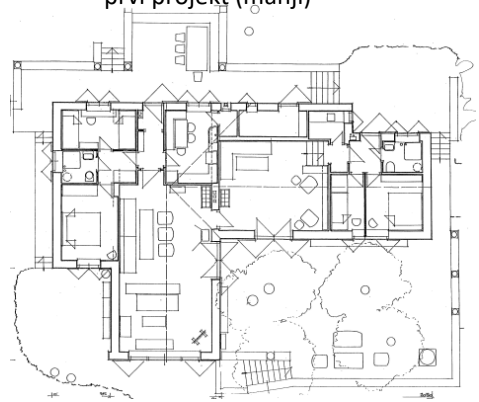

Izvedeni (povećani) projekt

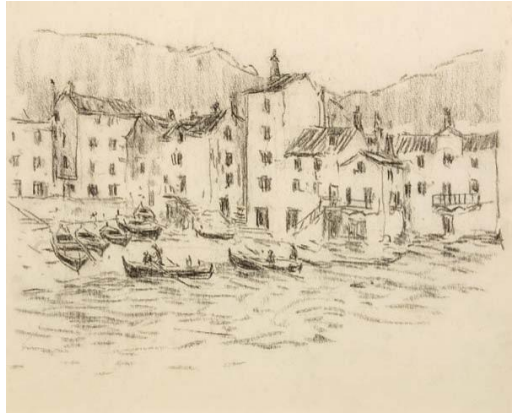

FRANO BAĆE:crtež 'store' arhitekture)

*'stori' detalji: kameni zid, lučni otvor, grilje na otvorima

Koncept: 'MALA KUĆA-VELIKE TERASE'

BUDIMIR PERVAN: VLASTITA VIKENDICA,.1955-56,

BUDIMIR PERVAN:LJETNA KUĆA 'BIČANIĆ',. POSTIRA ,1966

(nekadašnji pogled na Prja uvalu)

(nema vertikalnog žljeba-?)

RADOVAN KLARIĆ:OK POSTIRA-V KROV

*IB: *NARAVNO, moja teta (pretpostavljam da je to bila kućna pomoćnica-op.LP) je inspirirala kuhinju ona je bila i član obitelji, a i nova vremena su došla. Jedini kompromis Budimira Pervana prilikom gradnje bio je da napravi kamin, moja mama je Engeskinja , htjela je kamin i nikakvi razumni argument je nisu smeli pa je arhitekt popustio, kamin nikada nije koristen i sumnjam da bi dimnjak vukao ali nešto nalik kaminu postoji, sada je tamo trajno žareća peć koja također nije korištena.* LP: NEZNAM zašto je arhitekt imao otpora prema kaminu , jer to nije neki engleski hir Vaše majke , nego i bračka potreba u zimskim danima. *IB: *NE BIH znao, valjda je Pervan htio u kući lijepi cijeli kameni zid a ne zid sa rupom za kamin* - LP: VJEROJATNO je kod vas bilo samo ljetno korištenje ove kuće? *IB: *TAKO je zamišljeno, pa je stoga i vatra na vanjskom roštilju bila dovoljna, ali su se neprekidno radili planovi za kasno jesensko i rano proljetno korištenje*.

-LP:VJERUJEM da je i građenje u to vrijeme bilo dosta izazovno? * *IB:Zemlja je kupljena 1964 (neki mještani misle da je poklonjena zbog ratnih zasluga Sonie W.B.-op.LP), kuća građena 1965, prvi puta korištena u ljeto 1966, nije bilo trajekta, cesta ni autobusa nego samo jednom dnevno brodska linija, prvo 'Njegoš' pa onda prikladnije 'Vladimir Nazor', sav materijal se je dovozio brodom lokalne zadruge'Kolektivac'.-LP: JELI bilo tekuće vode? IB:Tekuće vode je bilo iz zajedničkog seoskog loklanog vodovoda koja je u ljetu postala slankasta I šparno se trošila Nazorova priča 'Voda' je baš o Postirskom vodovodu*-.LP:KANALIZACIJE siguno nije bilo? *IB:NE nije bilo*. LP:OD kuda je kamen? IB: *KAMEN je lokalni. LP:JELI bilo dovoljno osposobljenih radnika i obrtnika? *IB:DA jer je Pervan dogovorio da se lokalna zadruga osnovana još 1905. s dugom tradicijom zadrugarstva, specijalizira za gradnju tih kuća, oni su do osamdesetih sve napravili, imali su monopol ,samopokušajte dobiti dozvolu ako oni ne grade. Drveninu za sve Pervanove kuće je radio izvjesni Marasović iz Splita*.-LP: SALONIT je krovu pretpostavljam? *IB: *JOŠ uvijek je*-LP: JELI bilo problema oko odvoda krovne vode? * IB: *NE , žljebovi nisu mijenjani, u 50 godina ništa nikada nije curilo*.

-LP: LIJEPO je da je kuća sačuvana više manje u izvornom obliku , što je svakako kompliment arhitektu. *IB: *NAKON 50 godina korištenja kuća imamo samo jedan ozbiljni problem, a to je ventilacija zahoda (koji nije do kupaone) ako je više ljudi. Kapacitet je 2 spavaće sobe na katu plus još jedan krevet, ali bilo je sa djecom i više), osim vrata koja nisu pogodna za ventlaciju ima na stropu jedan ventilacijski otvor koji nije uspješan. Danas bi se moglo riješiti ventilatorom ali u vrijeme građenja to nije bila opcija pa se radi o mani. Donja soba ima svoj zahod i dole je posve odvojeni kompleks.*

-LP: IMATE li imate kakav nacrt kuće , rado bih pogledao. *IB: *NACRT negdje postoji ali u 4 seljenja je zametnut, ako ispliva pošaljem vam. Tlocrt ima cca 90 m2 u glavnoj etaži. Svaki prostor za spavanje ima i posebni vanjski ulaz, što se pokazalo jako dobrim*.

Budimir Pervan je u Postirama napravio projekte i nekoliko tipskih kuća od cca 40 m2, a napravio je i vlastitu vikendicu malih interijerskih kvadratura,orkestriranih vanjskih prostora i bogatog oblikovanja u prvom redu do mora, vjerojatno na nasljeđenom terenu, jer mu je majka bila iz Postira. Šegvić, Pervanov šogor (oženili su dvije sestre Vekarić) doplovio bi ovdje svojim brodom HIR-3 (što demantira ogovaranja da Šegvić nije plovio dalje od Čiova). Kao ni Kuću Baće, ni Kuću Bičanić ili ovu Šegvić nije uvrstio u Monografiju 40GHA, a nije niti jednu od mnoštva vikendica izgrađenih na Jadranu u tih 40 godina.

Radovan Klarić, Postiranin, diplomirao u Zagrebu, kasnije otišao u Njemačku, kod Munchena, projektirao je dvije kuće za pomorce s leptir krovom ovdje u Postirama.

Kao posljedica ljetovanja u Postirama i ugodan doživljaj kuća s leptir krovovima obitelj Pernicki je svoju vikendicu u Novalji tako oblikovala (v.#56), a kuća Petra Guberine u Primoštenu je malo modificirani Pervanov projekt Vikendice Bičanić(v.#73).

Tih godina, šestdesetih, počele su se u mjestu održavati Postirske Fraje, kolektivna fešta i raznovrsne pučke igre u kojima su se međusobno natjecali STORI (stari) i MLODI (mladi). Obilježja ova dva tima mogao bi se prenijeti i na gradnju, 'staru' i 'mladu', s tim da je ona prva imala/ima veći broj 'navijača'.

BOBOVIŠĆA – VIKENDICE OD ‘AMBIJENTA’ I OD ‘MODERNE’

86

DUŠKO KEČKEMET: VLASTITA VIKENDICA, 1958-1960
DUŠAN DUŠA: VLASTITA VIKENDICA 1960te
MIRO MARASOVIĆ: VIKENDICE ZA OBITELJI DVIJE SESTRE TILIĆ, 1960te

Nisu to bila vremena za pokazivanje imetka uz aktualne teme 'neopravdano bogaćenje' , 'porijeklo imovine', ali i tada, u tadašnjoj stambenoj krizi i općoj nestašici 'primarnih' stanova, svejedno su se počele graditi i 'sekundarne, ' kuće za odmor. Splićani su krenuli prema ‘divljim’ lokacijama uz more na kopnu, kao i srednjedalmatinskim otocima.

Duško Kečkemet ,porijeklom Bračanin iz Supetra ,uvaženi znanstvenik i povjesničar umjetnosti, u memoarima je zapisao: 'Istočno od te šumice, a do druge zapadno, bio je jedan krševiti teren, obrastao grmljem i dračom, s nekoliko borića do staze uz more i dva čempresa na vrhu. Njega mi je šjor Đuro Nazor nudio vrlo jeftino. Iako neprivlačan na prvi pogled, ljetujući više godina u Luci, ustanovio sam da je na osunčanoj strani, u zaklonu od vjetra, izvan naselja u luci, a opet ne udaljen od nje (iako su mi seljani kasnije govorili da gradim udaljeni svjetionik). Nad strmim terenom dizale su se goleme klisure vrha brijegaKargadura, s Nazorova tri stupa nešto podalje, prema istoku. Popeo sam se na jedan golemi greben, obrastao grmljem, ustanovio divan pogled s njega, osjetio zaštitu od zimskih vjetrova, a izloženost ugodnim ljetnim maištralima i odlučio: gradit ćemo tu i nigdje drugdje!
Gradnja kućice na otoku, to je bio moj san od djetinjstva, još od predratnoga ljetovanja u Splitskoj na Braču. Taj je san tinjao tijekom ratnih godina, a ponovnim susretom s otokom on je bio sve prisutniji. Užitak gradnje nalazio sam još pred rat u Splitu čitajući Axel Muntheov *San Michele*, o njegovoj gradnji na Capriju. Mislim da je to praiskonska težnja čovjekova: graditi svoj zaklon u prirodi, svoj dom, a gradski život u unajmljenim kućama i stanovima nije ga mogao potpuno istisnuti iz njegove duše. Gradnju sam započeo ljeti 1958.

Gradio sam je ne samo bez građevinskog poduzetnika već i bez pravoga zidara. U selu je bio jedan stari samouki zidar, Bobovišćanin Ante zvani Huka, koji je znao zidati kamene ograde, staje i manje seoske prizemnice. On nije znao ni čitati nacrte, pa je sve radio 'od oka‘ Imao je, međutim, jednu prednost pred izučenim zidarima, zbog čega sam ga - osim štednje -zaposlio na gradnji, što je bio vješt u radu s kamenom. Znao je 'brati' kamen, znao je držati kamen u ruci, znao je gdje ga mora udariti čekićem i kako će ga oblikovati, ne klesarski fino, nego uvijek dovoljno prirodno. Gradnju sam, prema nacrtima, ali još više tijekom rada, vodio ja, radeći i fizički. More nisam htio upotrebljavati za gradnju, iako mi je jedan iskusni gradski graditelj rekao da je svejedno more ili voda, nego sam veslajući svojom barkom prevozio u bačvi vodu iz jedne gustirne u luci. Žalo sam nosio iz otpada kamenoloma na ulazu u uvalu, tovareći barku toliko da bi tonula gotovo do ruba. Cigle sam morao nositi i prenositi, jer osim što nije bilo pristupa automobilima, kosi teren nije bio prikladan za odlaganje, a ni moja minijaturna 'riva'. Kamene ploče za pod i terasu nabavio sam, zajedno s Tonijem Cerinićem, iz jednog napuštenog rezališta kamena u Kaštel Sućurcu, što nisu bile kvalitetne za prodaju, jer su imale mnogo 'vena' po kojima bi se lomile, pa smo ih dobili besplatno, a prenijeli su nam ih Marko i Zvonko Juras, Mižerjini sa svojom bracerom s kojom su prevozili robu srednjom Dalmacijom. Također i jednu golemu kamenu ploču za stol na terasi, koja je isto bila napuštena jer je bila vanjska 'feta' kamenoga bloka, s jedne strane pravilno pilana, a s druge grbava. Drvenu građu, odležanu jelovinu, smrekovinu i hrastovinu, kupio sam od jednog Slovenca koji ju je bio nabavio za dogradnju kuće, od koje je odustao jer je novi zakon dozvoljavao posjedovanje samo jednog stana. Vrata i prozore, od hrastovine, izrađivao mi je jedan penzionirani splitski drvodjelac, Jaman, na Carrarinoj poljani, kojemu sam također fizički pomagao u radu.

D.KEČKEMET na terasi pred kućom

kamen-opeka-zelene škure

(*kasnije dograđena još jedna kuća)

DUŠKO KEČKEMET: VLASTITA OBITELJSKA VIKENDICA 1958-60

Mirko Ostoja: VLADIMIR NAZOR

(ljetni intermezzo obitelji 'Tilića')*

MIRO MARASOVIĆ: Vikendice RISMONDO & VLASTITA

('televizor')

staro-novo/kamen-beton/ambijent-modernost

*vikendica Duša skrivena borovima

DUŠAN DUŠA: VLASTITA OBITELJSKA VIKENDICA,BOBOVIŠĆA, BRAČ, 1960te

MIRO MARASOVIĆ: 'PLOČE'
(motiv pokraj vikendice .Duša)

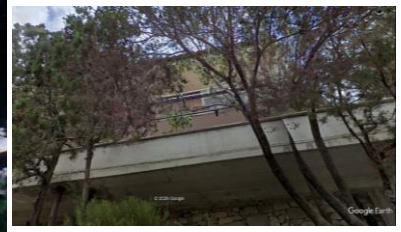

IVO RADIĆ:VIKENDICA PUČIŠĆA

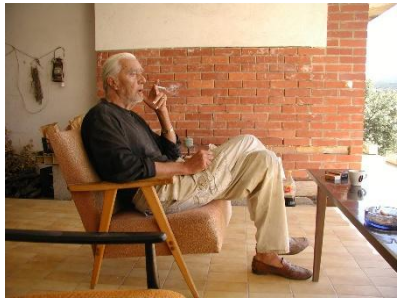

IVO RADIĆ na svojoj terasi bez ograde

Htio sam da kućica bude od lokalnog kamena, rustično obrađenog, a
samo pročelje od cigle, jer sam ga želio u toploj boji, budući da je sve okolo bilo hladno: modro nebo i more, i zelena stabla. Moj je stari govorio: 'Nije krava naučena orati' pa sam pretjeranim fizičkim radom zaradio upalu desne ruke. Radeći zatim samo lijevom, i ona mi se razboljela, pa sam ih morao liječiti, primati blokade i nositi u povoju.
Kamen za gradnju vadili smo na licu mjesta, uklanjajući klisure i grebene na tom strmom kamenitom položaju. Tada se još nije bušio kamen za miniranje motornim
kompresorima, nego polugom, trapnjem, i čekićem, macom. Jedan je držao polugu, a drugi udarao po njoj teškim čekićem. Minirali smo dinamitom, ali jednako i barutom, nastojeći da uberemo što više dobrog, nesmrvljenog kamena za gradnju. U tome je moj Huka bio majstor. Pomagala su mu dva momka iz sela, Miro i Ivan 'Vlaj'. I Huka i Miro pjevali bi pri radu, kao: 'Vrati naša pisma, dokumente, jer je naša jubav pošla malamente' i slično“.

Duško Kečkemet je bio veliki prijatelj s arhitektom Vesanovićem, no “ šjor Dinko je 'poslužio' samo da službeno potpiše nacrte, jer je tata točno znao kakvu kuću želi i bez pomoći arhitekta. Danas nema puno takvih sveznalica, jer bi vi arhitekti ostali bez posla:)”kazala jekćerka Ovdje je obitelj provodila ugodne ljetne i dane odmora, a poznatom znanstveniku je ovaj ambijent bio inspirativan, tu je dosta radio ,pisao i stvarao ogroman opus. Kečkemeti su kuću dopunili i još jednom, s druge strane terase, a prošle godine sve prodali Česima.

U Bobovišća je i obiteljska kuća pjesnika Vladimira Nazora, tu je on proveo jedan dio djetinjstva, što je obilježeno brončanom sklpturom. Bobovišća su uvijek bila zanimljiva arhitektima.

,
Dušan Duša arhitekt, ljubljanski đak, radio u URBSu, glavni potpisani 'Šegvićeve Zgrade' u Trogiru, izgradio je vikendicu za svoju obitelj (roditelji i dva sina Igor i Boris) na osamljenoj parceli uz more nedaleko Bobovišća. Teren i ostaci stare kamene kuće je kupljen od devet vlasnika. Kako put odozgo sa ceste nije uzakonjen, dolazili su brodom, a materijal dovažali trabakulom. Stara ruševina prizemnica , 360 godina stara, pripadala je nekada obližnjoj 'kavi', danas napuštenom kamenolomu malo poviše i bila je radionica nekog Talijanca kamenoklesara. Na uređenom prizemlju, dograđen je gornji kat sa tri sobe. Zbog svog kubičnog izgleda i otvorene prednje fasade, ta dogradnja je među prijateljima bila dobila nadimak ‘televizor’. Kod ove kuće blizak mi je koncept da novi dograđeni betonski, ožbukani i stari kameni kubus, svaki zadržava svoj karakter. Nije bilo ni struje, ni vode, kasnije su postavljeni sunčani kolektori, a voda je kišnica-poprilično autonomna kuća. Prodana je 2021. gastarbeiteru . iz Stuttgarta. Autom se nismo sa ceste mogli dolje spustiti. Naišli smo na traku 'privatni posjed' i veliku hrpu kamenja na sred puta. Poslije smo kuću jedva vidljivu među borovima pogledali s druge strane vale.

U Bobovišća su dvije vikendice, projekti arhitekta Mira Marasovića, jedna njegova a druga Pjera Rismonda. Oženili su dvije sestre Tilić, što ih je povezalo., a svi su unutar velike familije i robinske povezanosti,uključujući i arhitekta Žagara, i Duška Kečkemeta kod kojega su se najviše okupljali.
*
P:S:Vikendicu ‘po svojoj mjeri i svom guštu’ pomalo nedovršenu napravio je arhitekt Ivo Radić u Pučišćima. S terase(namjerno!) bez ograde pogled je na zaljev, slično kao sa terase Duška Kečkemeta u Bobovišća. Fotografije su zabilježile sličan trenutak opuštanja i relaksacije jednog na režiserskoj stolici, drugog na tapeciranoj fotelji masovne proizvodnje 1960tih.

KORČULA OTOK -(NE)KONVENCIONALNE KUĆE I SKULPTURE

JO KLEK: VILA ZENIT, 1924/25, ‘avangardna ideja’

JESIP SEISSEL: LJETNA KUĆA VESNIN DVOR, ZUBAČA VALA,VELA LUKA, 1954

Vjerojatno inspiriran s 'Haus des weißen Mannes',Bauhaus,1921. nastao je prvi prikaz moderne obiteljske kuće kod nas. To je aksonometrijski crtež dvadesetogodišnjaka Jo Kleka, člana zagrebačke grupe ‘travelera’ (nazivali su se i Grupa Idiota) i aktivnog suradnika zagrebačko-beogradskog časopisa Zenit. Naša prva 'moderna kuća' prva apstraktna slika Pafama kod nas, poster Pomozite Studentima koji je slavni Van Doesburg stavio na zid svog ateliera, i još puno toga, je zadivljujući početak karijere.

Vila ZENIT bez lokacije i jasnog sadržaja bila je samo jedna ideja moderne OK

Studije unutrašnjeg prostora Vile Zenit nije bilo, niti je poznato kome je 'namijenjena'ova vila ? Bio sam u prilici pitati autora o tome, je li crtež samo čista apstraktna ideja avangardnosti i modernosti ili/i slika objekta praktične, funkcionalne upotrebe? Nažalost , nisam pitao , pa sam kasnije mogao samo zamišljati kome ili čemu 'vila' služi. Jeli to prostor za okupljanje Zenitista/Travelera, kuća za glavnog zenitistu Ljubomira Micića, galerija ili .....? Zamišljao sam da taj po dimenzijama skromni, po ekspresiji bogati kubus, bude rezidencija za samog autora, također vrlo angažiranog člana 'Zenita', slikara, studenta arhitekture, kasnije poznatog arhitekta , urbanista, profesora i njegove buduće supruge koja se je bavila hortikulturom-kuća za njih, par bez djece. Možemo samo zamišljati unutrašnjost 'Vile Zenit' , u prizemlju dnevni život i druženje, na katu spavaonica s kupaonicom, a tri kreativno radna prostora su Atelier na katu, Galerija na polukatu i Studio na krovu. Stubišta izvana , dva koja se vide i jedno postavljeno otraga, te unutrašnje stubište i lojtre preko Galerije, daju bogatstvo vertikalne cirkulacije uz malo esherovskih 'stubišnih' misli. Kuću bih smjestio na Rokovom Perivoju, prostoru visokih umjetničkih frekvencija, i na mjestu blizu vrtnog paviljona Vile Plavšić gdje su se nekada okupljali Traveleri. Na zagrebačkom Parnasu izdignuti položaj vile daje lijepe vizure na grad , od pedesetih i na Galićev 'stambeni monolit' u kojem će Silvana i Josip Seissel stanovati na zadnjoj etaži u zanimljivom stanu od sedamdesetak kvadrata, malo manje nego što bi imala Vila Zenit. Bili su par tople i ugodne odmjerenosti, ljevičari građanske uglađenosti, sasvim suprotno od ponašanja mladog Jo Kleka koji je sa svojim traveler drugovima činio ekcese, napravio scensku predstavu u gombaoni Prve Realke (danas Mimara), kada su profesore posjeli u prvi red i onda doveli magarca na binu uz komentar „on je jedan od vas”, a ovi nemajući dadaističkog senzibiliteta su ih sljedeći dan sve izbacili iz škole, da bi Seissel završio i maturirao u Beogradu. U kutu njihovog dnevnog boravka bio je radni stol, na zidu uokvireni poster harlekina. Ispred Vile Zenit nacrtan je harlekin, kao i na crtežu СДЖ. Neznam što i kako, ali pretpostavljam da je 'harlekin' uvijek nešto značio Jo Kleku-Josip Seisselu?

Dolaskom u 'kamenu Dalmaciju' iza rata, prvo Bilice, poslije VELA LUKA, predratni modernizam Seiselov kompletno je zamjenjen kamenim regionalizmom,lukovi, korniš/vjenac na kamenim konzolama, stupovi s kapitelima- posao zadnjih naših klesara. Dogodilo se neočekivano retrogradno prilagođavanje odumrloj kamenoJ tehnologiji. Umjesto avangardnog provociranja, dogodio se je povratak u etnoromantiku. Na zemljištu obitelji Vučetić Zubača Vala, 8650 m2 , koje je naslijedila, kćerka je izgradila ljetni kuću od 150m2,kod nas, jednu od prvih nakon 2.svj.rata, a napravljena po projektu poznatog arhitekta. Vesna Vučetić-Matanić), drugi suprug dr.Matanić,dermatolog, četvero djece, brat Šime pjesnik, poznata kulturna djelatnica i 'prva dama društvenog života Zadra' okupljala je oko sebe brojne poznate i nepoznate, umjetnike i boeme, političare i novinare, ribare, arhitekte, liječnike, odvjetnike, družila se je s političarima ,Savka Dapčević-Kučar, prijateljica iz djetinjstva , s mnogim umjetnicima (Vesna Parun, Tin Ujević, Luko Paljetak, Branko Gavela, Miljenko Stančić, Edo Murtić, Vojin Bakić) i arhitektima-među njima odabrala odabrala je Seissela za projektanta (možda ga je Bakić preporučio?). Skupljala je kamene skulpture. Jedan ljuti lav je čuvar kuće ispred koje je uklesan naziv 'VESNIN DVOR'. U ličnosti Jo Kleka-Josipa Seissela, lijep je i zanimljiv susret mladosti i zrelosti, Vile Zenit i Vesninog Dvora, putovanja ‘travelera’ u konvencionalno.-tradicionalno.

Višemjesečni ljetni ‘radni odmor’ Vojin Bakić je provodio u GRŠČICI na Korčuli. Kod šogora Bere Radimira (Berina supruga bila je Vojinova sestra) okupljala se je familija i prijatelji. ‘Ranobetonsku kuću’ su napravili Berini roditelji 1920. u praznoj vali. Vojin je kupio malu urušenu kamenu kućicu s druge strane vale, odlazio je i tu raditi. Šaco Dragomanović je navodno napravio neke skice obnove, ali se ništa nije realiziralo. (Kuću B.Radimira, danas posjeduju neki Englezi).U Grščici, u ‘konvencionalnoj kući’ kipar je stvarao nekonvencionalno.

Za političara korčulanskog porijekla , u PRIŽBI, godina 1960tih, isprojektirao je mladi, netom diplomirani arhitekt Boško Budisavljević, vikendicu nekovencionalnog izduženog gabarita 3,5x18 m i smjestio među borove. Njihovo korijenje će kasnije praviti ‘konvencionalne’ probleme za temelje kuće, i više njih će biti posječeno.

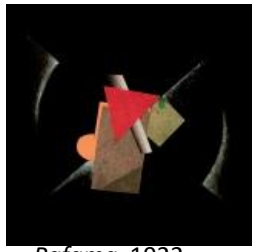

Pafama, 1922.

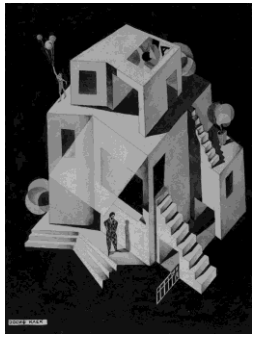

Vila Zenit, 1924-25.

Reklamni kiosk 1923

JO KLEK, 1920te

kuća 'od tradicije'

kameni oluci

kameni lukovi

kameni stol

JOSIP SEISSEL : 'VESNIN DVOR' VELA LUKA 1952-54 KAMENI LAV ČUVAR VRTA

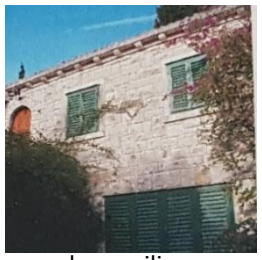

zelene grilje

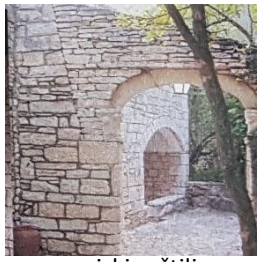

vanjski roštilj

kamen posvuda

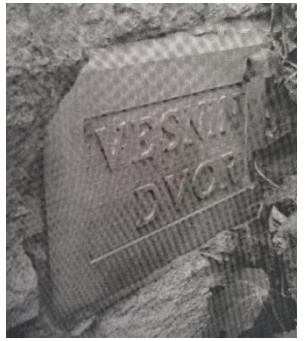

uklesani naziv

BOŠKO BUDISAVLJEVIĆ: VK PRIŽBA

VALA GRŠČICA Vojinov brod

LJETNA KUĆA BERE RADIMIRA

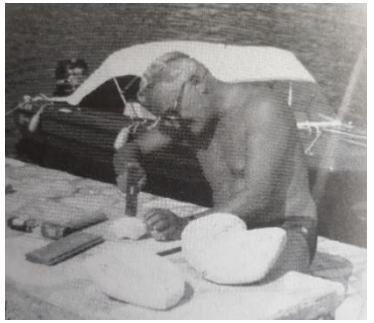

BAKIĆ na ljetnom radnom odmoru

88

STANIĆI- LJETNA NIŠA U BOROVINI

NEVEN & MIROSLAV ŠEGVIĆ: VIKENDICA OBITELJI M.ŠEGVIĆ, 1966-1973

–Kuća, vikendica je prvi puta objavljena u NŠ Monografiji ,Arhitektura,2002 , detaljnije sam je upoznao preko studentskog referata 2005. Trebalo je puno ranije pogledati ovu kuću, pogotovo jer sam studentima o njoj pričao, ali tek ovog ljeta, 2024, smo otišli do Stanića , nedjelja 20.VIII, poslijepodne, 40 km i 50' od Klisa, u programu mog omiškog obilska kuća. Bila je zatvorena. Dva dana poslije, kuća kao tema, na kavi i ugodnom razgovoru u Caffe Tenis na Firulama sa Srđanom Šegvićem, našim uglednim arhitektom i urbanistom, jednim od nasljednika kuće, i sin Bruno mu je arhitekt , kratko s njim telefonom, a potom duži razgovor s Dujmom Ivaniševićem ,arhitektom i nastavnikom na Studiju Dizajna Af, unukom Miroslava Šegvića, Ova kuća je u mnogoćemu posebna i intrigantna , pravi je razlog za razgovor.

Na web stranici 'koFAKTORlab' Dujam je dao vrlo lijep prikaz o didinoj vikendici: “Kopajući po didinim stvarima naišao sam na dvije skice vikendice. Moj je dida (Miroslav Šegvić) početkom 1960-tih kupio teren u Stanićima, pet kilometara istočno od Omiša, nešto prije nego je izgrađena Jadranska magistrala. Vjerojatno je odmah zvao svog brata Nevena Šegvića da mu isprojektira vikendicu... Tako je i Neven napravio prvu skicu. Bila je to kuća, prizemlje i kat, jako pravilna i modernistički minimalna i kako predaja ide moj dida je svom bratu, koji je već tada bio cijenjeni arhitekt, rekao da slobodno može '*otrat dupe sa tim projektom'* i da ne dolazi u obzir da tako nešto gradi. Pretpostavljam da je sve bilo začinjeno s još puno iskaza bratske ljubavi. U tom trenu dida mu je rekao nešto najvažnije, kako bi Neven isprojektirao vikendicu ovako genijalnu kakva je danas. Rekao mu je: želim '*nišu u šumi*'.“ (Preporučam pogledati video i fotogaleriju).

Braća Miroslav i Neven potekli su iz graditeljskog miljea, otac Pavao zidar, majka Jove od Marasovića poznatih splitskih graditelja, gradili su i Meštroviću, Fabijan Kaliterna im je svojta, obojica su u Splitu završili Srednju Građevinsku školu, Miroslav je poslije do rata radio kod ujaka Marasovića građevinskog poduzetnika, Neven je otišao u Zagreb u Iblerovu školu.

Šegvić Nevena, profesora, istaknutu ličnost, barda naše arhitekture svi dobro znamo, kod njega sam radio diplomu, surađivao na natječaju Šegvić-Radimir:Hoteli Perna, a kasnije i na izvedbenim projektima,moj prvi posao ,bilo je puno susreta i razgovora, jedan je od petorice kojima sam zahvalan za moju fakultetsku karijeru.
O Miroslavu ,iz razgovora sa sinom Srđanom , od unuka Duje i podataka s interneta. U vrijeme njemačke okupacije, nakon povlačenja partizana 1943, ostao je u Splitu i preuzeo MOC (Mjesni Obavještajni Centar), iza rata osnovač i direktor Građevinskog Poduzeća 'Konstruktor', direktor 'Dalmatinskih Hidroelektrana', direktor u PISu, direktor tamo gdje su se izvađale velike građevine. Oba brata, od formata, na različit način bili su prisutni u arhitekturi i izgradnji, i po tempramentu različiti, ali cijeli život jako i blisko povezani.

Jesu li Stanići Miroslavov projekt , njegova je ideja 'niše', on je napravio skicu po kojoj se je izvodilo, a Neven je napravio neprihvaćeni projekt ? pitao sam Srđana. A, ne, to je njihov zajednički rad, ništa otac nije napravio bez da nisu to temeljito zajednički prodiskutirali i da nije dobio bratovo mišljenje i suglasnost. Zajedno su među borovima, 'inpjantali' kuću (tal.impiantare' umetnuti) tako da se svega nekoliko borova ukloni, što više sačuva, a srećom na tom mjestu je bila i mala zaravan, tako se je projekt sjajno uklopio . Nevenov je odabir fasadne opeke na dva bočna zida (Opekarna Mladenovac BG) i matonele na podu (Opekarna Ljubečna SL), hrabar odabir u 'kamenom prostoru', ogradni zidovi i skaline po terenu su kamene. Tražeći reference razmišljam o LeC: Maison Jaoul (opeka s betonskim serklažom), tavele na podu kod Philip Johnson:Glass House, borovina 'brodski pod' na stropu kod Marcela Breuera u više kuća . Profesor je predavao svjetsku arhitekturu i dobro je poznavao sve ove primjere, a možda je inspiracija bila i nešto drugo. Opeku, koje gotovo i nema na splitskim fasadama, na svojoj vikendici u Bobovišćima, vidio sam, stavio je i Duško Kečkemet, 1958.

NEVEN ŠEGVIĆ-skica

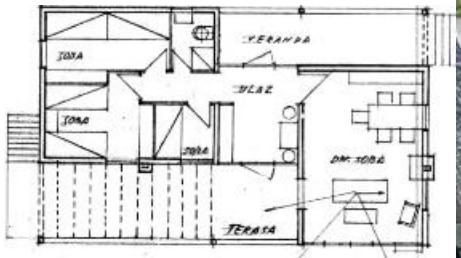

3 sobice, kp,kh, boravak, terasa

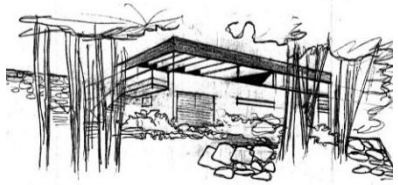

NEVEN ŠEGVIĆ -prvi projekt

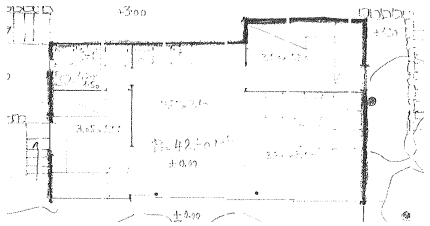

MIROSLAV ŠEGVIĆ (idejna skica)

MIROSLAV I NEVEN ŠEGVIĆ : VIKENDICA STANIĆI, 1966-1973 (LJETNA KUĆA KAO LJETNA NIŠA)

MIROSLAV i NEVEN ŠEGVIĆ

zatvoreni paneli

'nevidljiva među borovima'

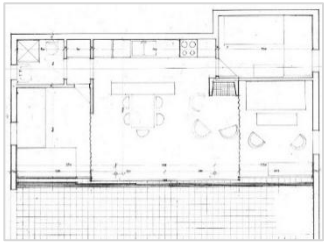

(Post festum nacrt: Slaven Rožić)

Na tradicionalnoj japanskoj kući su klizni paneli sa shoji-papirom, a ovdje na glavnom pročelju su klizajući paneli, vanjski metalni , unutrašnji ostakljeni, za što su nabavljeni 'Hafele' okovi, vješto složeni s utorom bez 'zuba' u podu. Sve detalje klizajućih panoa, kao i druge detalje na kući je osobno je Miroslav uspješno razradio. Mies: Gott im Detail. Kuću je prema izvedenom stanju , kasnije iscrtao arhitekt Slaven Rožić, njihov rođak, arhitekt.

Mies je za Farnsworth House kazao 'almost nothing' , a postala je antologijska. I ovdje u borovini , kuće 'gotovo nema' i gdje vrijedi isto 'less is more' , manje kuća, više arhitektura, skromnost gradnje , ali u raskoši ambijenta, kroz minimalizam bogatstvo prostornog ugođaja, i ona je antologijska. Šteta što je Profesor nije pokazivao, ni pisao o ovoj kući, a ni brat mu nije želio da se publicira, objavljena je tek poslije njih.

Le Corbusier je za Ivonnu i sebe napravio 15m2 Cabanon uz more na Cote d'Azur. I ovo ovdje u Stanićima je svojevrsni 'kabanon' ,ali za veliku familiju, za roditelje , kćerku (udatu Ivanišević), dva sina, njihove partnere , osmero unučadi , malo , krajnje racionalno i funkcionalno. U parcelu od 700 m2 , utopljeno 'sklonište' prostora površine 49 m2, spremišta 25 m2 i terase 60m2 osiguravao je ljetni boravak , bilo bi ih i dvanaest, trinaest članova familije odjednom tu na odmoru. Ideja je bila očuvati prirodu što više , u prirodi uživati, družiti se i opustiti , sjediti na terasi s konočalom (dida) i pomatrati brački kanal, napraviti kuću koja će biti 'BIVAK', a ne kuću koja će biti 'IMETAK'. (Za ovo, svakako pročitati Erich Fromm: 'Imati ili Biti', 1974).

Što je bila inspiracija za 'nišu u šumi', otkud ideja, neznam, mogu samo spekulirati. Jeli to bio neki arhitektonski primjer (koji?), može li ideja doći iz građevinarstva, iz ukopavanja postrojenja hidrocentrale ili od broda koji se od nevere zavukao u luku (metafora).

Kao direktor 'Dalmatinskih Hidroelektrana' Miroslav je Šegvić 6.V,1962. nakon 5 godina složenog rada i prije roka, isporučio drugu Titu tada kapitalni državni projekt Hidrocentralu Zakučac. Tito je poslije otvaranja otišao u Split i održao čuveni govor u kojem se je obrušio na 'bespravno bogaćenje',zaprijetio se s temom 'porijekla imovine'. No, ubrzo od 1964. sve se ovo pomalo revidira s 'privrednom reformom', 'tržišnom ekonomijom i zaradama', 'pluralizmom samoupravnih interesa', pojavom 'gastarbajterske populacije', de facto lagano se 'uvodi kapitalizam'.(1968. bila je bez socioposljedica). Podizati će se tako i 'kuće katnice, dvo, tro, apartmanske , takvih je na Jadranu , u Stanićima također. Na ovoj kući, 'niši', međutim, prisutna je ideja samozatajnosti i skromnosti, građena je sedam godina, bilo je i vlastitog rada (na fotografijama zabilježeno).

(U ono vrijeme kuću donekle skrivenu među borovima napravio je i Ernest Weissmann u Malom Lošinju 1963, a suvremenu varijantu kuće u/s borovima 'prickerovci' Lacaton&Vassal: Cap Ferret, 1998.)

Bilo je ideja da se 'niša' u Stanićima dogradi , da uhvati 'korak s vremenom', s rastućim potrebama ,da se uklopi u mjeru okolne gradnje, 2015, i prolazna namjera prodaje, da bi je ipak familija zadržala, čuvala sjećanja i dalje koristila. Danas je veći broj nasljednika i vlasnika, oni je dogovorno i skladno koriste, Ivanišević u srpnju, Šegvići u kolovozu, ili već po dogovoru. Ostala je kao relikt jednog vremena ,ali oldtimer koji još uvijek jako dobro služi.

JOŠ UVIJEK, NIŠA MEĐU BOROVIMA, ISPRED MORE, STABLA GORE.

89

BRATUŠ- PROJEKTIRANJE MIMO TERORA FUNKCIJE

DRAGO GALIĆ: VIKENDICA NOVAK, 1957-1966 (+1970TE)
NIKOLA FILIPOVIĆ: SKICA VIKENDICE

Obiteljske kuće bile su dio fakultetskih predavanja profesora Galića od 1956-1972. a dijelom su bile uključene i u njegovo projektiranje. Od prije 2.svj. rata poznate su Vlastita kuća Istarska ZG 1933/38. i Vila Jakšić Lapad DB 1935, a o poslijeratnim kojima se bavio, malo je podataka. Pregledom Galićeve arhive u HMA našao sam: spominje se Kuća Kostabela u Rijeci za prijatelja ambasadora Mladena Ivekovića bez nacrta (u doktoratu prof. Biondić samo jedan grubi tlocrt), Kuća na Jabukovcu, dogradnja za Katarinu Kovačić, 1958. (bez nacrta, samo jedno pismo koje kazuje o završetku suradnje u razmiricama), Kuća u Medulinu za Matka Rojnića, 1966 (bez nacrta, navodi se da su glavni projekt i instalacije napravljeni u Birou Rašica), Kuća Orahovac 5 k.8777/1 ZG 1949. za Bosiljku Šuljić (nema nacrta) i „anonimna OK" na moru bez nacrta. Na vlastitoj kući Istarska 28, napravio je 1961.garažu, začuđujuće skromnih dimenzija 230 x 410 x 190-210 , ali dovoljno za mali „Peugeot" koji je profesor vozio . Jedino za vikendicu u Bratušu kod Makarske sačuvana je određena građa.

U prvom redu do mora s prekrasnim pogledom , povučena u gornji dio jugozapadne parcele od 700 m2 , među borovima, izgrađena je 7,75 x7,75m kućica, 60 m2 brutto površine +20 m2 terasa za obitelj Novak , dr Zlatko, supruga Lelija i kćerka Jasna. Narudžba je iz 1957. a izvedena tek 1966. Galiću je 1964. idejni/glavni iscrtao, polaznik Majstorske ,uskoro njegov asistent Nikola Filipović. Jeli prije toga bilo nekog projektiranja , nije poznato, sačuvanih nacrta nema.

Makar za ljetnu kuću, čajna kuhinja je upitna, kupaonica s umivaonikom u maloj sobici kćerke je zagonetka, a intima roditeljskih kreveta je žrtvovana zbog prostornosti. Galić ne povlađuje regionalizmu, nema kupe kanalice na krovu, već projektira s referencama LeC Maison Jaoul 1951. Krov je s dva bačvasta svoda i pijeskom ,upitne su tehničke kvalitete .Zidovi su crtani u debljini od 25 cm, a na perspektivnom crtežu prikazan je na pročelju 'beton-brut' +'ciklopski kamen .

Cijela dokumentacija građevine sadrži glavni projekt u mjerilu 1:100 , situaciju 1:1000, prostorni prikaz, statiku i projekte instalacija.. Detaljno elaborirana statika konstrukcije od dva plitka bačvasta svoda, napravljena je, navodi se 'proračunom po Uličkom' (inžinjerska metoda u građevinarstvu i mostogradnji s naglaskom na tečenja i skupljanja betona , te proračun sidrenja i ankera), napravljeno je ispitivanje na seizmička opterećenja i ispitivanje na pritisak vjetra III zona. U sredini 30 cm zida od kamena određena je armatura i kako je povezati. Sheme elektroinstacija su označile rasvjetna tijela, prekidače i utičnice, razvod vode je postavljen samo izvana, a kanalizacija se spaja na septičku jamu. Napravljen je i aproksimativni troškovnik građevinskih radova (zemljani, betonski, armiranobetonski, zidarski, izolacije, ...4.807.972 din (danas 145.500 €) Nema dokumentacije da je projekt išao na građevnu dozvolu.

U izvedbi se ne izvode plitki bačvasti svodovi, već ravna armirano betonska ploča , iznad koje je zamišljena drvena konstrukcija i dvostrešni krov sa crijepom , kako je to na aksonometriji nacrtao Ante Rožić iz makarskog 'Investprojekta', koji su pretpostavljam (nema sastavnice na dokumentaciji) radili statiku, instalacije i troškovnik) kao i slijedeće godine elaborirani projekt za garažu,koji radi ing. Drago Rafanelli. Garaža je realizirana uz obalni put, prometnicu vozila, ne šetnicu pješaka.

Na habilitacijskom predavanju 'Interpolacija i adaptacija-specifični arhitektonski zadaci' 1974, u prvom redu uvaženi profesori , Galić predsjednik Komisije, a Filipović prije nego što je počeo izlagati, preko cijele ploče je napisao "DOSTA MI JE TERORA FUNKCIONALIZMA!" da bi se odmah ogradio kazavši da to nije njegov već uzvik jednog japanskog arhitekta.Obzirom da je Galić bi sinonim za funkcionalizam, nije mogao biti zanimljiviji početak izlaganja. Analiza Vikendice u Bratušu pokazuje da je i sam Galić ponekad 'zasićen' funkcionalizmom, skretao malo mimo funkcionalizma, a obzirom na diskutabilno prvo rješenje krova, i mimo 'konstruktivizma'.

1-kuhinja?
2-kupaonica?
3-spavaonica?
4-ograda?
5-slojevi k. na krovu
6-odvod vode s krova

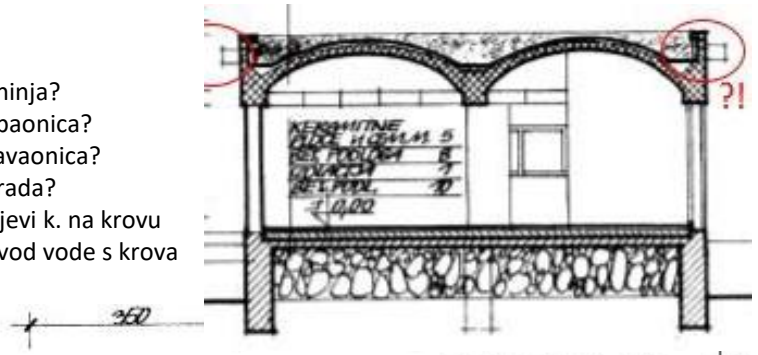

2

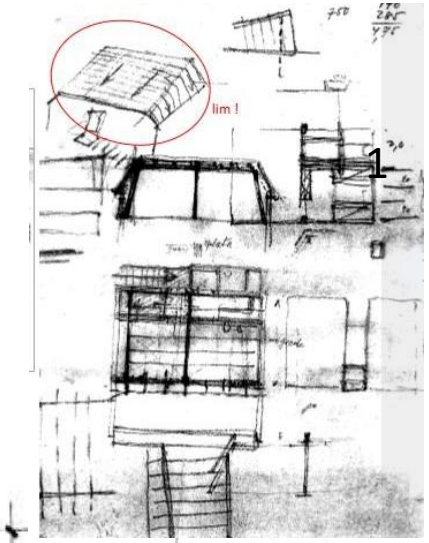

1

Le CORBUSIER :ž. d. Ronchamp, 1955

crteži Jasne Novak-Grubišić slijedom Galićevih skica

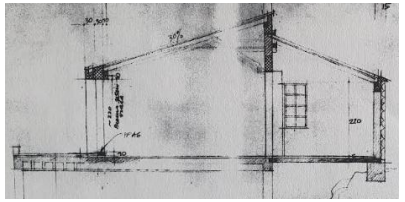

Presjek-realizacija

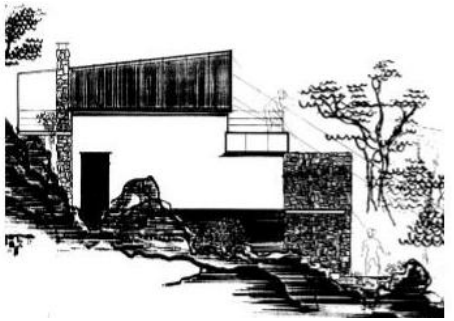

3

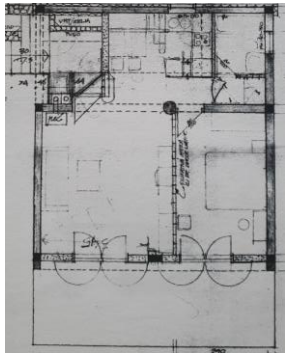

Tlocrt-realizacija

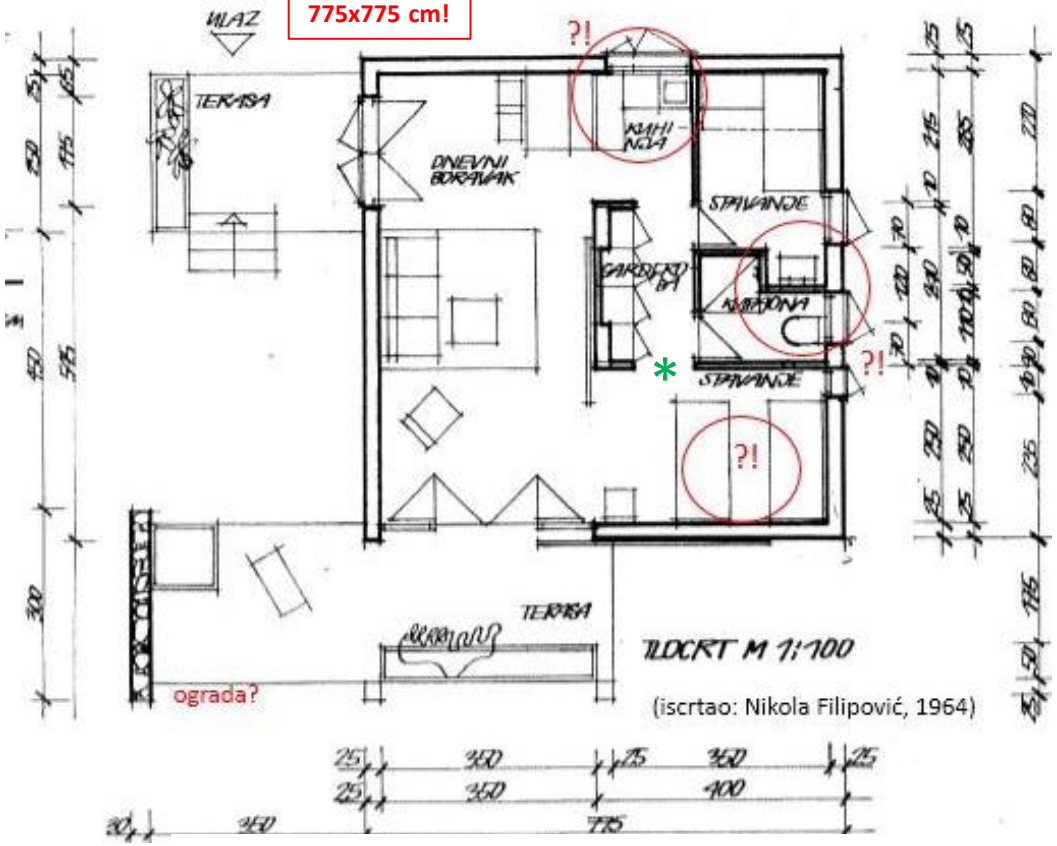

DRAGO GALIĆ: VIKENDICA dr NOVAK,BRATUŠ, korigirana realizacija 1966

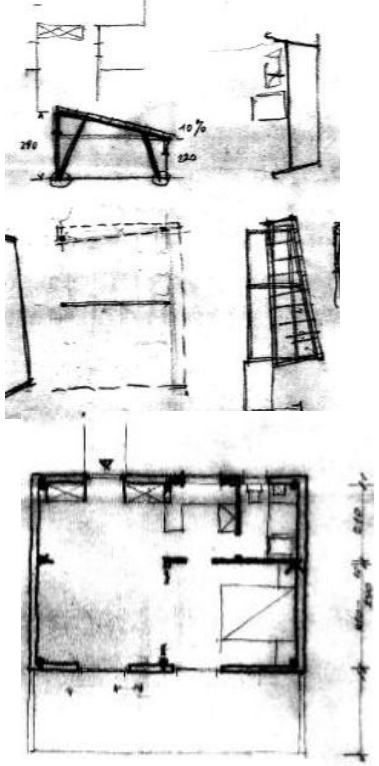

GALIĆ: skice nadogradnje, 1970te)

nadogradnja: crteži JASNA NOVAK

ANTE ROŽIĆ: nadogradnja 1984..

Uskoro, početkom 1970tih se je pojavila potreba da se umjesto planiranog krova na kući izvede nadogradnja još jednog kata s još jednom mini-jedinicom. Profesor Galić radi par skica po kojima je kćerka vlasnika, mlada arhitektica , diplomirala 1973. iscrtala projekt. Nadogradna je složena drvena konstrukcija prekrivena limenom 'kapom', određeni novum u ovom prostoru, Skice za nadogradnju u Bratušu, su jedine Galićeve skice bilo kojih njegovih projekata koji se nalaze u Arhivi HMA. Profesor nije bio od velikog skiciranja. Na faxu u vrijeme mog studiranja nije ni dolazio na vježbe , koliko znam ni prije, a ni kasnije, niti je skiciranjem korigirao studentske prijedloge, kako su običavali mnogi drugi. Nije bio od skiciranja ni u Majstorskoj Radionici. Polaznici s kojima sam razgovarao nisu ga nikada vidjeli da skicira, a niti njegove skice. U tome je njegova velika sličnost s Iblerom koji također nije bio od velikog skiciranja i osobnog crtanja, za razliku od crtače hiperprodukcije Nikole Filipovića, koji je živio život 'nulla dies sine linea', ni dana bez crtanja.

Novakovi su odbacili Galićev prijedlog nadogradnje i angažirali Antu Rožića po čijem je projektu vikendica kompletirana 1984. Rožić je minimalno povećao tlocrt i drugačije oblikovao nadogradnju, već u duhu dominacije 'regionalnog'. Mali dvostrešni krov rasjeca i jednu plohu nešto izdiže. Taj stilski detalj je istih godina napravio i Šerbetić na Kući Baldani (v.#94), već ranije Vujović na Kući Vukić (v.#11) , porijeklo toga, ali s rezonom dovođenja svjetla u sredinu (veće) građevine , nalazi se kod Le Corbusiera (župni dvor Ronchamp) i Jacobsena (škola). Ovaj detalj rasjecanja samo 'radi forme', ma koliko građevinski neracionalan, postao je jako popularan i često ga se kod nas može vidjeti.

Na 50/70 cm paus formatu,olovkom, profesor Filipović je nacrtao dvadeserak svjetskih arhitekata od važnosti, njemu bliskih . Među njima je i Oscar Niemayer arhitekt kojeg je izuzetno cijenio i dao ga je u dva prikaza. Ima jedna perspektivna skica, crtež Nikole Filipovića, koji je Zrinka Paladino u knjizi NF opisala kao jedini sačuvani crtež projekta 'Kuća na moru HOMMAGE NIEMAYER'

Iako je profesor bio zaljubljenik u Niemayerovu arhitekturu, teško mi je u ovom projektu pronaći poveznicu s nekom od njegovih kuća, obzirom da 'hommage' nekome znači napraviti nešto u prepoznatljivom stilu toga kome se odaje počast. Kuće obitelske Niemayerove su različite ovom crtežu, jedva neka poveznica bi mogla biti prema Casa Cavanelas, 1954.(Filipović je napravio lijepi crtež Niemayerove vlastite kuće-Casa das Canoas)
Dva bočna kamena zida kuće na skici, između kojih je razvučen volumen su tema koju koriste Lovro Perković: Kuća Meje:, Vuko Bombardeli: Kuća Omiš , Ivo Vitić na nekoliko projekata, a između dva zida od fasadne opeke Bregovac je smjestio ljetnu kuću Ive Robića.
Crtež Kuće na moru (vjerojatno je na moru) izgubljenog je datuma i lokacije moguće je nastao u Galićevoj majstorske radionice ili još ranije iz studentskih dana .Jedna misao bila je, da je ovim crtežom samo oblikovno, bez rješavanja funkcije, reagirao na Galićev projekt Ljetne kuće u Bratušu koji je iscrtavao.. Naime ,oba crteža su bliski, po grafici, postavi, pogledu na kuću, kao da su nastala u jednom dahu.
Profesor Filipović mi je svojevremeno poklonio ovaj crtež (jedan od tri njegova poklonjena mi crteža), a da nismo malo popričali o okolnostima nastanka, a kao recenzent NF sam propustio to razjasniti *hommage*. U telefonskom razgovoru , bio je naš posljednji, pitao sam ga o tom crtežu , nije se točno mogao sjetiti, niti objasniti otkuda posveta Niemayeru. Dogovorili smo se uskoro vidjeti, Maksimir gdje smo nekada ranije običavali odlaziti na trčanje, ili neki ručak vani, i tada nešto više razjasniti i ovaj crtež, ali sve je nažalost ostalo na dogovoru.
Zanimljivo je primjetiti da su Drago Galić i Oscar Niemayer vršnjaci, r.1907, i 'korbizijanci', ista generacija su Nikola Filipović i Ante Rožić , r.1934.

(Filipović će u 80tim na u Čilipima realizirati Kuću K-L , od svih njegovih svekolikih i brojnih projekata, kazao je, njemu najdraži., a kasnije je bilo još OK realizacija na Jadranu i u Zagrebu)

Drago GALIĆ

Plaketa Nagrade D.G

Nikola FILIPOVIĆ

Oscar NIEMAYER (fragment NF crteža 'Arhitekti')

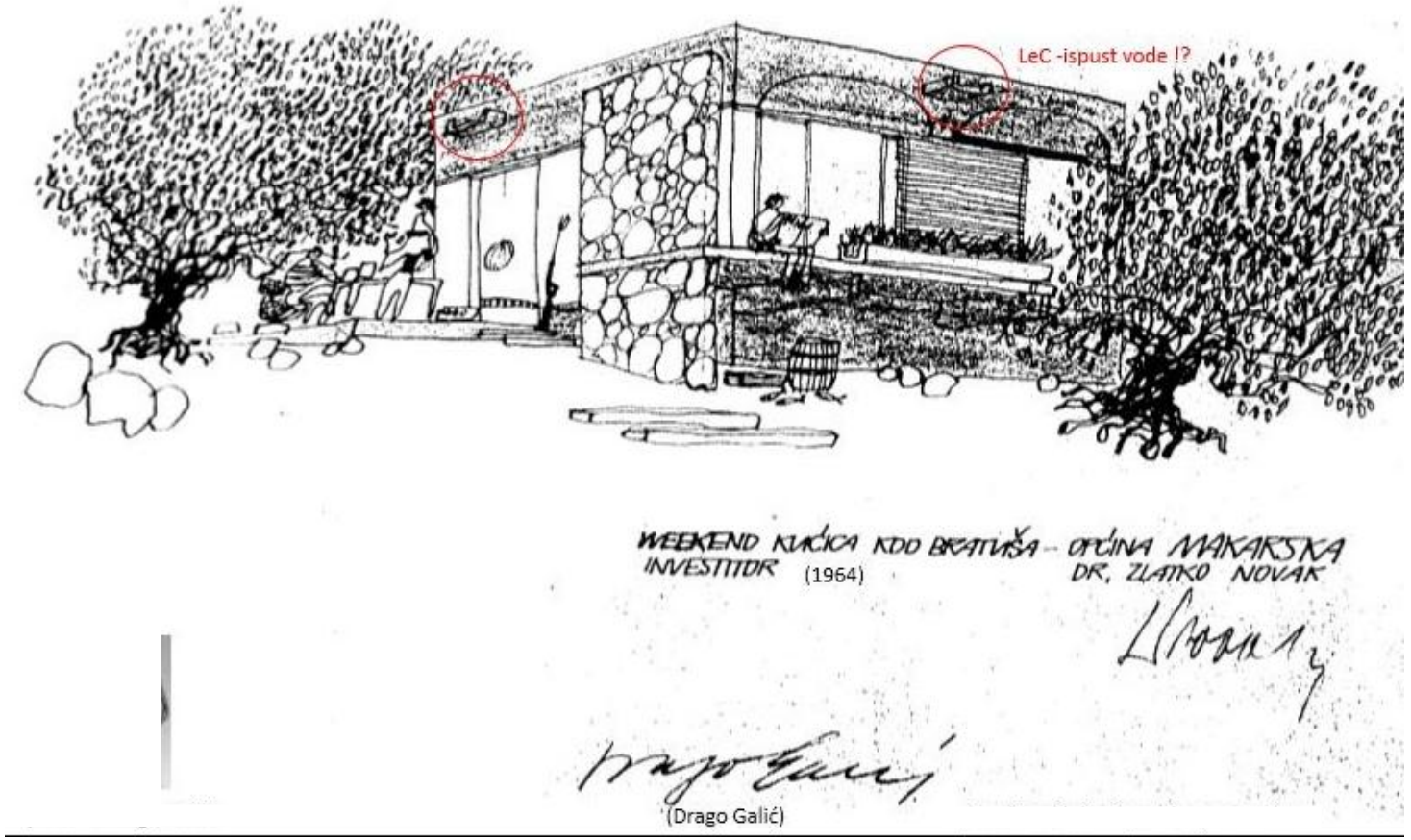

DRAGO GALIĆ: VIKENDICA dr NOVAK BRATUŠ, (prvi red do mora) crtež NIKOLA FILIPOVIĆ*, 1964.. (*nije naveden u dokumentaciji)

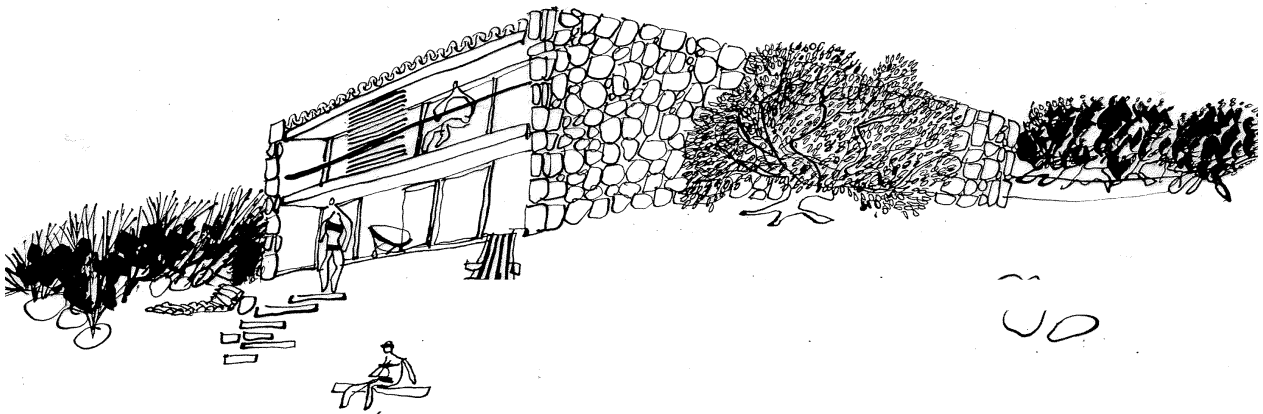

NIKOLA FILIPOVIĆ : studija jedne vikendice (godina i okacija nepoznata)

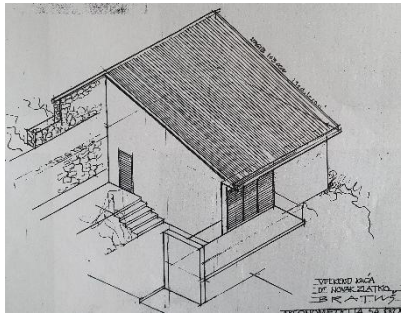

(izvedbeni projekt)1966-crtež A.ROŽIĆ

zidovi-bijela žbuka, smeđa lamperija

boje mobilijara: žuto-modro-crno

dva Breuer:Wassily stolca

90

PODGORA- BETON, BOROVI I BOJE

ANTE-TONČI RADOJKOVIĆ: OK RADOJKOVIĆ', 1967

Jedinu 'modernu' obiteljsku kuću '60tih i '70tih u Podgori napravila je obitelj Radojković , otac drvodjelac i dva sina, arhitekt i ekonomist. Nakon velikih makarskih potresa 7. i 11. I,1962. kada se je Biokovo treslo i tutnjalo , gromade odozgo kotrljale, negdje i do mora, puno starih kamenih kuća je oštećeno i u Gornjoj Podgori. Nove kuće Podgorani su gradili dolje uz more, Radojkovići na svojoj 1100m2 parceli , prvo kuću prizemnicu, uselili 1964., poslije 1967-76 nadogradili kat prvi i drugi uvučeni, ispred dodali prostor za restoran. Kasnije su sa strane dogradili i apartmane za iznajmljivanje.

Potres je svakako istaknuo BETON kao protupotresni materijal , makar i onaj s malo armature, ručno miješan i sipan u 60cm drvene oplate,kašune, i s površinama koje je trebalo kasnije ožbukati i obojati. Taj se low-tech beton ne može ostaviti vidljim kao što je korbizijanski beton-brut , kao onaj na kućama L.Snozzia, dorađen/doklesan kod P.Rudolpha, ili high-tech izglancan kod M.Breuera, L.Kahna , T. Anda.

Arhitekt Ante Radojković-Tonči je na zagrebačkom faksu razvio senzibilitete za modernu arhitekturu, bio je, sjeća se , u studentskom kružoku 'korbizijanaca' (Čižmek, Delale,Jamnicki), a prema strogom Galiću je imao respekt upravo zbog profesorovog afiniteta prema Le Corbusieru, diplomu (1961) je radio kod Seissela, ne urbanističku već 'atelier za kipara Bakića'(!). Stipendist općine Makarska, oslobođen obaveze odrađivanja, 1963. odlazi na rad u Freising kod Munchena, imao je tamo bogatu profesionalnu karijeru. Gore ga je 'odvela' jedna Deutsch Familie koja je kod njih ljetovala u Gornjoj Podgori.

Natko, mlađi brat (1938) trebao je biti četvrta generacija maranguna/drvodjelaca u familiji, od osme godine bio je s ocem uz stolarski banak, pa iako je diplomirao ekonomiju,radio u hotelijerstvu i općinskim službama, graditeljski talenat i interes za poslove ga je pratio cijeli život, ('osim keramike sve sam volio radit'), na ovoj kući je uz oca radio drvenariju ,od hrastovine i smreke, betonirao, zidao u modrulj kamenu, farbao. Jako je dobro upoznat s raznovrsnim građevnim materijalima i detaljima. (Kao student vozio je BMW -250 motor, jedan od rijetkih tada u Zagrebu.)

Na parceli, ledini, između 4 velika i skupine manjih borova, da se ništa ne posječe, postavljena je prizemnica, zato je u prizemlju ugrađeno samo 300 kg željeza, zbog čega na jednom dijelu temelji trpe, a tek kasnije javila se ideja nadogradnje , za svakog brata jedan stan, i gore je ugrađeno 3500 kg armature. Natko misli da je na katu trebalo biti malo jednostavnije rješenje, no Tonči je očito želio dobiti 'kubistički modernizam' i atraktivne terase.

Idejni konačni prikaz kuće (1967) je napravljen u posebnoj, likovnoj maniri sa zanimljivom štafažom drveća i terena, nacrti postaju atraktivne grafike. Arhitekt Radojković je tu vještinu pokupio od njemačkog arhitekta i profesora crtanja Hans Döllgast (1891-1974). Za ove crteže, uz tehniku i ruku, potrebno je imati pomalo i dušu umjetnika.

Modernu arhitekturu obilježavaju 'ne-boje' (bijela, siva, crna) , u detaljima primarne (crvena, modra,žuta), međutim ovu kuću arhitekt vidi u 'bolonjskoj kafenoj', u boji sepije, želio je i zelene grilje, ali su ipak ostale u drvo natur s premazima. Smeđa je najčešća boja drva i drvenih 'izvedenica', no Le C je i neka ožbukana pročelja smeđe obojao (Bordeaux ,1927), smeđa se javlja i kod Galića na Svačićevom trgu, a kasnije se pojavio i smeđi cor-ten među stablima (S.Ungers:T-House). Arhitekt je pak kafenu kao najdražu boju 'povukao' iz Bologne! Bio je tamo davno kod prijatelja, šetao i bio impresioniran najdužom, skoro 4 km, arkadom na svijetu (Portico di San Luca, 1674-1721) koja je obojana u kafeno.

Diobom nasljedstva (1984), Tonći dobija i uređuje djedovinu u Gornjoj Podgori, sada sa suprugom Njemicom je tu dobar dio godine, a cijela 'nova kuća' je pripala Natku. Vremenom kafena boja je apšisala, Natko podržava bratove 'afinitete za kafenom' ali samo, kaže, za odjeću. Drvenariju je (2000) oličio u bijelo, kuću obojao u roza, kao da je stigla iz Burana, Montmartra La Maison Rose ili s postmodernističke Pink House Miami . Ne sjeća se što je bila inspiracija.

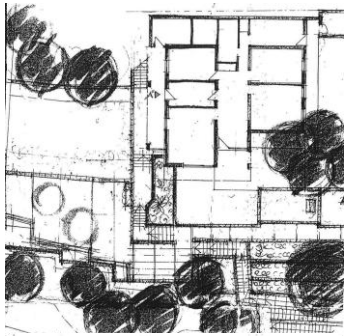

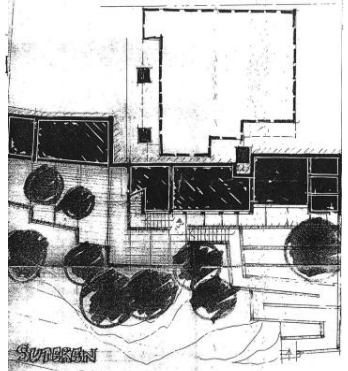

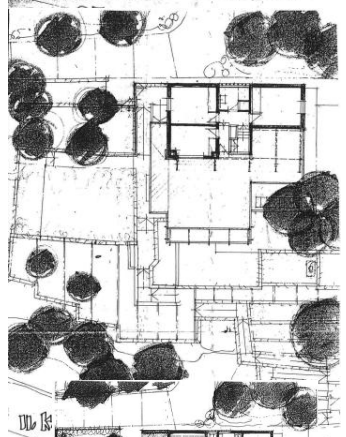

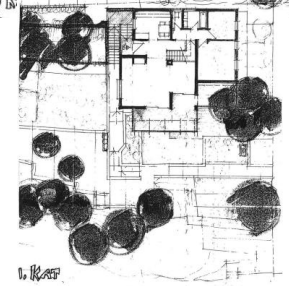

Galebova krila,1962.

1.KAT & 2.KAT STAN B =132 m2 Natko i Vlasta + ljeti familija
PRIZEMLJE- STAN A= 110 m2 (sada apartmani)

TONĆI RADOJKOVIĆ: OK RADOJKOVIĆ Kašteli 4 PODGORA 1962-64 + 1967-1976

(foto : 1.IX, 2023)

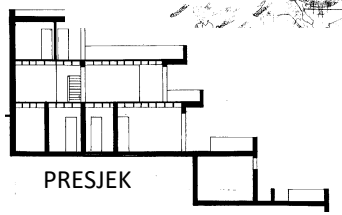

PRESJEK

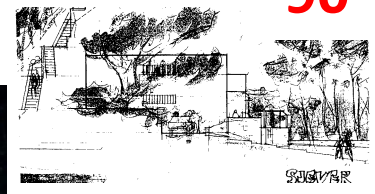

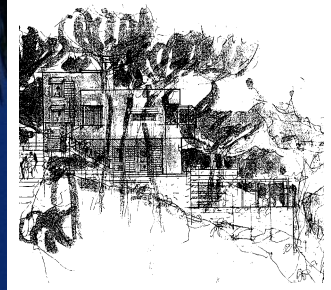

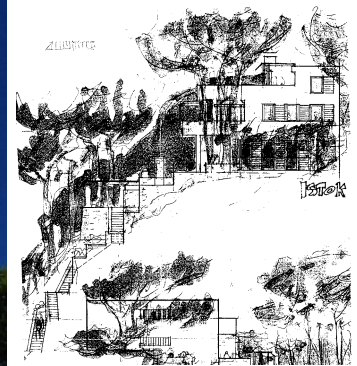

90

Sada je i roza boja izblijedila, kuću će trebati opet bojati, ne više u rozu, niti bi vraćao bratovu kafenu, biti će puno mišljenja unutar familije,supruga Vlasta,Makaranka, kćerka i sin u Zagrebu, unuka arhitektica u Berlinu, Tonči , Tonćijeva žena je inžinjer hortikulture, nećak Boris arhitekt u Beču. Braća su u dobrim odnosima, pa se očekuje neki koncenzus.

U Podgori ima lijepih lokacija i 'lijepih' kuća s lokalnim sentimentom, a ja kada bih birao, izabrao bih kuću Radojković,modernu i korektnog funkcionalnog rješenja, sa izazovnim vizurama sa terasa i iz uređenog vrta. Uz more, a izdignuta poviše obalne šetnice , uz borove , pogledi kao sa zapovjedničkog mosta velikog broda , na mjesto, more azurne boje , Hvar, Biokovo i na najzanimljiviju jadransku skulpturu.
'Galebova Krila', simbol i spomenik (10.IX,1942- 10.IX, 1962), apstrakcija i naracija, jednostavan oblikom, monumentalan mjerom , 32m, pun je snage armiranog betona , preživio nekoliko pokušaja rušenja, bijeli je znak iznad zelenih borova, autora slabo poznatog Rajka Radovića (Banja Luka 1923-?), a ova bi se skulptura našla u svakoj svjetskoj antologiji koju bi izabirao Constantin Brâncuşi, jer bi on u 'galebu' osjetio i svoje 'ptice u prostoru' (*Pasărea în văzduh, 1923-43).*
U Podgori sam prvi put bio prije potresa, u ljeto 1960, stigao parobrodom iz Splita, nije još bilo magistrale,ni Galebovih Krila, malo mjesto,Hotel Podgora (ex.Mrkušić, nekada davno najbogatija podgorska familija, 80% Podgore bilo je njihovo), tada ponajviše domaći turisti (u to doba i Bosanci su bili domaći), u Podgori u nedjelju 10. VII 1960 navečer uz radio prijenos finala zamišljao sam slavni pariški nogometni stadion Parc des Princes, a doživljaj mi je pokvario rezultat (YU-SSSR 1:2).

Poslije je bilo više posjeta Podgori, zadnji put ovog ljeta, turistički dotjerano mjesto, hoteli , restorani, privatni apartmani sa zvjezdicama, EU gosti. Na kratko sam pogledao Kuću Radojković, jedan stari bor je još u životu, tri je vjetar oborio,a i ostali su visoko izrasli (alepski, dalmatinski borovi izrastu i do 20 m, žive 150-200 godina), domaćina nije bilo, napravio sam par snimaka, apšisana boja prihvatljiva. Poslije sam s Natkom i s Tonćem nekoliko puta telefonski razgovarao, i o kući i o svemu, jako zanimljivo.
S listopadom odlaze zadnji turisti, vrijeme je opuštanja, ali i planiranja novih zahvata na kući, u vrtu je dilema dali posjeći neke borove koji podrivaju temelje i puno zatvaraju poglede, što napraviti s čeličnom konstrukijom pergola, ozeleniti je (nekada je tu rasla bugenvileja), razapeti tende, dali trošnu drvenariju zamjeniti s aluminijskom bravarijom. Moguće će kuću i termoizolirati demit fasadom (ljepilo, stiropor/kamena vuna, mrežica, tanki sloj morta ljepila i silikonski premaz) i dogovorno izabrati boju. Natku su sada na pameti neki tonovi sive.
Boje ožbukanih ploha moderne obiteljske kuće bile su najčešće bijele (bijela je ‘higijenska’ boja, razumski estetična), a uz nju su se javljali akcenti jakih primarnih boja crveno, modro, žuto (Bauhaus), kod Corbusiera ima i zelenih i smeđih ploha (Pessac), Bruno Taut boja dva pročelja u bijelu, treće zaobljeno u crnu boju (daje im simboličko značenje racionalizma i mistike), a Frank Lloyd Wright nastoji sačuvati prirodne boje i teksture materijala, kamena i opeke, drvo nikada ne liči, samo premazuje firnisom, bakreni limovi su patinasto zeleni, omiljena boja bila mu je *cherokee red*, a kao kuriozitet je bila namjera da Fallingwater bude obojan zlatnom bojom, da bi u konačnici dobio boju marelice. Venturijeva postmodernistička slavna Vanna House bila je obojana u zeleno, boja koju je Marcel Breuer isključio za OK, kao i Vaništa.

IGRANE ČEŠKI PROJEKT ZA BOEMA PLAVIH OČIJU

VOJTJEH NELIBA: DVOOBITELJSKA KUĆA 'KUMRIĆ',1969-71

Nenajavljeni, ali u pravi čas, jer sljedeći dan je subota ,smjena gostiju i puno posla, i dobro smo došli. Žarko nas je, Silviju i mene, jako srdačno primio. Sjedili smo u hladovini odrine na dvoru stare kuće, pili liker 'ferari' , piće koje domaćin sam radi po starodubrovačkom receptu. Prošetali smo kroz obje njegove kuće, staru obnovljenu , s luksuznim apartmanom, tu ima atelier i prostore za druženja, za prijatelje. U novoj kući iz 1970tih na katu je apartman za goste, dolje prostori njemu na raspolaganju, depo slika, ponekad pomoćno iznajmljivanje.

Obitelj Mate Kumrića iz Igrana bila je i tipična dalmatinska i posebna na jedan svoj način, otac (1915-1996) težak, ribar svićar, partizan, majka (1913-2005),iza rata u siromaštvu, srdela ih othranila, s dolaskom turista stvari su se promijenile. Brat Pave (1944-2020) tri godine mornarice , na razaraču Biokovo, strojobravar u splitskom škveru i u hotelskom poduzeću, tri odlaska u New Zealand gdje im je ujak barba Petar , nije mu odgovaralo i vraćao se, avanturista, kozmopolita, nije se ženio, bez djece, sa 66 počeo slikati, 2019. imao je veliku izložbu u Igranima. Sestra (1945)rođena u El-Shatu , udala se i otišla prije gradnje nove kuće.

Žarko (1946) sa jako skromnim sredstvima došao se školovati u Split. U Umjetničkoj petogodišnjoj školi, bio je u razredu sa Pavom Dulčićem i Sumićem iz 'Crvenog Peristila', poslije osam godina nastavnik likovnog u Imotskom, 28 godina direktor Turističkog ureda u Igranima, proputovao cijelu exYU od Triglava do Vardara više puta, Europu od Portugala do Rusije 25 država, bio predsjednik vaterpolo kluba Zale , slikar sa 12 samostalnih i 40 kolektivnih izložbi, od skupljenog kamenja na plaži pravi male skulpture, neke i lascivnog karaktera ,u dvoru je jedna , u kamenu kleše nadvoje za staru kuću, dobrovoljno radi kamene postaje igranskog križnog puta, s bratom je u klapi ENARGI (naopačke od IGRANI),u klapi u su bila tri puta po dva brata, izdizajnirao je odore za klapu, pjevač je u crkvenom zboru. Na Cvjetnicu kao evanđelista pjeva 'Muku po Mateju' ,pjeva i na latinskom, staroslavenskom , glagoljaškom, član je crkvenog pastoralnog vijeća.

91

Privrženost crkvi i likovno slobodne teme, aktovi ? Nema tu kontradikcije, kaže, umjetnost je dar božji i nije to protiv božjeg nauka, u Knjizi Postanja 1:28 lijepo piše 'plodite se i množite se', a slika golotinje tu svakako pomaže. Uostalom i Sikstinska Kapela puna je i svetosti i obnaženih likova, a Michelangelo pun vjere i erotike, kao i El Greco, vidio mu je slike u Toledu,.Pape su ljudi i smrtnici. Kolekcionar je likovnih kataloga.
Napisao je knjigu poezije 'IZ DUŠE' u kojoj su i ove versi 'Poteci riko- Iz žedna kamena- Pisniče slika vrimena- Razbaci boje svemira-Do mora krvava-Ode je platno bilo-Oslikano suzama'.Bio je glumac, s Ilijom Zovkom i njegovim predstavama prošao je cijelu Hrvatsku. Ribar, maslinar, preferira dalmatinsku spizu na maslinovom ulju. Prije 40 godina, jedna godina braka i jedna kćerka, koja živi u Splitu. Zaljubljenik je u Igrane ' uz izuzetak Stona , od Splita do Dubrovnika - najlipše misto', postavom od mora do gore crkvenog zvonika , puno povijesne memorije, junak Antičić Zale i obnovljena Zalina kula, pun je priča. Po mjestu je vodio arhitekta Julija De Lucu ,koji je bio oduševljen Igranima.

Češka moderna bila je od velike važnosti za našu modernu arhitekturu tridesetih. Prvo, češki arhitekt Josip Kodl ,naturalizirani Splićanin, ostvario je zavidan opus u Splitu, potom naši arhitekti Kaliterna, Pervan, Perković,Baltazar, Vidaković, Šterk, Dobrović i drugi,školovani u Pragu, te u Zagrebu u Umjetničkom Paviljonu, 17.III-1.IV, 1928. izložba Čehoslovačke Savremene Arhitekture. Sve je ovo bilo od značaja za moderniziranje naše arhitektonske misli.
Zadnji primjer češkog arhitektonskog prisustva kod nas , zacijelo je kuća Mate Kumrića u Igranima . Projekt je 1969. svom domaćinu napravio češki turist , tada mladi arhitekt iz Praga, Vojtjeh Neliba. Dolazio je ljetovati i sa ženom Verom, Žarko je njih posjetio u Pragu,a poslije su se kontakti ugasili.

U vrtlu s bajamama, pokraj stare kamene ,potresom razdrmane kuće, gradili su novu, bez građevinske dozvole, malo je tada bilo izdanih dozvola, bilo je par prijava i par plaćenih kazni, a puno kasnije je napravljena legalizacija.

91

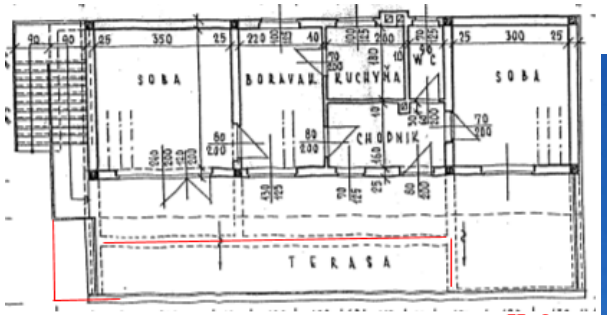

KAT (KAT nije izveden po nacrtu već isti kao prizemlje) 77m2

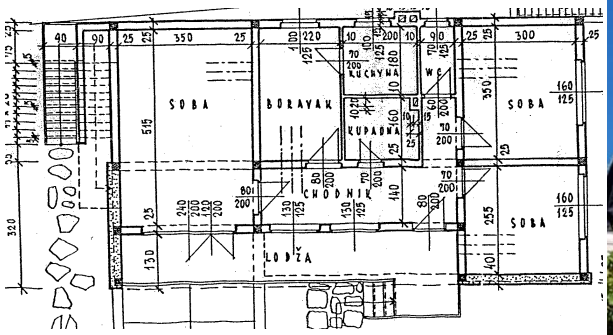

VISOKO PRIZEMLJE

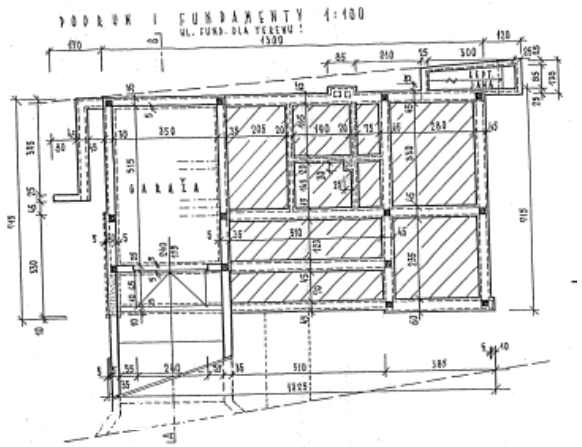

SUTEREN (garaža)

VOJTJEH NELIBA : OBITELJSKA KUĆA MATE KUMRIĆ, IGRANE, 1969-71 useljeno prizemlje 1971-74 kompletno završena

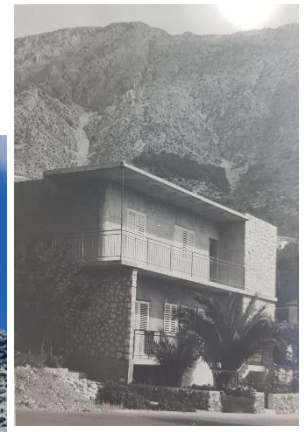

foto nakon gradnje, 1974

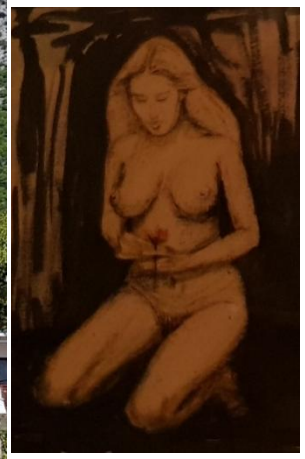

Žarko Kumrić:AKT crtež

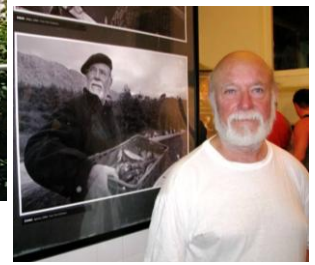

Žarko Kumrić-boem

Moderna češka arhitektura nazivana je i 'češki funkcionalizam', a te karakteristike racionalizacije i minimalizacije kvadrata su u podlozi i ovog projekta. Ovdje je pitanje koliko je južni ulaz i hodnik na južnom pročelju funkcionalni hendikep, i koliko je kat bez kupaonice (!) bio funkcionalan . Otac je tada s rezonom odlučio da se kat izvede jednako kao i prizemlje,s idejom da svaki sin dobije isti stan od 77 m2 + 25 loggie . Iako tada nisu imali auto, i arhitekt iz Praga je dolazio busom, Žarko je tek 1974. nabavio R-4 zeleni, izvedena je u suterenu garaža, istina minimalne visine od 190 cm.

S okolnih gomila uzimali su kamen za zidove pročelja, zidali su sami otac i Žarko, s drobilicom kamena su dobivali žalo, ručno miješali beton , pravili fert gredice, s barkom veslali i tražili komad daske koje bi more donijelo za šalovanje temelja, puno toga su sami gradili. Bilo je problema s ravnim krovom, no nisu došli u iskušenje prekrivati ga kosim. Danas je Žarku ideal krov na dvije vode,kao što je kod stare kuće, ne i razigrani krovovi kao kod Hotela Punta na obali koji procjeđuju, kaže.

Funkcionalni raspored prostorija ne stimulira simetriju , ni statičnu kompoziciju i stoga je veći broj modernih kuća asimetričan, ova je također. Iz čvrstog kamenog 'stabilnog' dijela kuće, izletjele su terase , prema otvorenom prostoru na zapadu i stvaraju dinamičan ugođaj. Originalnu bordo boju lođa, Žarko je prošlo ljeto promjenio u 'vedriju' okernarančastu. Istočno pročelje je pravilna geometrija , 'ispeglana' žuta ožbukana ploha s četri bijela prozora. Dok kuću nije 'ugušila' susjedna gradnja, divno je korespondirala s moćnim biokovskim masivom u pozadini što se vidi na fotografiji iz 1974.

Na kući su dva su posebna Žarkova murala . Mozaik kod ulaza ,predstavlja pramčanu figuru, kljun broda na galijama i u vrijeme jedrenjaka. Pulena štiti brod od opasnosti, nesreća i zlih duhova, a ovdje simbolički štiti ulaz u kuću. Od kamenčića skupljenih uz more, započet 1980tih alimozaik je namjerno nedovršen rad s polušaljivim objašnjenjem , kad 'bude gotov trebat će partit, zato neka pričeka '. Na zidu uz garažu je geometrizirana kompozicija od ostataka podnih ploča bračkog kamena susjedove gradnje. Ove likovnosti kazuju 'umjetnost stanuje ovdje'.

Pred starom kamenom i 'novom modernom kućom' su odrine, loznice, a reznice je ocu dao prijatelj Neretljanin iz Metkovića od loze koja raste u vrtu Titove vile 'Igalo' kod Herceg-Novog. To je sorta koju je darovao grčki predsjednik, ne treba je polijevati niti sumporavati i daje lijepi urod, preko 100 kg grožđa bilo je na odrini. Od njih Kumrića, loza se proširila Igranima.

Boem (fr. Boheme 'čovjek koji živi nekonvencionalnim životnim stilom') naziv je za nomadske tamnopute Rome crnih očiju porijeklom iz Češke (Bohemije), koji su dolazili u Francusku , u Parizu je njihov duh prisutan na Montmartru i Montparnassu.

Žarko sa zamjetnim plavim očima (podsjetile su me na oči moga djeda Bože i tete Eme) u mnogočemu nije po sterotipu siromašnog, opuštenog boema, ali ima boemštinu jednog bogatog i zanimljivog života, ima i - lijepu modernu kuću u Igranima s inicijalnim projektom iz 'Bohemije'.

92

MIMICE, ZAOSTROG, – OD MINI DO MAKSII LJETNE KUĆE

IVO VITIĆ : VIKENDICA BUNKO, MIMICE, 1959. nerealizirani projekt

IVO VITIĆ: LJETNA KUĆA 'DESPOT' projekt 1963.

Jadranska Magistrala se tih godina gradila u Makarskom primorju, i oni koji su bolje predviđali njenu nadolazeću važnost kupovali su relativno jeftine terene. U rodnom Zaostrogu 1963, Žarko Despot, direktor ZV-Zagrebačkog Velesajma je kupio nešto više od 1000 m2 kaskadnog terena s vinogradima i maslinama , od mora ga je dijelila samo tada uska makadamska cesta. Za projekt vikendice, odabran je Ivo Vitić, surađivali su na izgradnji poznatog ZV Paviljona 40, a poznanstvo i kućno prijateljstvo seže još od ranije. Kuća za ljetni odmor bila je tada za troćlanu obitelj, otac 41, majka violončelistica 38 i sin Veljko 15 godina.

Studentica Matea Despot 2010. u referatu je priložila Vitićev izvorni projekt uz napomenu da je kuća u realizaciji značajno izmijenjena.'

Izvorni projekt se nije radio u birou u Ilici, već kod kuće, Bogovićeva 2. Prikaz na 2 lista 41 x 73 cm , osobno je Vitić crtao, moguće uz malu pomoć supruge Nade. Koliko je u glavi projektirao, teško je reći, ali se zna da je brzo crtao, i s obje ruke, umio je crtati i 'naopačke' prema sugovorniku s druge strane stola (te vještine je imao i Nikola Filipović). Ovu Zaostrog perspektivu vjerojatno je napravio za pola sata ili malo više. Vitić je ovdje iskoristio Breuerov koncept 'binuklearnog plana', oblikovao je na svoj način, 'moderno' razapeto između 2 kamena zida, terasa s božanstvenim pogledom povezana je dvostruko, unutarnjim i vanjskim stubama , uvijek je zanimljiva 'vertikalna cirkulacija'. Izvorni Vitićev projekt 'vikendice' od 220 m2 s 5 soba, 5 kupaonica + 1 WC je poprilično neobičan, 4 bloka soba s bračnim krevetima i kupaonicama, a još je sadržaja u suterenskoj etaži. Uz ulicu je natkriveni parking za 'limuzinu'. Program neobičan obzirom na 3-članu obitelj , a pogotovo na vrijeme događanja-1963!

Projekt sam komentirao s kolegama Dinom Vulin-Ileković i Đinom Vitićem i s nasljednikom Veljkom Despotom.

'Tlocrt sa 4 spavaće sobe je stvarno na neki način čudan - kao da je 'mini pansion' (Dina V-I). 'Tata je jako obraćao pažnju na tlocrte i da projekt bude racionalan, a ovdje je sigurno investitor ovako tražio' (Đino V). Tko je napravio program ?

'Program za kuću je napravio moj otac , naravno u suradnji s arhitektom Vitićem i u osnovi on je takav i danas, jer preinaka poslije dovršetka gradnje nije bilo. ' (Veljko D)

Projekt izvornog projekta i ovog realiziranog ipak su ponešto različiti?

'Projekt iz studentskog referata (17.VII,1963) kojeg navodite nije prvi projekt g. Vitića za ovu kuću. Bilo ih je definitivno više .Sjećam se njegovih skica i prijedloga projekata koji su ovome prethodili, a bilo ih je i poslije njega. Na žalost, nismo ih našli u očevoj arhivi. Našli smo ovaj prijedlog projekta* kojeg dolje prilažem mailu, koji je najbliži izvedenom". (Perspektiva 2) napisao mi je Veljko D. i opisao je kuću.

'Gradnja je počela 1964. godine, podignuto prizemlje i kat, a ostalo je potrajalo i petnaestak godina. Na katu je dnevni boravak , 50-ak kvadrata, kuhinja blagovaonica, spavaća soba, glavna kupaonica i radna soba, uzduž boravka lođa s pogledom na more. Veliko hrastovo stepenište je veza u prizemni prostor, sa dva ulaza u kuću, tri spavaće sobe, kupaonicom, blagovaonicom i manjom kuhinjom, te spremom (podrumski prostor kao tampon opasuje cijelo zaleđe kuće i izolira je od terena, prostorija s rezervoarom za naftu, kotlovnica centralnog grijanja, jedan toalet). U prizemlju je velika garaža. Straga, iza kuće ima naknadno dograđenih pomoćnih objekata, još jedna, stražnja garaža na razini prizemlja, a iznad nje na razini kata je objekt sa zatvorenim bazenom, saunom i jednim toaletom, koji nisu završeni, te odvojeno,manja ljetna kuhinja'.

Na putu iz Gradaca u Igrane, zaustavili smo se u Zaostrogu pred Villom The Spot, bila je zatvorena (1.IX,2023)pred koji dan su otišli zadnji gosti, a vlasnici će uskoro doći. Doživljaj s ulice pozitivan, asimetrično pročelje kao da je eho asimetrične kompozicije drugog prostornog crteža, 'Perspektive 2',za koju sam još uvijek mislio da je to Vitićev crtež.

U Vitićevoj Monografiji , Zaostrog se navodi samo kao projekt ,ne i realizacija? Uz to nema dostupne Dokumentacije za građevinsku dozvolu iz koje bi se moglo vidjeti biro i arhitekt koji je radio konačni projekt, što me navelo na malo istraživanje. 'Perspektiva 2' iako korektno nacrtana, nema Vitićevog žiga ni potpisa- jeli to njegov crtež ili Vulinov? Konzultirao sam se s Dinom V-I čija je majka arhitektica Vlasta Vulin deset godina radila kod Vitića na više važnih projekata ,a u to vrijeme Vitiću je jedino još i Ante Vulin kao vanjski suradnik crtao ,ne i potpisivao, perspektive.

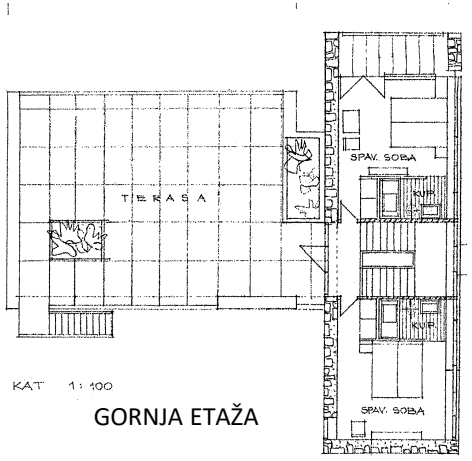

GORNJA ETAŽA

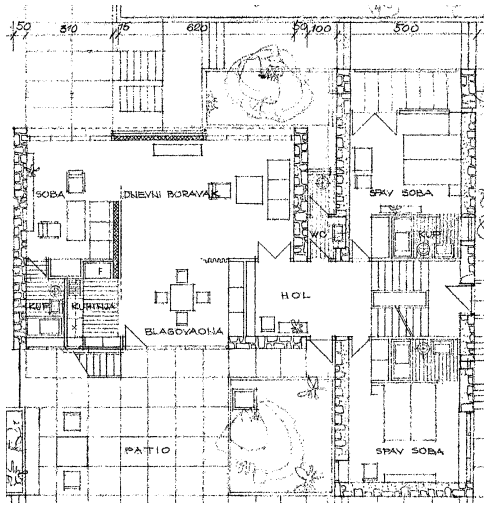

DONJA ETAŽA

(+SUTEREN)

IVAN VITIĆ : KUĆA ZA ODMOR 'DESPOT', ZAOSTROG , izvorni projekt, 17.VII,1963 (PERSPEKTIVA 1-crtež Ivo Vitić)

'PERSPEKTIVA 2 (crtež napravio?)

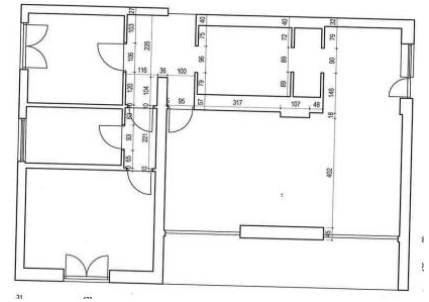

KAT- TLOCRT REALIZACIJE

- REALIZACIJA 1964 -Autor?

‘Kaže mama da Vitić ni slučajno ne bi projektirao ili crtao dvostrešni krov kakav se vidi na nepotpisanoj drugoj slici bez žiga, ona misli da to nije mogao biti njegov projekt odnosno projekt kojega bi on odobrio. Možda je netko 'preradio' nešto što je on započeo i onda prezentirao tu varijantu. Ova druga (Perspektiva 2) kao da nije iz biroa Vitić - zbog arhitekture najviše, kako kaže mama, ali i zbog grafike. Te dvije po nama nisu od iste ruke, mi vjerujemo u to - zelenilo, ljudi - to su detalji koji 'odaju' autora i ne mijenjaju se tako lako.’(Dina V-I) Đino sin Vitićev također otklanja mogućnost da je otac nacrtao Perspektivu 2 i da bi to bio njegov projekt._Time sam otklonio dilemu autorstva kuće u Zaostrogu.

‘Kuća je u obitelji već 60-ak godina i želim da tako i ostane. Bez obzira što se kuća za ljetnih mjeseci posljednjih godina koristi za iznajmljivanje, obitelj u njoj boravi u drugim mjesecima“. (Veljko D.) Na Internetu stoji objava da kuća , danas pod imenom VILLA THE SPOT, 300 m2, može akomodirati i do 10 osoba, u ljetnm mjesecima se iznajmljuje za 4.550 € tjedno, za 2 osobe (?!), tako je pisalo, cijena previsoka, a možda i nije obzirom na lokaciju, ambijent, poglede i klijentelu. U opisu Vile je navedeno da ju je projektirao ‘legendarni Ivo Vitić*, jedan od očeva hrvatske postmoderne arhitekture**, da je THE SPOT vrhunski primjer dalmatinske modernističke arhitekture*** s početka 1960. godine’. Tu je o za primjetiti : *projektirao je izvorni projekt , ali koji nije izveden,** Vitić je više promovirao modernizmom nego postmodernizam, ***naziv 'dalmatinska moderna' je zbunjujući jer takav 'stil' nije još definiran.

Vrijeme prvog projektiranja bilo je godinu dana poslije Titovog Govora u Splitu (7.V,1962). Na dupkom ispunjenoj Rivi , bio sam i ja, 15godišnjak, 1.razred gimnazije, iz škole su nas svih poveli na taj višesatni (danas gledajući) politički performans, obilježen kao 'čuveni govor' . Puno sam poslije shvatio, da je to bio govor, na površini tempramentan, emotivan, prijeteći, dubinski bezopasan. 'Mi smo ih upozoravali.....', a oni koji 'nisu slušali' sigurno su bili i direktori , kazavši kako ima loših , no ima i onih dobrih. Očito je Žarko Despot bio među dobrima, da bi na kraju svi oni , direktori i ostali rukovodioci, dobili prolaz . No, svejedno, pod impresijom tog govora hrabro je bilo projektirati samo godinu dana poslije 'vikendicu od 220 m2', jer su neki 'govor' shvatili i ozbiljno. Jedan general je preko noći jeftino prodao teren uz more u Zadru diplomatu koji je zarađujući vani od UN, imao pokriće za stečevinu. Iako 'govor' nije bio baš 'tigar od papira' , može se reći da su se 'tresla brda, a rodila se - Reforma '.

1964. s nazivom Privredna Reforma , eufemizam za lagano uvođenje kapitalizma, kreće zaokret prema tržišnoj ekonomiji. Reforma je negacija 'govora'. Tema 'porijeklo imovine, bogaćenje' blijedi , a 'nagrađivanje prema učinku' se aktualizira, turistički boom je na vidiku. U tom svjetlu Despotov program i Vitićev izvorni projekat jesu bili aktualni.Zašto se je odustalo od izvornog projekta? Navodno je unajmljeni bager s gradilišta Magistrale, 'preduboko otkopao teren, pa je projekt trebalo mijnjati ' (Veljko D.)

Koliko bi izvorni projekt bio danas prikladan? Bio bi svakako.Tko je 'nepoznati' autor izvedenog objekta? Ako je i bio inspiriran Vitićevim projektom, napravio je ipak vlastiti 'nezavisni' projekt, složio korektne tlocrte i ugodnu sliku kuće prema ulici, zaslužio je i potpis , a ono je sigurno zapisano u dokumentaciji za građevinsku dozvolu , ako je projekt išao na građevinske suglasnosti.

Koju godinu ranije, Ivo Vitić radi projekt za Nikolu Sekulić-Bunka tada 48-godišnjeg potpresjednika Sabora, ali nije realiziran. Mali prizemni volumen dimenzija 6x6 m, je usitnjeno razlomljenog krova u 6 ploha (!), na način da su sva četiri ugla izdignuta, kuća sa svake strane ima V-krov. Realizacija ovako naboranog krova, 'oblikovne inovacije', svakako bi imala problema, i izvedbenih i u održavanju. Iako je namjenjena visoko pozicioniranom političaru i Narodnom Heroju, vikendica je poprilično skromna, površine tek 25.18 m2 (soba 17,34 m2 + niše) i s više upitnih detalja- 2 kreveta 190x85 cm (!) KP/WC bez prozora (!), veliki južni stakleni otvor bez zaštite (!) uz njega kauč postavljen obrnuto od pogleda na more (!) Mada sama vikendica i pored specifičnog oblikovanja, odiše umjerenošću, lociranje na velikoj i atraktivnoj lokaciji uz more s vlastitim komadom obale , je skromnost obrnula u raskoš.

U to vrijeme 1957. Vitić je s Tonkovićem izveo na ZV Paviljon 40 kao spoj arhitektonskog i konstrukcijskog rješenja, da bi i krov ove vikendice bio jedna mini-konstrukcijska igra, isforsirana i nepotrebna na ovako malom gabaritu. Međutim ova vježba ‘krova’ u Mimicama je dobro poslužila Vitiću za rješenje Doma JNA u Komiži 1961. gdje je veća tlocrtna dimenzija, 17x17 m.

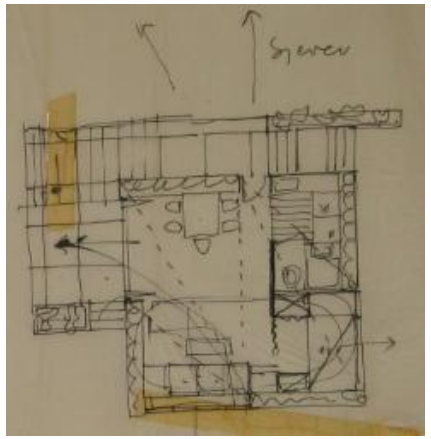

tlocrt s krevetom u niši

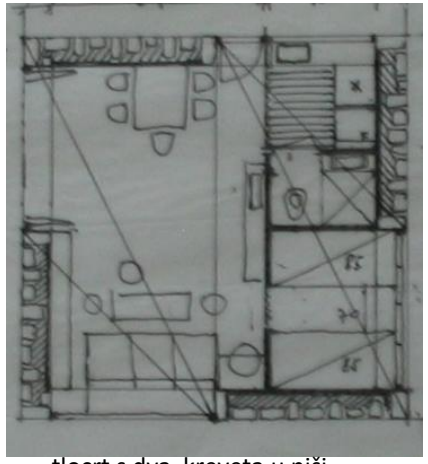

tlocrt s dva kreveta u niši

‘obilje prostora’-?

IVO VITIĆ: VIKENDICA ‘BUNKO’ MIMICE, 1959.(nerealizirano)

(lokacija Mimice)

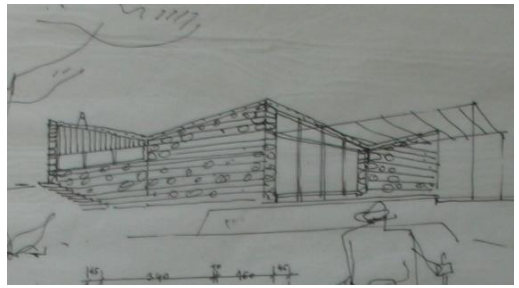

‘BUNKO’ (‘razvučenicrtež’)

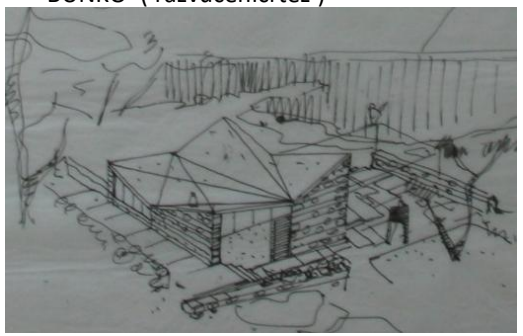

‘BUNKO’ (na krovu ‘more is less’)

KOMIŽA 17x17 m,1961

Ivo Vitić

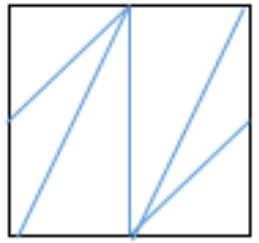

(shema krova)

93

DUBROVNIK- MODERNA NADOGRAĐENA POSTMODERNOM

IVO VITIĆ: LJETNA KUĆA 'SPAVENTI', STONSKA 2, LAPAD ,1958.
(ANA-MARIJA BABIĆ-POLJANEC: NADOGRADNJA, 1981)

Prijatelju iz kartaškog kruga, Ivo Vitić je napravio projekt za ljetnu kuću na Lapadu u Dubrovniku, pro bono ,kazala je Vitićeva supruga i suradnica na projektu Nada. Doktor. Spaventi, potomak dubrovačkog plemstva je dobio neka sredstva prodajom naslijeđenog derutnog ljetnikovca, kojima je napravio novu modernu kuću .Kuća je u prizemlju imala apartman za tetu, na katu stan za majku i ljetni boravak doktora, supruge mu i sina. Napravljena iz bunja kamena,ožbukanih djelova boje (caput mortum ,žuta, zelena, plava, ljubičasta, crna) i velikih staklenih ploha, bila je iznenađenje za vlasnika, kao da je dobio papagaja, kazao je. Kuću je prihvatio, ali nije žalio kada su boje na pročelju na suncu apšisale , da bi ih kiše ubrzo isprale. Na ovoj, kao na više kuća , i ovdje je Vitić skale na kat postavio s prednje, južne strane, što je u tradiciji pučke kuće, ali otežavajuća okolnost za dobar funkcionalni tlocrt.

Prva moderna obiteljska kuća u Dubrovniku je ipak zavadila prijatelje . Potreba za još prostora, te novi arhitektonski afiniteti prema regionalnom stilu, navesti će vlasnika na misao i odluku da na svojoj kući napravi kosi krov, stavi kupe kanalice i dobije potkrovlje, što je predložio Vitiću. Prvo protivljenje arhitekta, pa pristanak, skiciranja, i rješenje s obrnutim 'leptir' krovom, ali Spaventi to glatko odbacuje - svađa i razlaz. Vlasnik se nije obazirao ni na Vitićevu prijetnju tužbom da uništava jedno umjetničko djelo i tjerao je dalje po svome.
Spaventi je otišao Nevenu Šegviću koji nije bio zainteresiran za projektiranje, ali ga je proslijedio svojoj tada asistentici i suradnici Ana-Mariji. Kuća je dobila potkrovlje i razvedeni krov. Šegvić se nije miješao u projektiranje, no pomalo je pratio razvoj projekta, jer su se doktorove želje iscrtavale na galeriji u Šegvićevu kabinetu, gdje je Spaventi dolazio, a zadnji sastanak bio je kod Šegvića kući.

Statičku i izvedbeno. građevinsku elaboraciju projekta je napravio inžinjer Petak. Uslijedila je izvedba i dr. Spaventi je bio jako zadovoljan rezultatom. Nadogradnjom, stan na katu se je proširio u potkrovlje departmanom za sina.Obzirom na Venturijevu teoriju „kompleksnosti i kontradikcije" oblikovno je kuća dobila izraz tada nastupajuće post-modernističke ideologije koja je obuhvaćala i revival regionalizma. Kod nas su već bili izgrađeni hotelski kompleksi Igor Emili:Uvala Scott,1967., Šegvić&Radimir:Perna-sinteza velikog modernog volumena i neoregionalne skupine manjih zgrada, izvedenih 1973. Kako su Šegvić i Spaventi bili povezani ne znam, ali znam da ova epizoda nije ni najmanje utjecala na odnos Vitića i Šegvića, uvijek su bili i ostali u dobrim odnosima, čuo sam od Vitićevog sin Đina.
Za ovu gradnju bi se moglo reći da ima dva sloja početni moderni i finalni postmoderni tako da je KUĆA CIJELA IZ DVA DIJELA.
Kuću je izvana skrilo bujno zelenilo vrta tako da se nevidi originalni dio a niti nadogradnja. Koliko se može vidjeti na Google Earth čini se da ima još I kasnijih dogradnji).

P.S.
Tokyo SKY HOUSE, slavna kuća japanskog metabolizma, vlastita arhitekta K.Kikutakea iz 1958. iste godine kada i 'Spaventi' je komparativni primjer kada se nakon određenog vremena konfrontiraju estetsko i egzistencijalno. Da bi riješio stambeni problem sina, kao i Spaventi, Kikutake prazan prostor prizemlja s 4 stupa popunjava jednim stanom. Neobićno je da se i u bogatom Japanu nije mogla sačuvati ova ikonična svjetski poznata kuća.

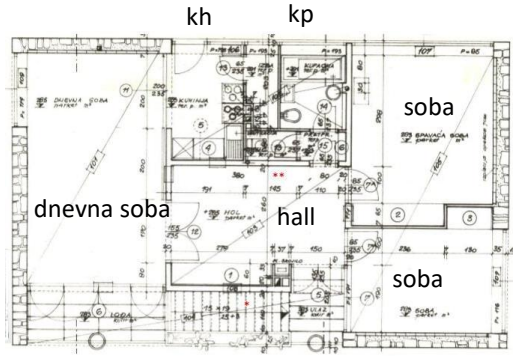

KAT (MAJKA a +ljeti SIN, SNAHA I UNUK)

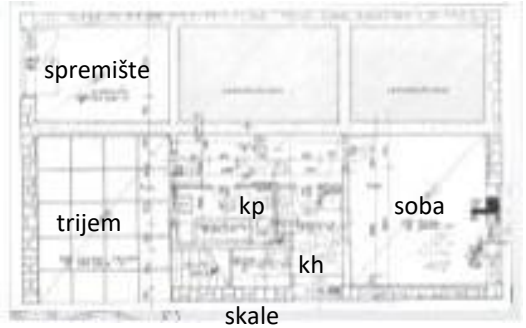

PRIZEMLJE (TETA)

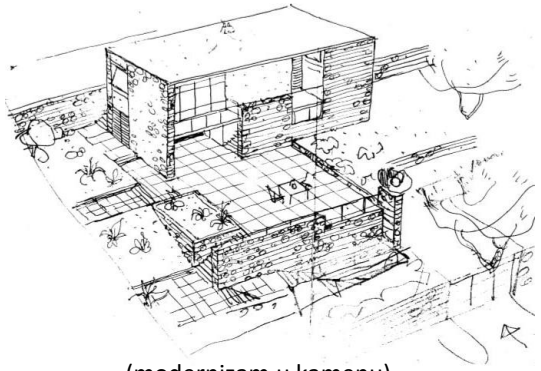

(modernizam u kamenu)

IVO VITIĆ: KUĆA SPAVENTI,STONSKA 2, LAPAD, 1959

SPAVENTI 1959-81

Venturi: Vanna Venturi,,USA,1964.

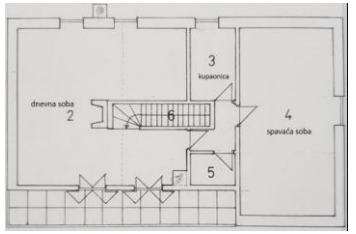

SPAVENTI 2.KAT (nadogradnja)

(AM BABIĆ POLJANEC:(adogradnja 1981)

DUBROVNIK-- NA KARTI SVIJETA I 'NA MOJOJ KARTI'

ZDRAVKO BREGOVAC: LJETNA KUĆA 'MATAČIĆ LOZICA '1972
LUJO SCHWERER: OK&ATELIER 'KOCKOVIĆ' Ul.Stepinca 64 (ex.Dalmatinska),1968
JAGODA BUIĆ: VLASTITI LJETNI BIVAK, KOLORINA,1963

U jednom američkom susretu sa starijim parom ,Taliesin West,1972, kazao sam 'my parents live in Split' što su oni shvatili ('in split') i uzvratili 'They are divorced? Ne, nisu, i objasnio sam da je Split ' the bigest city on the east side of Adriatic ', nikada čuli, da bi uslijedilo pitanje 'how far is Split from Dubrovnik?' (Oko 200 km/140 miles) Bili su od onih Amerikanaca koje sam tada sretao i koji su na starom kontinentu znali poznatije evropske metropole, uz njih Veneciju i Dubrovnik, a o 'najlišpem gradu na svitu'i Dioklecijanovoj Palači ništa. Split , četiri stoljeća u vlasti Presvijetle Serinissime, a Dubrovnik je dosta duže imao donekle nezavisnu Republiku , koja je navodno, prva priznala novoproglašene Sjedinjene Države. Diplomatska vještina i kredo je bio 'sa svima u dobro, ni sa kim iskreno', no ipak Napoleonov Maršal je ukinuo Republiku (1808). U Splitu je Marmont uvijek bio poštovan, da bi i danas jedna od glavnih ulica nosila njegovo ime.Nešto od ovoga bilo je i u našem razgovoru.Otkud njihovo poznavanje Dubrovnika? Kroz više napisa, a i preko CIAM10.

Deseti kongres CIAM-a**,** održan u Dubrovniku u kolovozu 1956. godine, jedan je od presudnih događaja u povijesti moderne arhitekture i urbanizma-odbacivanje stare garde i prekid s 'funkcionalnim gradom'. Tog časa nije kod nas izazvao veliku pažnju, medijski nije popraćen, osim što je Gideonov tekst CIAM-10 prenesen u 'Arhitekturi 1-6/1956' .Kongres je na svjetskom planu imao važnost. Nakon La Saraza 1928. CIAM je faktički prestao postojati, da bi u Otterlou 1959. krenuo TEAM X sa nešto promijenjenim gledanjima na arhitekturu i urbanizam. Pojavilo se je i 'usitnjavanje mjerila' , 'strukturalizam' i 'kontekstualnost' .

Na Kongresu u Dubrovniku nije bilo naših arhitekata , snimljeno je nekoliko fotografija, na jednoj Alison Smithson, u arkadi piše zaključke, na drugoj je suprug Peter naslonjen na kamin .Kongres se održao u Modernoj Galeriji , bivšoj Vili Banac. Arhitekti Lav Horvat i Harold Bilinić, uz ovu najraskošniju 1939., napravili su još vile u Cavtatu 1928. i na Lapadu 1937. ,sve tri za bogatog brodovlasnika čija je flota plovila svjetskim morima, koji je imao svjetski krug prijatelja. Vila na Pločama, u četiri etaže za obitelj Banac (Božo1883-1945, druga supruga Milica i njeno troje djece iz prvog braka) ogromna je neohistoricistička rezidencija 'prekomjernog dimenzioniranja' s prostorima koji 'umanjuju ljudsku figuru', izaziva veliko poštovanje za graditelje u kamenu. (Splitska paralela je Galerija Meštrović, i one su zadnje dvije rezidencijalne 'palače' kod nas.)
Od modernih dubrovačkih rezidencija iz 1960tih, tri primjera se posebno ističu, i kao projekti naših renomiranih arhitekata , i po vlasnicima s međunarodnom reputacijom- dirigent Lovro von Matačić , kipar Mladen Kocković i likovna umjetnica Jagoda Buić.. Te su rezidencije ugostile i najveće svjetske ličnosti, pa bi ih mogli nazvati i 'kuće velikih posjeta'.
I, Lovro Matačić po završetku rata, ustaški pukovnik, 17 dana u zatvoru očekujući najtežu kaznu, ali nakon što je njegova druga supruga *Elizabeta Lilly Levenson* (židovka, pa pravoslavka -po tom obredu su vjenčani , pa katolkinja) ishodila pomilovanje (prema wikipediji), premješten je 1948. u Skoplje, od 1954, nastavlja svoju međunarodnu karijeru. Negdje je napisano da je za njegovo oslobađanje bila zaslužna slavna Zinka Kunc u koju je Tito bio zaljubljen.
Po projektu poznatog Zdravka Bregovca gradi se ljetna vila pokraj Dubrovnika. Izdužen volumen, moderna kuća izduženih horizontala, terase kao palube na brodu, parcela cca (62 x 24) 1500 m2. Kat, u tlocrtu pet jednakih polja, je kompletna stambena jedinica s dvije spavaonice, u boravku klavir, a dolje u suterenu je 'pomoćna' komforna stambena jedinica, vjerojatno za gosta. Ako je za kućepazitelja ili domaćicu kuće, preraskošno je? U kamenom prizemlju je lokalna referenca, tri volta kao na dubrovačkoj Gradskoj Kavani. Pred kućom je bio veliki bor u čijoj se je ljetnoj hladovini Maestro pripremao za koncerte. (Dirigirao je Zagrebačkom Filharmonijom prigodom Dana Dvorane 'Lisinski' 29.XII,1981,u foajeu koncertni klavir, poslije koncerta ples, vani je sniježilo. Mali intermezzo , dolazi Maestro sjeda uz klavir i malo prebirući po tipkama opušteno prepričava neke muzičke anegdote o slavnim kompozitorima, o prijateljima). Herbert von Karajanu, Svjatoslav Richteru, bili su kod njega u Dubrovniku. S tim prisjećanjem, lakše mi je osjetiti i prostor 'vinskog podruma' sa stolom i bačvama kuće u Lozici. Prema Titu je gajio zahvalnost i na dan njegove smrti, otkazao je koncert u La Scali, publici se je ispričao ' Umro je moj veliki prijatelj i danas nemogu dirigirati '

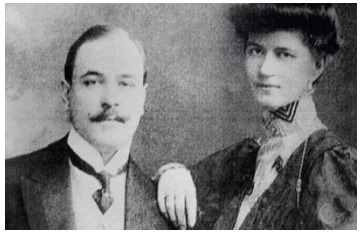

BOŽO BANAC sa suprugom

CIAM-10,1956 (Alison .Smithson)

PALAČA BANAC 1936-39

DUBROVNIK B-STARI GRAD /foto uz CIAM-10 REPORT /POGLED SA SRĐA/ zidine čine Dubrovnik prepoznatljivim i jedinstvenim

AF-Terenska nastava 1968

S Paul Rudolf om, Stradun,1974

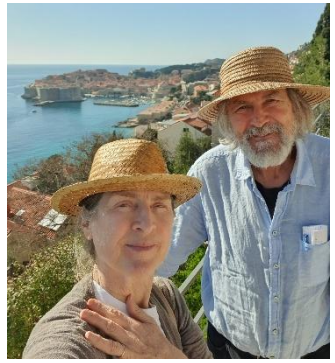

Sa suprugom 6/7/8 III,2025

MOJI POSJETI

'Rođen jesam na Sušaku, živim i radim po cijelom svijetu, ali se najljepše osjećam tu doma u Dubrovniku, u Lozici'. Tu se je odmarao , planirao i stvarao vizije novih nastupa i interpretacija , tu je ugostio Herberta von Karajana, Svjatloslava Richtera,..Kuću su supružnici Matačić ostavili Muzičkoj Akademiji (1985) da bi kasnije (1992) vlasnik bio talijanski državljanin, u kući su boravili kućepazitelji , a poslije je kupio ruski tajkun (sve navodno i neprovjereno). Danas je nadograđena i kao Vila Adria u vlasništvu Grupe Ateida, iznajmljuje se uz dnevni najam 3-4.000 € . (Nedaleko je kuća Ruže Pospiš-Baldani, po projektu koji je započeo Vjenceslav Richter, a zgotovio Berislav Šerbetić- s obilježjima usitnjavanja i regionalizacije) .

II,Marijan Kocković, Zagrepčanin, roditelji učitelji, sedmo, najmlađe dijete, politički komesar proleterske brigade, ranjavan dvaput, u ratu je sreo Tita, poslije rata diplomira kiparstvo,nakon Zagreba, Ljubljane, Sarajeva, 1966. godine seli u Dubrovnik gdje će ostati živjeti i raditi do kraja života. Bio je odličan kiparski portretist. Titu, poslije Augustinčića ,najdraži kipar napravio je sedam portreta,u ovoj kući ga je ugostio. U Americi je portretirao Johna Kennedya. Ovdje u Dubrovniku su mu dolazili i pozirali Mikis Teodorakis, Elizabet Taylor i Richard Burton, Yul Brinner, Sophia Loren, sve ih je dovodio ih je Veljko Bulajić. Od 1968. aktivno se počinje baviti i tapiserijom, godišnje boravi po nekoliko mjeseci u SAD-u gdje mnogo radi i izlaže ,bavi se portretistikom i izrađuje tapiserije.Mnoga njegova djela su u javnim prostorima po svijetu, u Searsu u Chicagu također. Od 1972.godine profesor je skulpture na Ljetnoj školi Hope College Michigan u Dubrovniku. Sa umjetnicom Slobodankom Đokić, koja se bavi tekstilom i odijevanjem 1975. treći brak i sinovi Maro (1977) i Neno (1978). Kocković objavljuje i zbirke pjesama 'S imenom tvojim' i 'O ženi srcem i dlijetom'. Bolest i smrt supruge,a slijedeći dan nakon nje i on, svojom voljom, odlazi. Jedan bogati život, a u kojem se je dogodila i jedna posebna kuća-vila. .

Južna strma parcela ,922 m2, poznati arhitekt Lujo Schwerer projektira uvažavajući dosta želja, zahtjeva i ideja investitora, stambeni dio s jedne , atelier i mala galerija s druge strane u skladnoj cjelini. Volumeni kroz četiri etaže su prilagođeni terenu, s pažnjom da se sačuva postojeće raslinje uz novu sadnju. Površine svih etaža su 380 m2 i od svih terasa 270 m2 .

Uz ulicu je bila garaža,pa studio, poslije adaptirana u apartman, unutar koje je manja atraktivna prirodna spilja. Na kući je kamen iz Bileće. Istaknuti dimnjak kamina/roštilja njime obložen , priziva Fallingwater, a 'wrightovski ' je svakako i uvlačenje kamena u interijer. (U to vrijeme Kocković i Schwerer su zajedno napravili Spomenik u Drvaru). Kuća je sačuvala svoju izvornost i cjelovitost, i nakon podjele među sinovima u dvije cjeline u kojima stanuju, svaki s troćlanom obitelji (Maro u filmskom poslu, Neno u glazbenom svijetu). Jedan dio kuće se iznajmljuje u ljetnim mjesecima.

III,Umjetnica svjetskog formata Jagoda Buić je u Dubrovniku imala vrlo posebnu rezidenciju. Na Pilama u rupama stijene nad morem sama je kreirala 'Kolorinu' prostor za ljetni boravak (Uz ovaj imala je još rezidencije u Veneciji, Bonnieux u Provansi, ***Parizu)*** Za rješenje ovog prostora nije trebala pomoć arhitekta, pa ni prijatelja Richtera (tada je u Dubrovniku projektirao Ugostiteljsku Školu) kojeg je izuzetno cijenila i kojem je posvetila retrospektivnu izložbu. Na pitanje novinarke 'Prijatelj ili više od toga?' odgovorila je ' Richter je bio jedan od mojih prijatelja kojeg sam izuzetno voljela, imao je osobine koje su mogle očarati svaku ženu. Veliki mislilac, a krasno je svirao gitaru i pjevao ruske romanse', ali ga nije, kao ni VHP angažirala kao arhitekta. Mnogi poznati su navraćali, a Iogene Ionesco je sjedeći na terasi s pogledom na Lovrijenac , u jednom času poviknuo 'Ne mičem se odavde!'

PS: Mojih 10 posjeta Dubrovniku:1964-(maturalno putovanje,nakon Crne Gore, dva dana dubrovačka), 1969-(fakultetska terenska nastava, smješteni L. Perković:Plivalište Gruž, obišli svu 'povijest grada', i Disco na Pilama, Lopud Dobrović: HotelGrand, Koločep, Meštrović: Mauzolej Cavtat, voditelji Šegvić i Jelovac), 1974-(susret s Paul Rudolphom: 'Dubrovnik me je oduševio', PR: Iz Dubrovnika ću ponijeti osjećaj prisutnosti čovjeka u prostoru: svaki prolaznik ima ovdje individualnost, točno je procijenio dužinu Straduna- 1000 stopa), 1986-(na povratku iz Izraela,uspoređivao sam zidine s onima u Jeruzalemu, dubrovačke su privlačnije, manje dekorativne, less is more),1998-(mjesec Studeni, zimski ugođaj dubrovački, Gradska Kavana), 2003-(Event Escada, koncert u Kneževu Dvoru), 2009-(H. Palace, Doček NG), 2010- (Hamlet na Lovrijencu), 2022 (H.Grand Park, kuće iz 1960tih i kuće N. Dobrovića,Lopud, sa Srđa 'bella vista' i na teren nesuđene Zahe Hadid), 2025- (H.Princess Royal, MOMAD/Moderna Galerija, Richter Škola, Galerija Dulčić/Masle/Pulitika, Kolorina prazna, Kazalište Marina Držića, Zidine, Atelier Pulitika, Pomorski Muzej, Klaustar, Kuća MD, Knežev dvor, Revelin, Šetnica Lapad,Vile Elite, Jakšić,Wolff, LOKRUM)

LOVRO MATAČIĆ 1941-45

terase na katu i u vrtu

pogledi iz vile i sa terasa'

ZDRAVKO BREGOVAC: VILA MATAČIĆ' ,LOZICA , 1966-72

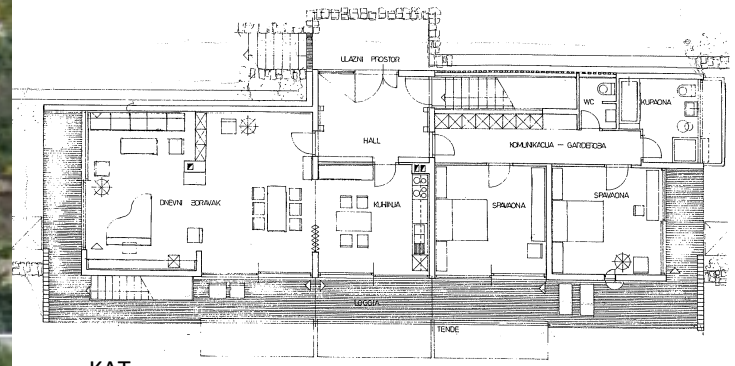

KAT

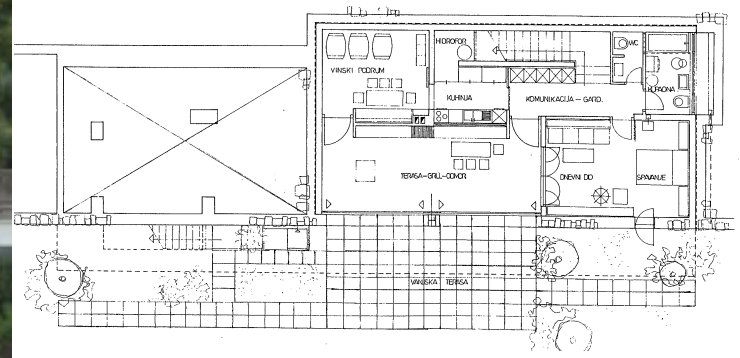

PRIZEMLJE

kuća=257 m2, terasa 141 m2

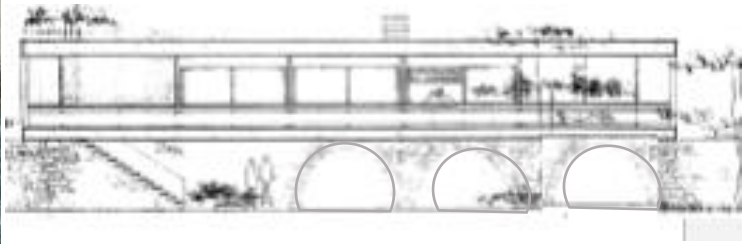

'MORSKO PROČELJE ' s tri volta (kao na Gradskoj Kavani)

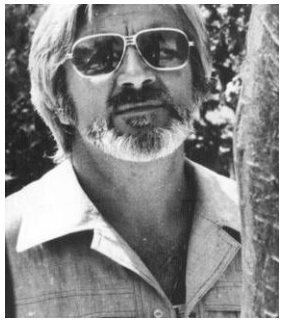

MARIJAN KOCKOVIĆ

PORTRET ŽENE

CRNA PERLA’70TE

TITO, BRIJUNI’70TE

LUJO SCHWERER: KUĆA I ATELIER ‘KOCKOVIĆ’ 1966-68

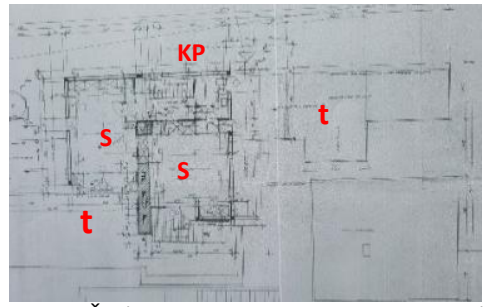

III ETAŽA (2 spavaonice, kupaonica i terasa)

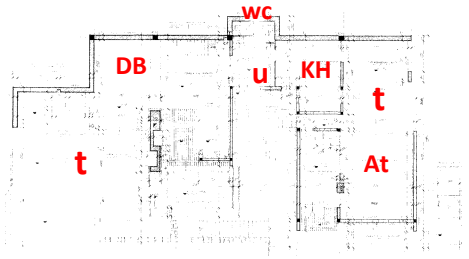

II ETAŽA (boravak, ulaz, kuhinja, ATELIER)

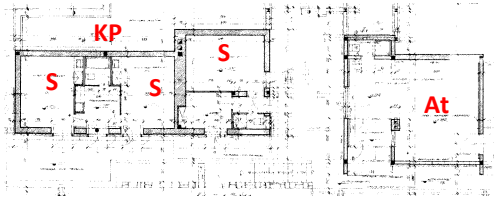

I ETAŽA (2sobni apt.,soba,wc) + ATELIER)

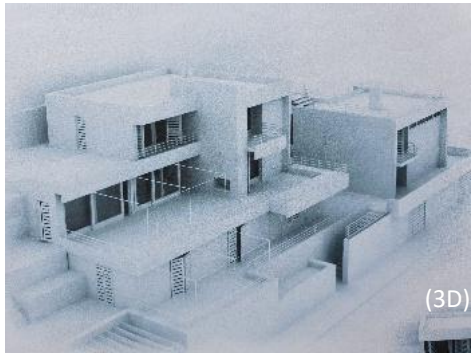

0 ETAŽA-garaža, mali studio (sada apartman)

JAGODA BUIĆ ‘Na taraci’(Vojnović) otraga Lovrijenac

(75 kamenih skalina sa željeznim rukohvatom do mora)

JAGODA BUIĆ:‘KOLORINA’ 1963-

PROSTOR PRED KOLORINOM (gore Lovrijenac ,dolje pučka arhitektura)

V.RICHTER:UGOSTITELJSKA ŠKOLA, DB,1962

(Richter&) ŠERBETIĆ: LJ.Kuća .Baldani, 1980

JAGODA **BUIĆ** tapiserija kao ‘arhitektura’

DUBROVNIK –TRI ARHITEKATA DUBROVAČKOG 'ARHITEKTA'

MILO JOVANOVIĆ & MIŠO SALATIĆ: OK 'ĐUROVIĆ',PLOČE, 1959-1961
MLADEN FRKA: VLASTITA OK LAPAD ,1965
MLADEN FRKA: ČETVEROOBITELJSKA KUĆA, 1965
MILO JOVANIĆ: ČETVEROOBITELJSKA KUĆA, 1958

Godina šezdesetih, u tada vodećem dubrovačkom birou 'Arhitekti" bila su trojica istaknutih. Miloslav-Mile JOVANOVIĆ Beograđanin, zaljubio se u Dubrovkinju, i tu ostao za stalno , crtao dosta i katoličke crkve po Hercegovini, po njegovim nacrtima završena je poznata katedrala u Međugorju , započeta još 1934. po nacrtima Stjepana Podhorskog, da bi ubrzo sve stalo na 2.5m od tla. Tu ju je preuzeo' Mile Jovanović . i 'doveo' do posvećenja 1969 . Milan-Mišo SALATIĆ je isprojektirao 'Neptun' jedan od prvih modernih hotela izgrađenih u Dubrovniku nakon 2.S.R.. Do izgradnje ovog hotela (1961) u Dubrovniku nije bilo nebodera pa je to nekima bila zanimljiva atrakcija, a drugima 'ružna visoka kuća'. Radni vijek je završio u Njemačkoj. Mladen FRKA autor je Hotela Lafodia (1968) 'dva usidrena broda'na Lopudu ,na našoj terenskoj nastavi, Šegvić nam ga je pohvalio, projektirao je Vilu Dubrovnik od 1961.odmaralište BIH funkcionera, danas butik hotel. Neko vrijeme Biro 'Arhitekt' je bio na ledu, navodno jer nitko nije bio u SKJ, izostale su narudžbe, što ih je natjeralo da pronađu poslove na Korčuli i u Hercegovini, uglavnom sakralne građevine, ali nakon godinu, godinu i pol, stanje se je opet 'normaliziralo'. Zaposlenici Biroa često su u to vrijeme išli na stručna putovanja u inozemstvo, uobičajeno i kod drugih većih biroa, što je naravno uz arhitektonske magazine bila dobra stručna podrška u projektiranju. Uz mnogobrojne i važne velike projekte, ostalo je i nekoliko modernih kuća.

VLASTITA KUĆA arhitekta Frke je kubus 10x10, stambeni kat,veći boravak, minimalne spavaonice, u prizemlju spremište, kotao centralnog grijanja i garaža za Fićeka. Na fotografiji s Lapada dubrovačkog tramvaja s otvorenom prikolicom na liniji #2 Pile-Lapad , ulicom ispred kuće ,s lijeve se strane vidi njen mali dio i ulaz na parcelu, uz same tramvajske tračnice samo jednog kolosijeka (š=76cm). Ulica, dosta derutnog asfalta, bez nogostupa i rubnjaka, u pozadini na slici su hercegovačke planine , dižu se odmah iza Rijeke Dubrovačke.

Zanimljiv detalj na fotografiji je biciklist koji se na uličnom usponu pridržava za prikolicu. Na terenskoj nastavi IX,1968, bili smo smješeni u sobama Plivališta na Gružu, tramvajem smo odlazili u Grad, vozio je do nesreće (7.III,1970), da bi se nakon 60 godina ukinuo, premda je tramvaj bio puno jači simbol grada od autobusa. (Ovaj tramvaj u sjećanju mi se puno 'miješa' sa San Francisco tramvajem).

Mladen Frka na parceli 700 m2 projektirao je dvojnu kuću s četiri trosobna stana od po 78 m2 i velikim terasama, s izbačenim stubištima i drvarnicama. U uličnom zidu su 4 garaže, ispod prizemnih terasa iznad kojih je loznica što raste iz pločnika 6 metara u visinu da bi se onda razvela po čeličnoj pergoli. Na nacrtima se kao investitori navode 'Lazar Plavšić i Družina', a to su bili, na zapadnoj strani obitelj Bašić , Lazo Bašić na katu i njegov brat Vlado u prizemlju, došli iz Gromače, Hercegovina, a na istočnoj strani na katu Žarko Miljanović iz Hercegovine, u prizemlju Lazar Plavšić iz Beograda . Svi su aktivno sudjelovaliu gradnji, i uvijek među njima su bili skladni odnosi . Lazo Bašić je bio zidar, supruga Mara krojačica, radila u ugostiteljstvu u Trstenom, kasnije je bila sobarica u Babinom Kuku, kod useljenja imali su dva sina, pohađali vrtić. Vlado Bašić je kasnije otišao u Englesku. U vrtu je bio mali povrtnjak, limun i još ponešto od mediteranskog bilja. Kuća je realizirana točno po projektu, a navodno, rekla mi je gđa.Mara , na ravnom se je krovu kasnije trebalo nadograditi krovište, no nije bilo sredstava, pa je ne htijući 'zadržala 'modernitet'.
Milo Jovanović projektira kuću sa 4 stana, poslije dograđen još jedan i poslovni prostor. Leptir krov, jedini dubrovački primjer, a asocijacije su dale dva naziva kući-KRILA GALEBA i ŠAJKAČA. Lim na krovu jednom je jaka bura podigla pa poslije postavljena sintetska folija. Vlasnik jednog stana Neven Jarak, o prvom vlasniku 'zna samo da je bio Amerikanac' koji je sebi napravio kuću u Dubrovniku . Vjerojatnije je ipak da je investitor i prvi vlasnik cijelog objekta bio izvjesni Sava Barzut, koji je stanove prodao obiteljima: Veljko Kavurić, Sveto Smoljko, Milanović i Huseinagić, a poslije su se događale vlasničke i korisničke promjene . U kući su po dva ista stana u prizemlju i na katu, svaki s četri sobe, jedna s kuhinjom, složene oko ulaznog hala sa sanitarijama, sveukupno 86 m2. Dvije su terase, bočna i južna ulazna. Venecijanski komentar dubrovačkog ljetnikovca 'QUATTRO STANZE UN SALON- C'E LA CASA D' UN SCHIIAVON' ovdje bi se mogao parafrazirati 'ČETIRI SOBE BEZ SALONA –MODERNA JE OBITAVAONA'.

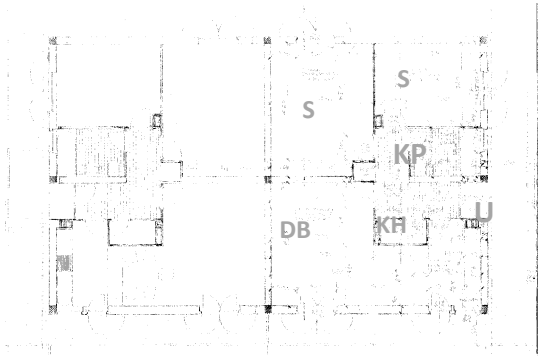

KAT (2 TROSOBNA STANA)

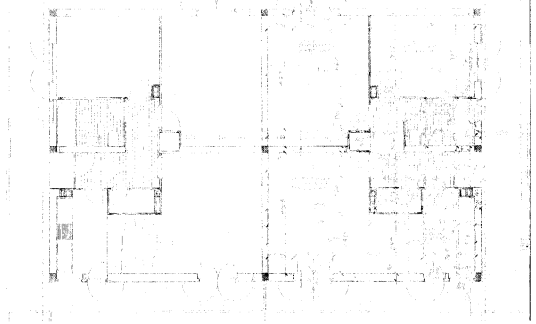

PRIZEMLJE (2 TROSOBNA STANA)

NIVO ULICE (4 GARAŽE)

MLADEN FRKA:4-OK :PLAVŠIĆ I DRUŽINA 1965

MLADEN FRKA: OK FRKA 1965 (dio kuće) i TRAMVAJ #2 PILE-LAPAD (1910/1928-1970)

FRKA: VILA DUBROVNIK, 1961.

FRKA. HOTEL LAFODIA 1968.

PERKOVIĆ:PILIVALIŠTE GRUŽ, 1961

Jovanović & Salatić zajedno projektiraju OK ĐUROVIĆ na parceli 1568 m2 strmog terena prema jugu. Kuća od 126 m2, na katu 63 m2 (+2 loggie), u prizemlju 63 m2(+ogromne vrtne terase), u uličnom zidu magazin 61 m2 i garaža 32 m2. Investitor privatnik građevinar Niko Đurović imao svoje građevno poduzeće, izvodio radove na Gradskoj Kavani i puno je radio za Crkvu, kupio je teren i otišao iz starog Grada 'daleko vani na Ploče' , imao je 43 godine kada je kuća zgotovljena, supruga domaćica, dvije kćerke , Paulina-Lina (kasnije udana Čučković), druga kćerka (kasnije otišla u Švedsku) . Imali su velika obiteljska okupljanja pogotovo fešte za Sv. Vlaha.

Na Pločama,bila je prva na osami i neko vrijeme jedina kuća, a isticala se je svojim ravnim krovom. Sljedila je tada 'modni trend oblikovanja' prisjećaju se u familiji. Arhitekti su postavili veće poteze otvora ,no investitor je zaključio da projekt ima previše otvora i zatvorio se zidom finog kamena klesanca u izvedbi kamenara iz Pučišća na kojem su prozorski otvori sa bijelim griljama postavljene 'albinijevski ispeglano' u ravnini pročelja. Pogreška! No, ma kako izvedeno pročelje bilo 'lijepo' u pogledu izvana, tu ili na nekoj drugoj lokaciji, ovdje gdje je položaj jedinstven s bogomdanim pogledima na Lokrum, Tvrđu Sv.Ivana, Staru Luku, Arsenal, svakako je trebalo iz kuće hvatati te vizure LeC trakastim prozorima. Kuća je kasnije dobila još jedan kat i puno susjeda .Danas je tamo 'gusto do neba' .

Dubrovnik je grad čiji kapital su i raznovrsne vedute, ZLATNI POGLEDI 'od miljun eura' na grad, prema moru , na kamene masive, a dosta je kuća i stanova kojima nedostaju te vizure. (Puno je i hotelskih soba nepotrebno 'uskraćenih pogleda', ne samo u Dubrovniku, već i na cijelom Jadranu!) Mnogim bi kućama, ravne LeC prohodne (i ozelenjene) krovove terase bile prava vizuelna senzacija.

"GOTT IST IM DETAIL", Miesova izreka (Michelangelova, također) želi istaknuti važnost teškog arhitektonskog rada do samog kraja. Često je teže riješiti arhitektonski detalj 1:1 nego osmisliti projekt u mjerilu 1:100, jer je detalj sam po sebi mali projekt. Poznatu izreku, moguće je interpretirati i u njenom obrnutom smislu 'vrag je u (lošem) detalju', jer kada detalj nije valjano riješen, javljaju se problemi. Loši detalji su mnogo puta ruinirali ambicioznu arhitekturu. Među dubrovačkim primjerima našao sam jedan lijepi moderni detalj ugla kuće kojim bi, vjerujem, i Mies bio jako zadovoljan.

Uz par jednoobiteljskih , ove moderne kuće su uglavnom s dva ili više stanova umjerenih kvadratura, neke u stalnom, neke su u ljetnom korištenju. Rasute po gradu, s adaptacijama i promjenama tokom vremena, neke slabo zamjetne, uglavnom jednostavni kubus s 'dvije (tri) armiranobetonske ploče' s izbačenom izduženom terasom ,'palubom', s okvirom ili bez, naprijed prema jugu ili glavnom pogledu. Kamen se javlja u raznim obradama klesanac, bunja, ciklopski ili pravilni formati, žbuke svijetlih boja, na uvučenim loggia pastelni oker ili češće bordo, ovdje je nazivaju 'dubrovačko crvena' iako je ima posvuda i u drugim gradovima.

Jedinstvenost i prepoznatljivost Starog Grada=Dubrovnika čine snažne teme Straduna i Zidina, koje su običnim kućama dali važnost, a važnim uzvišenost. Novijim djelovima grada nedostaje jedan moderni 'stradunovski bulevar' s tramvajem, a moguće nedostaju i neke 'novovjeke zidine',koje bi objedinile rasutu gradsku sitnež. Mislim na ideje Le Corbusiera (Alžir, 1933.) i neke realizacije A.E.Reidy:Pedregulho, Rio de Jeanerio 1947;L.C.Daneri:Il Biscione Genova,1960-68; R.Erskine: Byker Wall, Newcastle, 1969-82). Usitnjavanje i 'konceptualnost' je dokinula krupne volumene poput Gimnazije . Ugostiteljsku školu, 1962.Richter strukturalizira. Studentski Dom 2020. je pak izraz 'arhitektonske korpulentnosti'. MJERILA malog grada ili/i mjerila u duhu Grada ex.Republike?

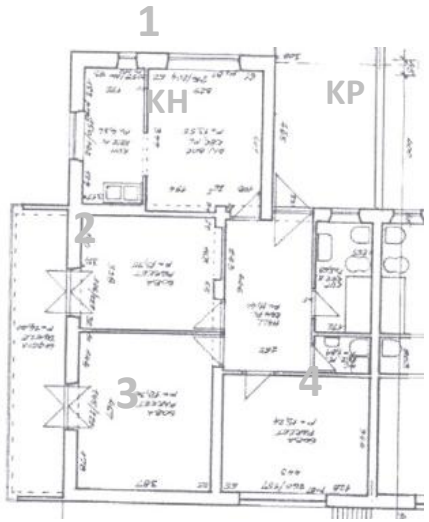

KRILA GALEBA- stan na katu

M. JOVANOVIĆ: KRILA GALEBA 1958

M. JOVANOVIĆ:Splitski put, 1961

MILOSLAV JOVANOVIĆ & MIŠO SALATIĆ: OK ĐUROVIĆ , PLOČE , 1961 (POGLED IZ KUĆE JE NA LOKRUM I STARI GRAD)

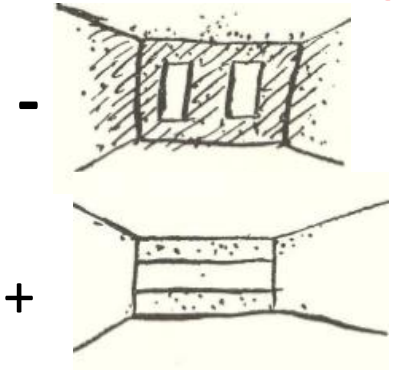

Le Corbusier:ANALIZA OTVORA

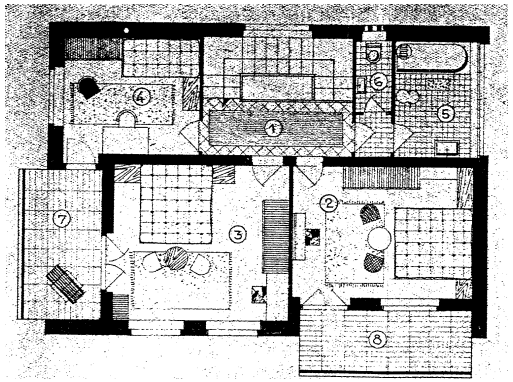

KAT (spavanje)

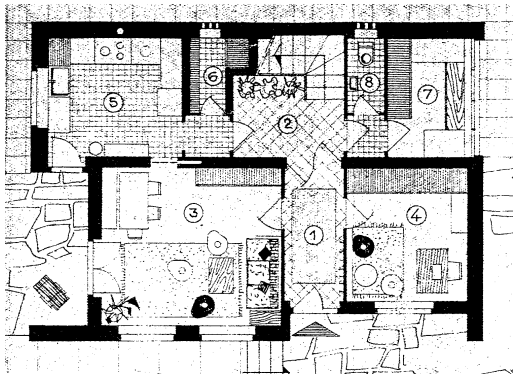

PRIZEMLJE (dnevni život, radna soba)

RAZNE DUBROVAČKE M2.OK

MIES: GOTT IST IM DETAIL-BOG JE U DETALJU

RAZNE DUBROVAČKE M2.OK

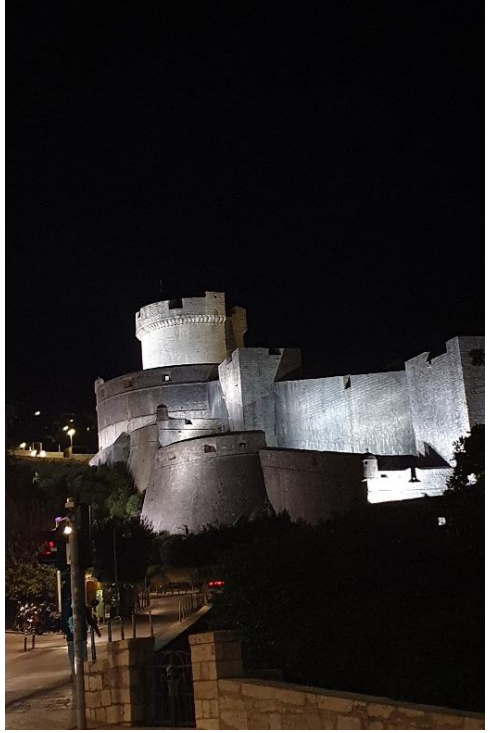

MINČETA NOĆU (kao 'Frank Gehry')

M.SALATIĆ :HOTEL NEPTUN-1961

HOTEL PRINCESS-pogled iz sobe 2201

MJERILO GRADA DUBROVNIKA (EX.REPUBLIKE) / NAVODI DA SE USITNJENOST OBUHVATI JEDNIM NOVIM 'MNOGOVRIJEDNIM ZIDINAMA?

TVRĐAVE -BOKOR - LOVRIJENAC

ZIDINE OD SJEVERA

GRAD UOKVIREN ZIDINAMA

96

LOPUD- ARHITEKTOV ‘LJETNIKOVAC’

NIKOLA DOBROVIĆ: VLASTITI ‘LJETNIKOVAC’, 1965 (nije realizirano)

Jedan od NIKOLA DOBROVIĆ zadnjih projekata gdje je sanjario i nacrtao ljetno utočište za sebe i suprugu Ivanku, nisu imali djece, na vlastitoj maloj parceli uz more na Lopudu koju je prije rata dobio od investitora Vile Vesna kao honorar. Ne toliko skroman kao Corbusierov Cabanon, ali dovoljno mali da bi se ovaj 'ljetnikovac‘ kako ga je sam arhitekt nazivao, mogao preciznije nazvati ‘ljetni bivak jednog arhitekta’. Sjeveroistočna padina, na kojoj je sunce na jednoj, a pogledi na drugoj, morskoj strani, povoljna je za ljetnu kuću. Dole je natkriti prostor ljetnog blagovanja ‘trem’, unutrašnjeg blagovanja nema! i 45cm denivelirana kuhinja ‘kujna’, na katu je holl centralni prostor je s kaučem i foteljama, garderobnim ormarom i zavjesom odvojena dvoležajna niša za spavanje pod kosim stropom vanjskog stubišta, nema bračnog kreveta, kupaonica ‘kupka’ je raskošna , ima i bidet,a na 60cm izdignutom nivou je soba s dva radna stola i prolazom na terasicu opservatorij. Puno je stuba i nivoa(!) Loosov raumplan ovdje nije stran, a te denivelacije su odlika mnogih prostora Paul Rudolpha. Mala je ovo kuća skromnog sadržaja, ali s velikim dugačkim potezom prozora, koji vanjske atraktivne morske prostore uključuju u kuću i prave je bogatom. Funkcionalne neobičnosti, koliko posebne, možda bi mogle postati i mali problem korištenja?
U oblikovanju je raskošan , poseban i pionirski. Korijene sam tražio kod H.Haringa, H.Scharouna, A.Aalta, kod Googie Architecture (american mid-century modern), kod Le Corbusierovog napuštanja pravog kuta,a moguće je otišao u susret onome što će se kroz deceniju, dvije, dogoditi u arhitekturi. Po stilu 'ljetnikovac' je dekonstrukcija, kao nepravilna fragmentacija, dvadesetak godina prije pojave samog DEKONSTRUKTIVIZMA.Na ovom malom projektu mogu se pronalaziti različite asocijacije, anticipacije ili reference

Cijeli nacrt, tlocrti, presjeci i fasade , nacrtan je u mj.1:100 na jednom listu papira. U dubrovačkom periodu 1934-1943 realizirani Vile Vesna, Adonis, Svid, Rusalka Nadogradnja Wolf pokraj Galićeve Vile Jakšić na Lapadu. Na Lopudu je njegov slavni Grand Hotel, danas prazan i zapušten, neizvjesne sudbine,ispred u vrtu prema moru su izrasle visoke palme za koje mještani vjeruju da su najviše u Europi.

Jedan od Dobrovićevih prepoznatljivih detalja na dubrovačkim kućama je kameno ziđe od pravilno obrađenih blokova kamena slaganih spojnica na spojnicu (Takvu teksturu sam vidio još samo na vrtnom zidu Palače Bože Banca /Horvat, Bilinić, 1938-39).

Prije 2.svj.rata su sebi kuće izgradili Galić, Planić, Horvat, Turina, a u vremenu 1945-72 kod nas su arhitekti realizirali, najmanje 22 vlastite kuće. Mnogi su svjetski arhitekti radili kuće za svoju obitelj (FLW,Gropius, Breuer, Tange, Pei, Niemayer, Aalto, Eileen Gray, Utzon,..)Projekt vlastite kuće je svojevrsni autoportret, prikaz vlastite obitelji,načina života, prezentnih želja, planova, ambicija. Veći broj arhitekata je vlastite kuće napravio na početku karijere, kao mladenačke projekte za jedno buduće življenje, mladenačko testiranje ideja. Kod Dobrovića se je projekt dogodio u seniorskoj dobi, kao zadnji projekt kojim je zaključio bogato projektno razdoblje. Za uspoređivanje je zadnji projekt Kuća za Dvoje, Bogdana Budimirova).Uz to Dobrović je projekt radio ne samo pun projektantskog iskustva, već enciklopedijskog znanja o novijoj (modernoj) arhitekturi i arhitektima koje je sabrao i objavio u pet knjiga ‘Savremena Arhitektura-1/2(3/4/5. U vrijeme studiranja, a i poslije bilo nami je to važno arhitektonsko štivo.

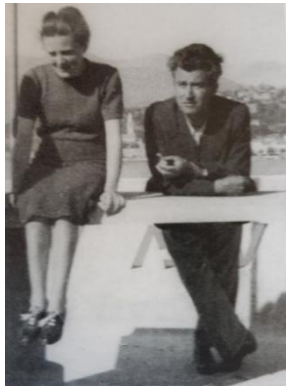

NIKOLA DOBROVIĆ sa suprugom

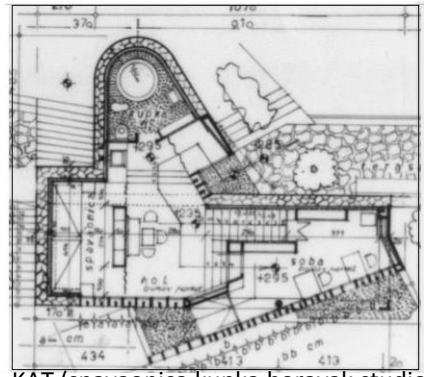

KAT (spavaonica,kupka,boravak,studio)

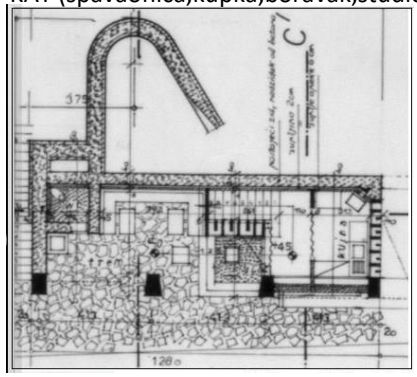

PRIZEMLJE (kuhinja, natkrito blagovanje,wc)

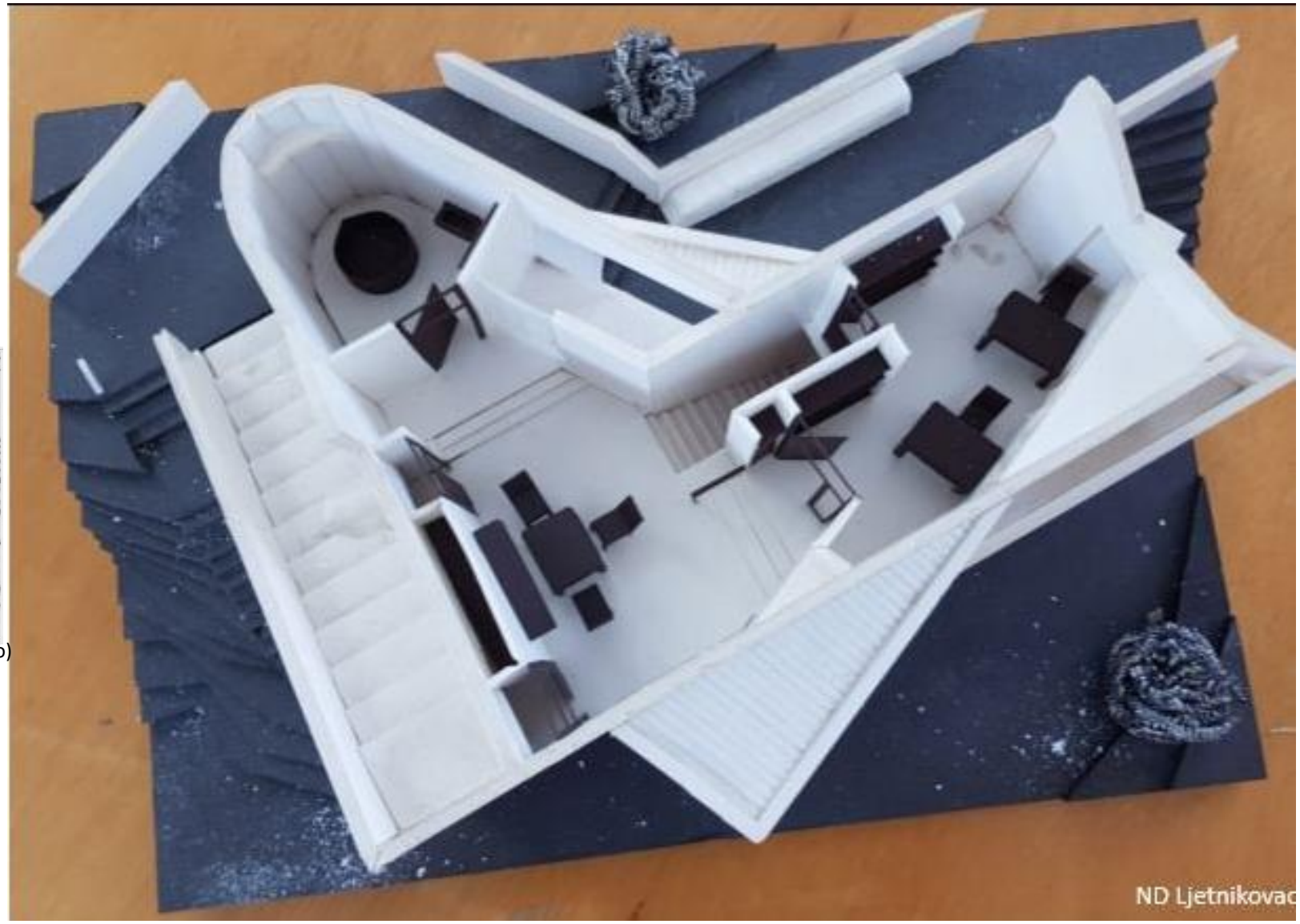

NIKOLA DOBROVIĆ: VLASTITA LJETNA KUĆA /'LJETNIKOVAC', LOPUD, 1965.

(dekonstruirana forma)

'malo a djeluje kao veliko'

DOBROVIĆ:Vila VESNA,1930te

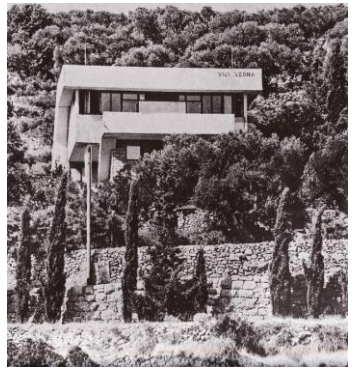

teren za kuću ispred Vile Vesna do mora

97

HVAR, VRBOSKA,,,, –ODMARALIŠTA,VIKENDICE I PRAVICE

ZVONIMIR MAROHNIĆ: (BAKARIĆEVA) LJETNA VILA , 1950TE
(G.P. RAD-BG) : PTT MALO NASELJE, 1960TE

Svi su bili jednaki, manje ili više, jednaki, jednakiji, najjednakiji. Lakše je bilo proklamirati nego uspostaviti ideal 8-8-8 istaknut još 1.V, 1886. u Chicagu, rad-kulturno uzdizanje- odmor, odmor dnevni, tjedni i godišnji .Veliki dio stanovništva, seljačka i radničko seljačka populacija bila je bez tih odmora. Mali je broj , tih godina pedesetih i šezdesetih mogao podići vikendicu, malu kuću u prirodi, pogotovo jer mnogi nisu imali riješen ni stambeni prostor osnovnog stanovanja. Napravljene vikendice bile su u minimalno/maksimalnom rasponu.

Ogromna je bila 'vikendica' ,Ljetna Vila na Hvaru za odmor Vladimira Bakarića , tada prvog hrvatskog političara i njegovu obitelj, supružnike s troje djece. Je li još netko osim njih koristio vilu , nema podataka. Po svemu, vila od 364 m2 na parceli većoj od hektara je imala domara, vjerojatno još posluge i osiguranja. Vila je odmjerenog , pomalo klasicističkog, oblikovanja, s elementima modernizma, ožbukani kubus na kamenom basisu,s jednakim otvorima s kapcima u pravilnom ritmu, sve koloristički usklađeno, ima nešto od institucionalne važnosti , a plitki četverostrešni krov s jako istaknulim strehama mali je dašak F.L.Wrighta. Danas je ovo državna rezidencija Vila Kovač. U isto vrijeme, isti arhitekt , Zvonimir Marohnić je tih 1950tih projektirao Bakariću i Vilu u Zagrebu , Jurjevska ulica ,danas NATO ured. Prije preseljenja u ovu novoizgrađenu rezidenciju, Bakarić je stanovao u Vili na Rokovom Perivoju, građenoj po projektu Viktora Kovačića.

Za drugog visokog hrvatskog funkcionera Jakova Blaževića, u Lukovom Šugarju je 1956. prepravljena stara žandarska kuća iz 1918.te još jednom, 1978. dograđena u dvoetažnu vilu od 150 m2 , pokraj je kućica za domara, stotinjak metara dalje u brdu ukopan objekt u kojem su uvijek za Blaževićevog boravka bila dvojica policajaca. 'Blažević je ovdje redovno dolazio dva ljetna mjeseca. Bio je dobar, neposredan, jednostavan čovjek. Najprije je dolazio s prvom ženom i troje djece, sve curice! Poslije je dolazio s drugom ženom. Blaževići su bili fini ljudi. Posebno gospodin Jakov. Nisu nikad ništa posebno zahtijevali. Jednostavan meni, još jednostavnije postavljen stol. Muž i ja radili smo po propisima: stavljali bi na stol svakome po nekoliko čaša, za svaku vrstu pića posebno, i nekoliko tanjura. Blažević je pio iz jedne čaše i jeo iz jednog tanjura. Nije bio formalan. Sveukupno, obitelj Blažević boravila je u prostoru manjem od 80 četvornih metara. U vili je bila i dvorana za sastanke od 30tak kvadrata. Blažević je uredno plaćao svoj boravak za sebe i svakog člana obitelji- nije bilo nešto puno, ali ni baš malo. Tome treba pridodat još i plaćanje hrane. Osim Blaževića dolazili su i drugi funkcioneri'.- svjedočanstvo je domarke Milice Tomljenović .

Predratna vila u Kostreni,vlasništvo obitelji Smokvina, bila je nacionalizirana, da bi kako je zapisano 'u blagodatima kostrenske oaze je uživao Ivan Stevo Krajačić, jedan od utemeljitelja Udbe, dok je restoran smješten u prostoru vile bio pod zakupom brodogradilišta Viktor Lenac'.

U Trstenom kod Dubrovnika je neohistoricistička Vila Aurora (Nardelli) napravljena 1908. po projektu Čirila Ivekovića, na velikom kompleksu uz more.Na otkupljenom terenu Vite Baseglia Gozze, vilu je podigao tadašnji dalmatinskinamjesnik Niko Nardelli, da bi je 1924. prodao Miloradu Dimitrijeviću iz Beograda, kojemu je vila 1955. oduzeta, dodjeljena hotelskom poduzeću,ali na isključivo korišenje visokih bosanskohercegovačkih funkcionera. Danas je vila prazna i dosta devastirana i u sporenju oko vlasnišva. Vila 'Dubrovnik' (v.#95) bila je u korištenju BiH funkcionera.

ČOPIĆ I ĐUMHUR: ‘JERETIČKA PRIČA’, 1950.

Č.IVEKOVIĆć:Vila -TRSTENO,1908.

Vila KOSTRENA (vila za S.Krajačića)

Z.MAROHNIĆ: Bakarićeva V. u ZG,1950te

ZVONIMIR MAROHNIĆ :’BAKARIĆEVA LJETNA VILA’ HVAR, 1950te

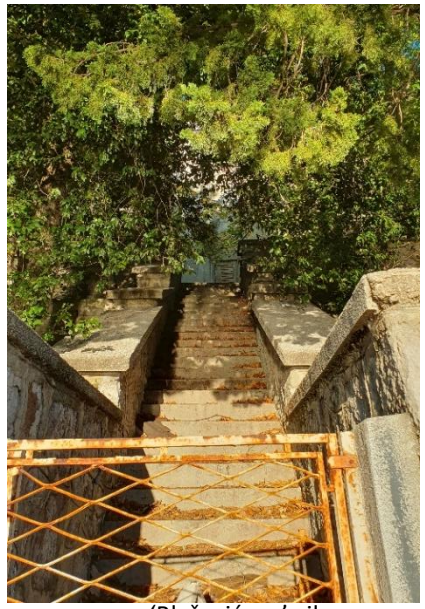

uaz u ‘Blaževićevu’ vilu

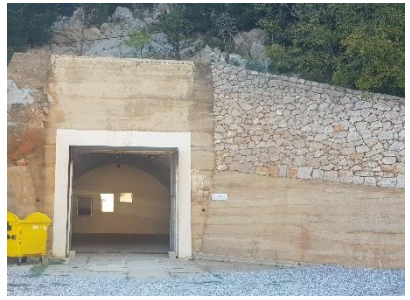

garaža/sklonište za ‘Blaževićevu’ vilu

LUKOVO ŠUGARJE –*VILA U ZELENILU

BRANKO BON:O. SUP, TUČEPI, 1949.

VOJNO ODMARALIŠTE KUPARI

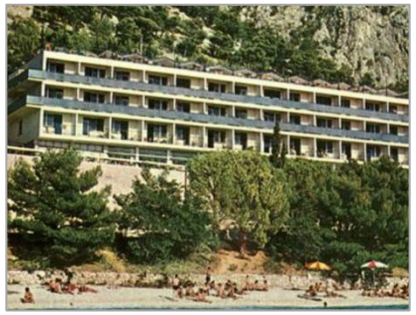

R.O.RUDNICI ‘ĐURO SALAJ’ GRADAC,

GP ‘RAD’ BEOGRAD: NASELJE PTT RADNIKA SRBIJE, VRBOSKA, HVAR, 1960TE

MERŽANOV:R.O.,SOČI, 1934

,R.O. ‘PODRAVKA’, PIROVAC

R.O. ‘ĐURO ĐAKOVIĆ’,TROGIR

U Bjelovaru, 1946. pokraj Bakićevog Spomenika 'Poziv na ustanak' uklesan je stih Branka Čopića 'DOĆI ĆE NOVA MLADOST, DONIJETI NOVE DANE I NASTAVITI NAŠE PJESME NEDOPJEVANE'. Koju godinu kasnije objavljena je u ‘Književnim novinama’ BG,22.VIII, 1950. 'JERETIČKA PRIČA‘. Prva satira u novoj državi, opisuje ljetovanje druga Ministra i njegove blesirane svite u vili izgrađenoj prije rata, izoliranoj, ograđenoj zidom sa svih strana , otvorena samo prema moru, a nedaleko bilo je radničko odmaralište gdje se je ugodno ljetovalo i zabavljalo. Na pisca je krenula hajka, i sam Tito se uključio 'takvu satiru nećemo dozvoliti i ostaviti bez odgovora'. Čopić ipak nije bio procesuiran i kažnjen, a mudri Andrić ga je posavjetao 'piši romane, njih ionako nitko ne čita'.

Mada je priča konfabulirana s dosta literalne slobode, od nekuda je je stigla inspiracija. Od predratnih vila prenamijenjenih novim korisnicima poznata je ex.Vila Bože Banca na Lapadu, vile u Trstenom, u Opatiji, podmarjanska u Splitu, i naravno Brijuni. Bakarićeva vila je izgrađena koju godinu kasnije. Pozitivni dio priče je da radničko odmaralište daje humoreski jednu vedrinu koji uštogljeni kritičari nisu ili nisu htjeli prepoznati.

Danas se odmarališta s puno opravdanja, romantično spominju. Krajem osamdesetih Hrvatska imala 76.000 ležajeva u 634 radnička odmarališta. Uz ljetovanja u odmarališima,uobičajeno dvotjedna, po vrlo niskim cijenama, spominje se puno zabave i raznih aktivnosti,' kuglalo se, kartalo, pjevalo, u restoranu su se posluživala tri vrlo ukusna obroka dnevno‘ prema svjedočanstvu zaposlenika 'Borova‘ u odmaralištu Vodice. Ponekad su poduzeća međusobno vršili i zamjene odmarališta. Odlično zamišljeno, osim što u zbilji, ti programi nisu imali dovoljno kapaciteta zadovoljiti potrebe velikih brojki. Primjerice, JDŽ su imale 39.000 zaposlenih, s članovima familije broj barem 4 puta veći, a imali su svega 600 kreveta u odmarališima. Proračun:tjedno 600:4 =150 zaposlenika/obitelji/ x 12 ljetnih tjedana = 1800 obitelji zaposlenika godišnje. Teoretski, jedna željezničarska obitelj je mogla jednom u 20 godina ljetovati tjedan dana u JDŽ odmaralištu.

Godina 1960tih, afirmira se tržište, više kapitalizma, više lesse fair, nagrađivanja po učinku, manje socijalizma ,države, planiranja i solidarnosti, broj stranih turista počinje nadmašivati broj domaćih. Radnička odmarališta padaju u drugi plan, dok intezivna gradnja hotela kreira 'odmarališta' za strance i za bolje stojeće domaće ljude. Ova okolnost je pojačala i trend izgradnje vlastitih vikendica, vremenom sve većih, i bez straha dokazivanja porijekla imovine.

Arhitektura odmarališta je slabo zapažena, iako je bilo više njih primjerenog modernog oblikovanja . Odmaralište SUPa (policije) izvedeno je 1949. Branko Bon projektira pomalo s inspiracijom sovjetskog odmarališta 'Sanatorium Voroshilov' u Sočiju iz 1934. arhitekta Mirona Merzhanova. Danas su radnička odmarališta zatvorena , zanimljivi ostaci i ‘blijede slike’ sjećanja, Bosanski Rudnici 'Đuro Salaj' u Gradacu , Vojno u Kuparima , 'Podravka' u Pirovcu, a zgrada 'Đuro Đaković' na Čiovu/Trogir je srušena.

Malo apartmansko naselje u Vrboskoj na Hvaru za PTT radnike Srbije, bile su katne vikend kuće, na objedinjenoj parceli s borovima i ponešto grmlja. U prizemlju je jedna, na katu druga mala jedinica s tuš-kupaonicom i kuhinjicom . Iz starih fotografija se vidi prefabricirana čelična konstrukcija i lagane sendvič stijene ,plitki krov od valovitog salonita, izvedeno potkraj 1960 tih godina, a izvođač je bila firma Rad iz Beograda. Danas su kućice obnovljene, a vlasništvo mi nije poznato.

Radnička Odmarališta su propala i u stvarnosti i kao ideja, 'vikendice' su se gradile sve veće i obogaćene apartmanima, u duhu opće apartmanizacije. Lijepu Našu je 2024. posjetilo 21,3 miljuna turista , ostvarili 108,7 milijuna noćenja, 2025. zabilježeno je 21,8 miljuna turista i 110,1 miljun noćenja, itd.

98

BRIJUNI, GOLI OTOK- EDENSKI , ZELENI I OTOCI KAMENI

JOŽA PLEČNIK :BIJELA VILA, 1953.

VINKO GLANC : VILA BRIJUNKA, 1957

STJEPAN KRALJ: VILA VANGA, 1955.

Akvatorij brijunskog otočja sa 14 otoka je 33.95 km^2, najveći Veliki Brijun 5,61 km^2 , Vanga 0,2 km^2, a Goli otok 4,54 km^2, susjedni Grgur 6,38 km^2 , od Brijuna do Golog otoka je 80 km zračne linije, helikopterom 15'. Iste godine, 1949. Tito je počeo dolaziti na BRIJUNE kada i prvi zatvorenici na GOLI OTOK. Vila Jadranka (ex.Villa Madonna,1931. iz vremena vladavine Italije) bila je Titova rezidencija od 1949. do 1953. kada je dovršena je Bijela Vila , 3000 m2, nova službena predsjednička ljetna rezidencija, za boravak i po šest mjeseci.(Zbog ove vile su uklonjene dvije manje vile na ovom mjestu). Navode se arhitekti Jože Plečnik i , što je vjerojatnije, Plečnikov sljedbenik. Vinko Glanz koji je autor još raskošnije Vile Brijunka namjenjene visokim gostima, sagrađene na lokaciji pokraj ruina Bizantinskog Kastruma. Postoje naznake da su planovi za gradnju vile Franza Ferdinanda poslužili arhitektima za projekt Bijele Vile. Tito je ubrzo shvatio da mu treba nešto intimnija i skrovitija vila na Brijunima, pa je sagrađena vila na obližnjem ,2 km udaljenom otoku Vanga po projektu Stjepana Kralja kao utočište tokom dana i za druženje s najdražim gostima. (S Vange su fotografije s Krležom). Tito i Jovanka , samo su nekoliko puta po noći ostajali na Vangi, spavali su isključivo u Bijeloj vili, gdje su i primali najviše svjetske dužnosnike i slavne iz svijeta filma. Poslije 'razlaza' 1977. na Vangu je dolazila samo Jovanka. Može se spekulirati da je pored svih klimatskih pogodnosti, Tito izabrao Brijune i iz sigurnosnih razloga, na samoj su zapadnoj državnoj granici u slučaju sovjetske intervencije(?). Vjerojatno ga je i 'instikt skrivanja' naveo da lokacija i Bijele Vile i Vange budu malo uvučene od obale. Bez tog 'opreza', vile bi svakako trebalo postaviti na obalu i uživati u divnim pogledima kao što je to kod Vile Brijunka, i kod drugih brijunskih vila. Lovorka, Primorka, Dubravka, i hoteli Istra, Neptun, Karmen su uz obalu ili na rivi. Arkada sa mnoštvo lukova na Bijeloj Vili i na Brijunki, asocira Iblerove nerealizirane projekte Rezidencije i Opere u BG. Na Brijune su dolazili bjelosvjetski ljudi, popis je impresivan, plejada slavnih i najslavnijih je uživala u brijunskom gostoprimstvu.Deklaraciju Nesvrstanih su dogovorili na Vangi, u Bijeloj Vili potpisali Tito-Naser-Nehru.

Na Goli Otok (1949-56) su dolazili samo logoraši, IBeovci , 16.101 (5%žena), 413 ih je smrtno stradalo (brojke su prema službenom popisu, a ima i drugih procjena). Naziv 'logor' je bio prohibiran, jer 'oni nisu bili logoraši' , već službeno radnici na Radilištu 'Mermer'. Poslije

1956. logor pretvoren u KPD, zatvor sasvim promjenjenog i liberaliziranog tretmana. Okolnosti nastanka , logor I život u logoru je dosta dokumentiran i znanstveno obrađen, ali meni nedostaju pravi odgovori na dva pitanja, SOCIOPSIHOLOŠKO I ARHITEKTONSKO

Psihologija i sociologija (politologija) trebala bi objasniti kako je bio moguć taj strašni teror u logoru gdje je istovremeno boravilo do 4000 logoraša sa stotinjak stražara, isljednika,upravitelja. Većina nije pokušala, nije htjela ili u stvarnosti nije mogla savladati dobro naoružanu ‘manjinu’ bez puno većih žrtava od 413? Međutim ako su to bili ‘zakleti staljinisti’ vični revolucionarnoj borbi, žrtvama I stradanju, pokušaj pobune nebi bio neočekivan. Ono realnije , bila bi opća međusobna solidarnost, neposluh i pasivni otpor, a I to je izostalo . Objašnjenje može biti da je u masi logoraša bilo svega 5% zakletih staljinista po opredjeljenju (bilo je postfestum i ovakovih procjena) , a da su velika većina bili nevini ljudi, koji su očekivali da se njihova nevinost, koju oni nisu smjeli dokazivati, uvaži kroz njihov posluh I sučestovanje u teroru , da bi na kraju kroz cijeli taj proces i oni postajali ‘nevini krivci’. Zašto je trebao ovako surov tretman, kada bi i jedna ‘humana izolacija političkih protivnika’ mogla očuvati režim, pogotovo ako većina logoraša nisu bili rigidni staljinisti? Ovo su samo usputna razmišljanja, a predmet je za kvalificirane psiho-sociologe.

Pitanje za arhitekte I građevinare je - tko je izveo građevine na GO 1948-56? Svuda se navodi, da osim prvih 12 baraka koje su napravili zatvorenici iz Lepoglave prije dolaska prvih IBeovaca, njih 1200, na Goli Otok 9.VII,1949., da su SVE ostale građevine napravili sami logoraši vlastitim radom. Mislim da to ne stoji . (Neki ostataci nastamba ruskih zatvorenika iz 1.svjetskog rata se ne spominju).

TITOV KOKO

SLONICA LANKA-1972

SPOJ HORTIKULTURE, FLORE I FAUNE

BRIJUNI (posjet 23/24.VI, 2020)

SAFARI PARK

CADILLAC -1953 (560x200 cm 260 KS)

VILA BRIJUNKA, 1957 – BIZANTINSKI KASTRUM

’BIJELA VILA

GLANZ&PLEČNIK:’BIJELA VILA’,1953

VILA BRIJUNKA/BIZANTINSKI KASTRUM

VINKO GLANZ (JOŽE PLEČNIK?): VILA BRIJUNKA (zapadno pročelje), BRIJUNI, 1957. /ograđeno i prazno,foto 24.VI,2020.

VILA JADRANKA, 1931.

STJEPAN KRALJ :VANGA,1955/77

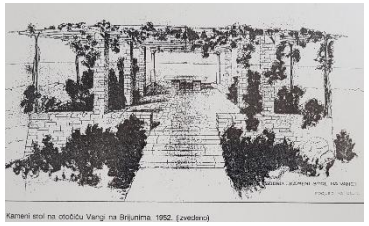

FREUDENREICH: VANGA, 1952.

BORIS KALINA:‘KUPAČICA’ 1954.

Prve kamene zgrade bile su dosta brzo napravljene. (I) 'KAMENA',prva uprava zatvora izgrađena 1949, a nakon preseljenja uprave, u zgradi borave policajci **i** isljednici. (II) 'HOTEL',nova upravna zgrada izgrađena 1950. od kamenih blokova 'klesanih isključivo ručnim radom zatvorenika', navodi se. Bila je najljepša i najuređenija zgrada na GO pa su je tako nazvali. Tu je bilo smješteno rukovodstvo zatvora, referenti i uprava, brijačnica i trgovina za rukovodioce zatvora. (III) 'KUGLANA' izgrađena 1951. nazvana zbog staze za kuglanje namijenjene isključivo čuvarima. U njoj su se održavale i razne proslave, banketi i zabave. Kasnije se zgrada koristila za prikazivanje političkih dokumentarnih filmova za čuvare i osuđenike.

Tko je napravio projekte? 'Nacrti sadrže sastavnicu s podatcima iz koje doznajemo da je u sklopu logorske uprave, barem u razdoblju postojanja logora nakon 1951., djelovao zaseban projektni odjel Tehnički Biro, sastavni dio Preduzeća Mermer'(Vladi Bralić). Kao šef Tehničkog Biroa spominje se Slavko Barta , kao i da je pomoćnik upravitelja GO 1950. bio je Božidar Drezga 1950. građevinski tehničar iz Splita, a spominje se daje i jedan broj obrazovanijih kažnjenika radio je u Tehničkom Birou, gdje su brinuli o planiranju izgradnje logora na GO. (Zanimljivo je pogledati interijer brijunske Bijele Vile i interijer golootočke Kuglane i uočiti slične kamene arkade, kao da ih je jedna ruka nacrtal ?)

Tko je i kako napravio ove zgrade? Bili su to vrlo kratki rokovi i gotovo je nemoguće da se je u ovim uvjetima, u drugoj polovici 1949. samostalno od logoraša napravila zgrada KAMENA. Kako je organizirano gradilište? Odakle su uzimali kamen? Kako su logoraši/zatvorenici bez kamenorezačkog umijeća znali i umjeli klesati neke i vrlo zahtjevne komade kamena? (Fino klesanje i grubo tucanje kamena se dosta razlikuje!) Jesu li oni uopće samostalno mogli zidati i graditi relativno složene objekte, bez stručne osposobljenosti? Jesu li iscrpljeni torturama mogli biti od velike koristi i za najprostije manuelne poslove na gradilištu, a kamoli za zahtjevne građevinske radove? Ostalo je zabilježeno da je Zorka Čebinac (1920) arhitektica zatočenica (30.04.50- 30.07.52) upravljala je gradnjom u Ženskom Logoru. Ovaj podatak je teško objasniti, jer kako je na GO bilo strogo odvajanje logoraša i logorašica, a da su Ženski Logor izvele samo žene je naprosto nemoguće.

Jesu li među logorašima imali dovoljno (ili uopće imali) tada vrlo deficitne profesije osposobljenih zanatlija,zidara, betoniraca, tesara,stolara, bravara, krovopokrivača, električara, vodoinstalatera,limara, parketara,keramičara, itd?

Jeli sve ovo bilo moguće napraviti bez stručne radne snage, majstora graditelja-izvana? Tko su oni bili, gdje su stanovali i kako su bili zavjetovani diskrecijom i šutnjom? Njih nitko ne spominje.

'Dođem po kamen na obalu i nosim ga na brdo i tako pet dana. Gore sam već donijela veliku hrpu kamenja. Nako pet dana dođe mi milicioner i kaže :'Sada tu hrpu nosi natrag dole na obalu' od kuda sam ga uzela! I sad jedna žena i ja na tragaću nosimo kamen natrag'. (svjedočanstvo) Jedan od sterotipa o GO govori kako su kažnjenici sve vrijeme svog robijanja nosili kamen s jedne hrpe na drugu, simbol besmislenog i besciljnog rada. Sasvim iracionalno i neproduktivno rasipanje rada u okolnostima kada je trebalo postizati rezultate,izgradnja pristaništa ,cisterni, puteva, 40 bunkera, i sveg ostalog?

Druga svjedočanstva:'Bez veze smo prebacivali kamen.Bili smo minerska ekipa u kamenolomu, tamo smo razbijali kamen, drobili ga. Nosili na tragačima, kamen težak, nije bilo nikakve opreme. Jedan drži trpalj dok drugi tuče macon, ali pažljivo dok se ne izdubi rupa u kamenu, gdje se onda stavi prah i kamen eksplodira. Taj se je kamen onda prenosio pa su se gradile zgrade. Meni taj rad uopće nije izgledao smislen, nego rad da se radi, a bilo je itekako potrebno puno smislenog rada?

Radilo se je od pet ujutro do mraka, a sunce prži.Rad je dobivao sve organiziraniji oblik osnivanjem raznih građevinskih sekcija popunjenim građevinski pismenim logorašima. Mišo Pifat je studirao građevinu prije hašenja, uključen je bio u građevinsku sekciju, šef je bio Jakovljević, dobio je zadatak da kolči temelje najveće zgrade HOTELA. Upočetku je rad bio smislen.Krčili smo puteve, pravili cisterne za vodu i gradili KAMENU zgradu Dovažao se je cement s kopna, pjesak sa Lopara. Proizvodnja kamena tucanika, miniranje, usitnjavanje u drobilici 'mamut', bilo ja tu na GO. Kažnjenici su također kamen usitnjavali pijucima, macolama, čekićima, čak udarcima kamenom o kamen, s dnevnom normom od jednog kubnog metra na dan.... (MP svjedočanstvo). Od svih tortura i nevolja, oskudicu vode i žeđ su stavljali na prvo mjesto-znači li to da su morsku vodu koristili u građenju?

KAMENA GRADNJA

III, ‘KUGLANA’GO 1950/

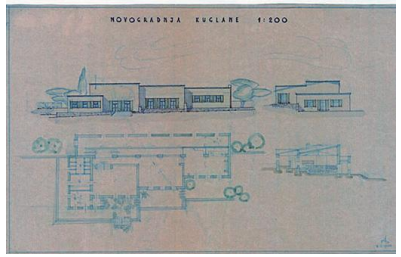

III, ‘KUGLANA’GO nacrt 1950/

PRISTANIŠTE

GOLI OTOK-II, ZGRADA ‘HOTEL’, 1951.

II,‘HOTEL’, GRADNJA , 1950/51

I,‘KAMENA’, GO, 1949

* (1 dan klesanja za vještog klesara)

BUNKER OSMATRAČNICA

UKOPANI BUNKER

ŽENSKI LOGOR

GOLI OTOK (vapnenasto kamenje od kojeg su navodno isklesali kamene blokove i sazidali zgrade- nemoguće !)

UKOPANO SPREMIŠTE ZA VODU

UVALA VELA DRAGA

LOGOR (VELIKA) ŽICA

Razgovarao sam s profesorom Martinom Previšićem koji je bio rezolutan da su sve zgrade i građevine napravljene isključivo od samih logoraša! To je stav i arhitekta Vladi Bralića koji je izučavao GO. Nekolicina mojih kolega se s tim slažu, ali neki djele i moje, apsolutno suprotno mišljenje.
Nigdje se ne navode zanimanja zatvorenika, za pretpostaviti je da među njima bilo malo kvalificiranih građevinskih majstora, pogotovo da bi bili produktivni dok su tako neljudski tretirani. Od drugih, pogotovo 'društvenih profesija' ,napraviti instant majstore tako brzo nije moguće. Besmisleno tucanje ili prenošenje kamenja je jedno, a klesanje kamenih blokova i sl. je nešto drugo! '*Nisam znao lomiti kamen. Srezović, bio je jako vješt, s nekog otoka, imao je kamen u genima, znao je dobro s kamenom, pogleda ga,vidio mu žilu, malo lupne krampom i on se raspadne, s lakoćom je razbijao u manje komade*...' Ni jedno svjedočanstvo ne spominje klesanje niti opisuje druge građevinske radove. Neznam , koliko bi zaključak da je bilo izvanjskog rada, unio neki novi moment u cijelu priču-vjerojatno malo, no svejedno...

Na Brijunima dva dana , 23/24 VI,2020. Hotel Neptun, ugodne šetnje, vizure, Safari park, zebre, ljame, zeleni travnjaci, šumarci,nismo vidjeli slonicu Lanku i papigu Koko, popeli se na Vidikovac Saluga, obišli Muzej, vidjeli Rimsku Vilu, Castrum, Dvoranu Brijunskog plenuma, kuće u kojima je stanovalo radno osoblje, slikali se kod skulpture Boris Kalina (šogor Vinka Glanza) Kupačica,pogledali Cadillac 1953, dimenzija 560x200 cm , malo zaplivao ispred zatvorene Vile Brijuni, do Vange je daleko, 2km, a i ne smije se. Iako su danas Brijuni vrlo atraktivan nacionalni park, ima i puno toga zapuštenog, a trebao bi svakao imati i jednu snažniju futurističku viziju.

Na Golom Otoku samo dva sata 28.VIII,2018. brodićem 15' iz Lopara, jedna upitna Spomen ploča (možda bi dvije bile prikladnije?), obilazak turističkim vlakićem, pogled na Petrovu Rupu, 9.krug Danteovog Pakla, na Veliku Žicu, obilazak zgrada KAMENE, potpuno devastiranog HOTELA , u KUGLANI razgovor sa zaposlenikom, mladićem iz Lopara, proizvodne ruinirane HALE i još nekoliko kamenih kuća. Kamenolom od kuda se je uzimao kamen nisam vidio. Obitelji nekih golootočkih isljednika i logorskih upravitelja, kako bi lakše podnosili otočnu izolaciju, bile su locirane u Loparu, i koliko sam mogao vidjeti s trajekta, njihovih par kuća je u borovoj šumi napravljeno je u modernističkom stilu. Sudbinu buduću Golog otoka i susjednog Grgura gdje bio je logor za žene , teško je predvidjeti. Kako sada stvari stoje čini se da su to 'otoci kojih nije bilo, kojih ni danas de facto nema i kojih neće biti'.

Tito je izmislio Brijune, a tko je Goli Otok? Tito, Kardelj, Ranković, Đilas,Krajačić, Krleža, Augustinčić? Svašta je napisano. Tko je sve znao za GO? Od domaćih političara, mnogi su se skrili u 'neznanju' ,ignorantia nocet, Zapad je sigurno znao, ali im je posve odgovarao YU zaokret, znali su i Sovjeti koji nisu povukli to pitanje, valjda ne htijući kasnije ugroziti pomirdbu i vraćanje Tita natrag u blok, neuspješno. Neznam, niti da su svjetski intelektualci ikada reagirali, mislim da nisu. Jako sam se iznenadio kada je prije neku godinu, a sedam decenija od GO, u privatnom razgovoru, prijatelj, 'afirmirani borac za ljudska prava' opravdavao Goli Otok, bez obzira što se je tamo događalo, s objašnjenjem da je 14 sovjetskih divizija bilo na našim granicama.(?)

BRIJUNI I GOLI BILI SU RAJ I PAKAO NA LIJEPOM PLAVOM JADRANU. Ova dva mjesta kao yin-yang su dva dijela jedinstvene velike povijesne slike, planetarne priče XX stoljeća, i bilo bi dobro da ne završe u nekoj steretipnoj turističkoj komercijalizaciji. U ovim otocima su puno veći potencijali.....

*

KUPARI- OD RATNE SPILJE DO POSLIJERATNE ZBILJE

DAVID FINCI: VILE BOROVKA 1 & BOROVKA 2 , 1962
ANONIMNI GRADITELJI:PODZEMLJA, TUNELI, SKLONIŠTA

'Drug Tito' popularni naziv za YU suverena, bio je jedan od najdugovječnijih vladara novog doba-35 godina. Rekorderi su bili Queen Elisabeth II GB 70 godina, Queen Margaret DK 52 godine, King Baudouin B 42 godine, Franco SP 36 godina, Queen Julijana NL 32 godine, Staljin SSSR 29 godina, Ivan Pavao II Vatikan 27 godina, Roosewelt USA 14 godina. Po broju rezidencija kod kuće i u svijetu engleska kraljica je daleko na 1.mjestu. Naš presjednik je po jednom popisu imao 34 domaće rezidencije i jednu vilu u Marakešu (od marokanskog kralja Hasana II dobio visoko odlikovanje uz koje ide i vila) . Život pun tempa, izazova, rizika i hrabrosti bio je iz dva dijela, tegobni pa lagodni, s puno pogibeljnih situacija doba stradanja, pa doba plandanja i hedonizma mimo socijalističke ideologije.

Na Jadranu , osim Brijuna, bile su korištene ranije izgrađene vile u Opatiji, u Splitu (Vila Dalmacija ex.Šilerov Pansion 1912, iza 2.S.R. nakratko Dječji Dom), na Lapadu kratko vrijeme Bilinić&Horvat:Vila ex.Banac, 1930te) , u Crnoj Gori Vila Galeb, Igalo (1976).

Zadnja Vila izgrađena u Hrvatskoj bila je u Kuparima, veća Titova ' Vila Borovka 1 'i manja za Jovanku 'Vila Borovka 2' slično oblikovane , modernizam 'par excelence'. Naglašeni horizontalni zaobljeni parapeti su slični kao na Vili Zagorje iz istog vremena, a oba arhitekta su detalj uzeli od Le Corbusiera (Chandigard). Iako se s lokacije pružaju lijepi morski pogledi, i prema Cavtatu, vila je uvučena od obalne crte da bi s nešto borova bila malo 'maskirana'.

Borovka 1 je veličine 1150 m2, na prvom katu su predsjednički apartman, dvije dvokrevetne sobe, dnevna soba, soba s bračnim krevetom i jedan WC, a u prizemlju su veća soba za objedovanje i kuhinja. Borovka 2 je veličine 850m2 a njena unutrašnjost nije uređivana.

Ne zna se mnogo o Titovom vremenu koje je proveo ovdje u Kuparima, ali, kao i kod drugih njegovih jugoslavenskih vila, i ova je imala široku mrežu podzemnih tunela, komora i obrambenih bunkera izgrađenih oko ovog kompleksa koji je navodno mogao smjestiti oko 30 ljudi do 80 dana u posebnim okolnostima.

Velika podzemnih atomska skloništa, među kojima su Hrvatskoj Vis, Kupari, Velebit, Biokovo Kalnik, bili su najveća vojna tajna sve do raspada Jugoslavije, napravljen je i podzemni aerodrom, ukopana sidrišta za ratne brodove- sve složeni građevinski zahvati, enormne količine rada i skupe opreme. U Konjicu BIH napravljen je mali podzemni grad za 350 osoba.

Od Titovih pečina/spilja u vrijeme 2.svj.rata, najpoznatije dvije su bile u Drvaru i na kraju rata Visu. Prvu je prilagodio za korištenje Vuko Bombardeli, drugu Neven Šegvić,đaci istog razreda splitske Tehničke Škole.

Izvedba i korištenje vojnih podzemlja bili su stroga vojna tajna, radnici su bili zavjetovani šutnjom , a sigurno je da taj stupanj konspiracije ne djeluje dobro na 'zdravo društvo'. Tko je bio pretpostavljeni neprijatelj, kakva je bila ideja pretpostavljenog ratovanja-složena su i zbunjujuća pitanja? Srećom, vanjski se neprijatelj nije pojavio, ali zato se je cijeli obrambeni sistem iznutra urušio 1990tih kada se je država raspala. Ratna podzemlja beskorisna , napuštena i prepuštena radoznalcima, navodi na razmišljanje koji bi to sigurnosni rizik bio, da se nisu gradila, već umjesto toga metroi i gradski tuneli da smo živjeli na jednoj 'normalnoj planeti', i na razmišljanje kako ih danas prilagoditi za korištenje?

Projektant Rezidencija u Kuparima bio je sarajevski arhitekt, 35 godišnji David Finci Poslije ovog projekta Finci je otišao u Ameriku. Sreo sam ga u Birou u NY na 5th Av, nosio sam Nikšićevo pismo preporuke, popili smo kavu, tada nisam znao za Vile Borovka, a da sam i znao nebih ga pitao, a da sam ga i pitao, sigurno mi ništa kazao, pogotovo nebi kazao o podzemnim tunelima. Koliko su te informacije zanimale Central Inteligence Office, može se pretpostaviti. Dio opreme za skloništa i ratna podzemlja bio je nabavljan na Zapadu, što je svakako odavalo određene informacije. Finci je autor i kultnog hotela u Kuparima, vojnog odmarališta, pa devastiranog i srušenog Hotela Pelegrin.

Može li se govoriti 'Titovoj arhitekturi'? 'ARHITITOURI?

Maršalov arhitektonski i likovni ukus je bio tradicionalistički, ali ga nije smetala ni moderna arhitektura. Izgleda da je bilo važno , samo bude raskošno. Nije se miješao u likovno stvaralaštvo, osim koliko je poznato, samo jednom kada je komentirao Bakićev spomenik 'To niš' ne valja, Marx sjedi a Engels ga kao nešto podučava.' Međutim to nije bilo njegovo, već preuzeto Krležino zapažanje kome se planirani spomenik nije svidio, e da bi Tito kao vrhunski autoritet tim rječima pokopao ovaj rad.

PRISTUP ‘BOROVKI 1’

INTERIJER U ‘BOROVKI 1’

TUNEL PREMA SKLONIŠTIMA

DAVID FINCI: VILA ‘BOROVKA 1’, KUPARI, 1961

D.FINCI : HOTEL KUPARI , 1963.

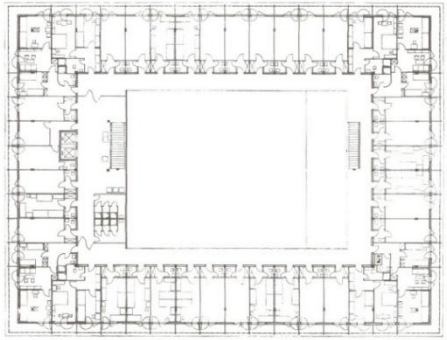

BOROVKA 1 + BOROVKA 2

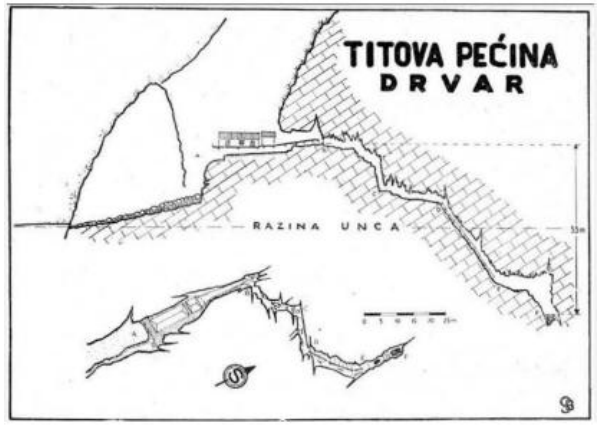

TITOVA PEĆINA DRVAR uredio VUKO BOMBARDELI

VRHOVNI ŠTAB U DRVARU I-IV,1944.

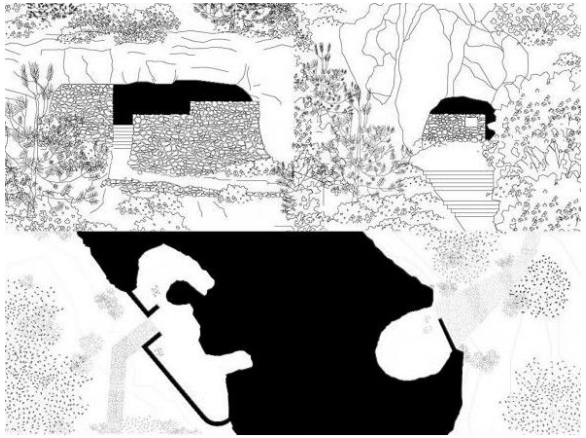

TITOVA SPILJA VIS uredio NEVEN ŠEGVIĆ (VI-IX, 1944)

VOJNI TUNEL ZA RATNE BRODOVE NA VISU, 1960 te

Podzemni Aerodrom ŽELJAVA 1960tih

Sklonište za ratne brodove Dugi otok

Sklonište za ratne brodove Rogačić VIS

100

BRODOVI, AVIONI, SATELITI I KRAJ M2 RAZDOBLJA

KRASNAYA ZVEZDA NA VOLGI 1919-20, JRM ŠKOLSKI BROD 'GALEB',1952-1980
VOJTEH DELFIN: HIDROID 1960te, DC-6B , 1958 VOSTOK 1 1961, APOLO 11 1969
ŠEGVIĆ & RADIMIR: HOTEL PERNA, OREBIĆ,1970-72

KRASNAYA ZVEZDA (Крáсная звездá) agitacijsko propagandni parobrod na Volgi, napravljen po uzoru na Agitprop vlakove, dvije godine 1919/20 je plovio rjekom gore-dolje i promovirao novu komunističku ideologiju, obrazovao, opismenjavao, upoznavao ljude s novim tehnologijama, slušali su glazbu s fonografa, gledali dramske predstave i filmske projekcije, razgledavali izložbe, razgovarali s najvišim državnim čelnicima, i Lenjinova supruga je bila uključena, sve s namjerom stvaranja 'novog sovjetskog čovjeka '. Bilo je i na drugim prostorima i vremenima još Brodova Zabave, Brodova Kulture koji su promovirali književnost, glumu, glazbu i kazalište, ali ovaj Agitprop Brod je imao najizraženije ambicije u promjeni i kreiranju novog društva. Danas nako stotinu i više godina može se vidjeti do kuda je novo, moderno društvo stiglo.

'GALEB' brendiran i kao Titov Brod Mira 85.000 nautičkih milja (157.420 km), 14 putovanja u trajanju OD 478 dana morima i oceanima. Dužine 117 m, širine 15 m, visine 17 m , gaza 6 m, maksimalne brzine 33 km/sat, 300 ležajeva, tri blagavaonice, dvije kuhinje, mesnica (?), pekarnica, slastičarnica, frizerski i brijački salon, prostorije za pranje i glačanje, postolarska radionica, nekoliko ambulanti, mala operacijska dvorana i četiri tzv. dvorane za razonodu. Galeb s ukupno 5.665 m2 imao je nekoliko razina, a na jednoj od njih, gdje posada nije ulazila, boravio je Tito sa suprugom, pratnjom od 40 do 45 ljudi, spominje se i orkestar koji je svirao na palubi za vrijeme objeda. Dnevna soba imala je ostakljenje prema palubi za šetnju kao i svečani salon u kojem su priređivani ručkovi i večere za goste, s plesnim podijem, pianinom i platnom za kino-projekcije, a u kojem se mogao organizirati prijem za 200 ljudi. Zabranjeni dio broda za posadu bila je i paluba koja je služila za šetnju . Tito i Jovanka spavali su odvojeno Titova soba napravljena je iz šarenog drveta ptičjeg javora, a Jovankina je nešto luksuznija od bijelog javora. No, prema mišljenju jednog člana posade- 'Tito nije patio za luksuzom', jer kada su mu ponudili napraviti bazen na palubi, odbio je.

Galeb je bio naoružan protuzračnim obranom, topovima od 20 i 40 mm, a u pratnji su uvijek bili i razarači. Na prvoj plovidbi, posjetu Kraljici Elizabeti II (16. ožujka 1953), razarači JRM su ga pratili do Malte, a britanski, dalje do Engleske. Britanski mediji su pisali 'kako je to prvi puta da je jedan KOMUNISTIČKI vođa posjetio zapadnu zemlju i time označio početak prijateljskih odnosa između dviju zemalja. Na dužim putovanjima 'Galeb' je pratio brod, ponekad brodovi s velikom količinom namirnica , vode i pića. Kod posjeta Indiji, Burmi i Indoneziji, put od 74 dana, na brodu 'Dinara' putovao je i specijalni teret, Titov poklon burmanskoj konjici, 35 konja(31 priplodna kobila i četiri pastuha). Na povratku uzvratni poklon , dva slona, majmuni i egzotične ptice. Na pratećem brodu 'Dinara' je bilo naoružanja i municije za cijeli bataljun.* Na 57 dnevnom putovanju uz Afriku 1962. u pratnji je bio i Krleža, tamo je dobio neke poklone tepih, stolić što namješteno u stanu na Gvozdu.

Brod za uspoređivanje s 'Galebom' mogla je u to vrijeme biti jahta 'Christina' grčkog brodovlasnika Onassisa ,nešto kraća, dužine 97 m, bez oružane i gospodarske pratnje i s puno manje svjetskih selebritija koje je ugostila. Od 2019.Galeb se obnavljao i preuređivao u muzej i za ugostiteljske namjene, nedovršen danas je usidren u Rijeci na Molo Longo, a tu pokraj povremeno se privežu i najnovije i veće suvremene jahte na kojima se ističe stakloplastika,karbonska vlakna i aluminijske legure , 'za neke nove klince', prema kojima 'Galeb' od čeličnih limova sa zakovicama i sive boje, pruža dojam zastarjelosti.Gledajući ga izvana ne daje dojam svoje bivše važnosti

HIDROID iz godina 1960tih koje su obilovale tehnofuturističkim projektima, arhitekt Vojtjeh Delfin je zamislio plutajući ili ploveći, pretpostavljam, hotel, jednu kružnu megastrukturu oslobođenu 'obaveza kopna, danka prošlosti, mišljenja kunsthistoričara', predanu kontekstu mora , valovima, vjetrovima, suncu i neverama. Sadržaji nisu detaljirani, ali bi ih mogli imaginirati, malo uz pomoć 'Galeba' i 'Christine', a nešto više s mislima na suvremene mega-kruzere, koji obaraju granice mogućih mobilnih struktura. Rekorder ICON OF THE SEA dužine je 365 m, širine 60 m, 7.600 putnika , s posadom broj je sigurno 10.000, puno restorana, kazalište, casino, spa, fitnes, sportska dvorana, zabavni park, itd , napravljen kao 'grad-stroj', koji opskrbljen svim i svačim potrebnim, se otisne na oceanske pučine, ne za preživljavanje, već zabavljanje. To su brodovi za 'proizvodnju užitaka', oni su mjesta bezbrige i hedonizma.

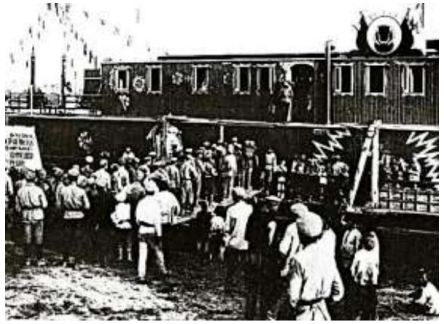

400 FILMSKIH PROJEKCIJA, IZLOŽVE, PREDAVANJA

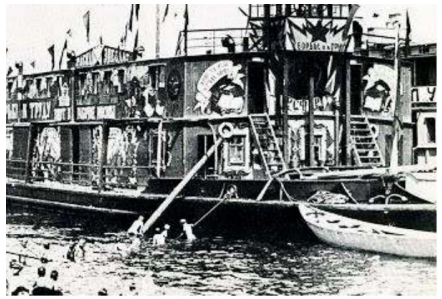

-steamer Red Star with theatre on board, 1919-1921, Black and white photograph.

‘CRVENA ZVIJEZDA’ NA VOLGI

AGIT-PROP PAROBROD, 1919-21

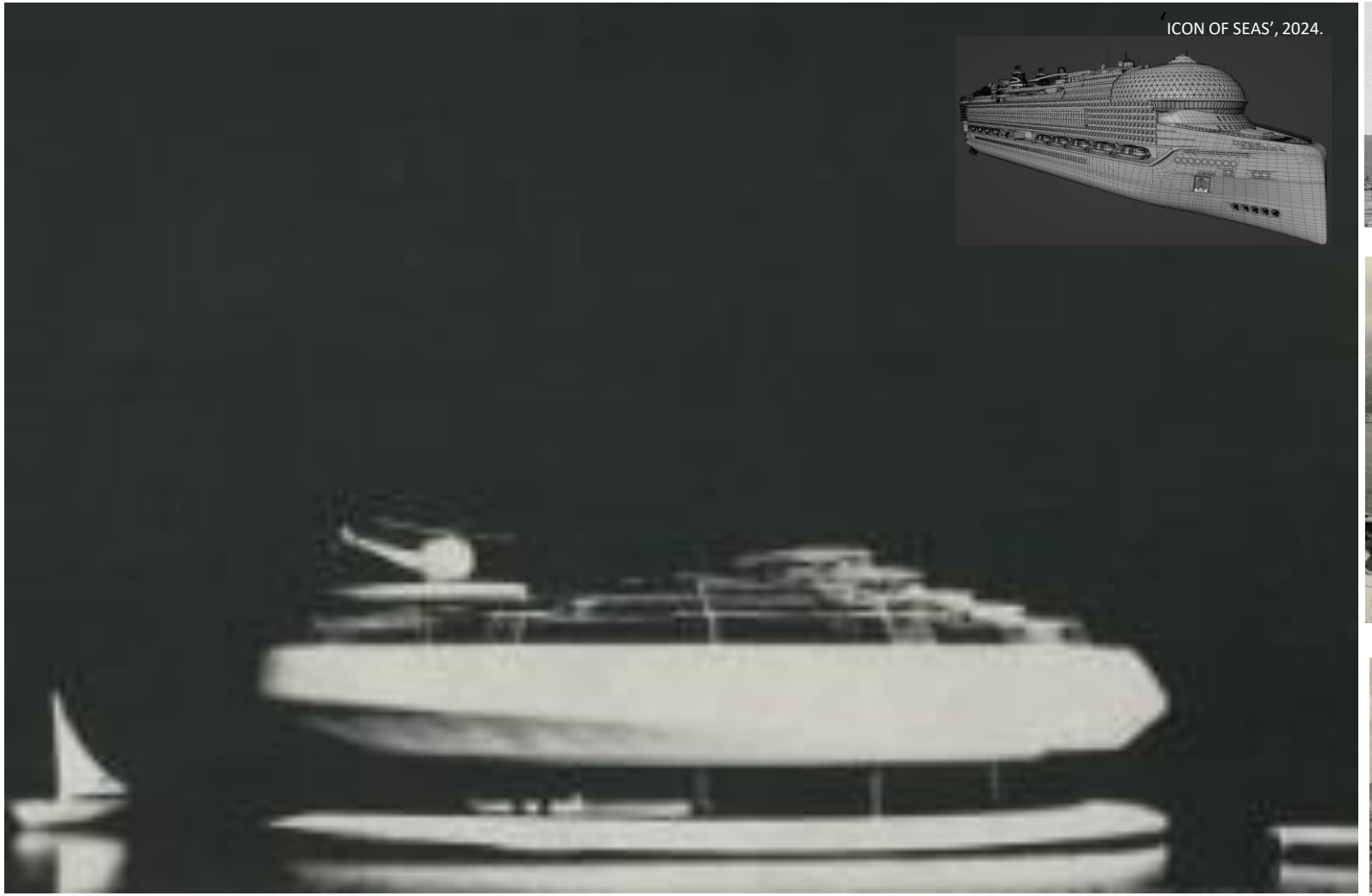

VOJTJEH DELFIN: HIDROMOBILNI SISTEM NA MORU, 1966.

‘ICON OF SEAS’, 2024.

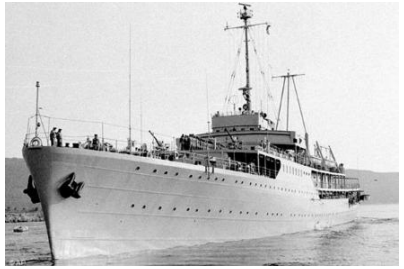

‘GALEB’-157.420 KM/479 DANA

‘GALEB’ 1938/1951-1979

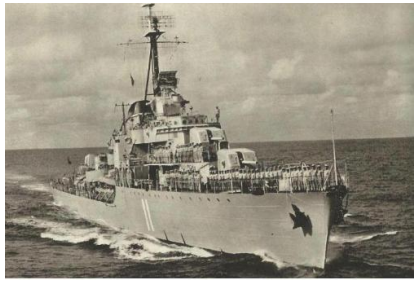

RAZARAČ ‘SPLIT’,1958.

Hidroid osim hotela, hedonističkog odmarališta, još puno toga je mogao biti- istraživački maritimni institut , pomorski fakultet i marina, ribarski fakultet i tvornica za preradu ribe, brodograditeljski fakultet i brodogradilište, omladinski kamp, umjetničke radionice i galerije, mjesto gdje bi se moglo prisjetiti i 'starog iskustva' parobroda Krasnaya Zvezda.

Hidroid je mogao biti i stambena struktura jednog novog stanovanja. Zanimljive maritimne kružne megastrukture nacrtao je Jacque Fresco, a Kiyonori Kikutake, *projektirao je 1958 – 1963 razne kružne plutajuće strukture ,Marina City, čiju je svrhu opisao ' ne kao proširenje kopna niti bijeg od kopna",* već kao novi urbani arhetip za život na moru.

Luksuzni DC-6B proizveden 1958. te iste godine postao je Titov avion .Od 1975 Tito je koristio dva aviona Boing 727 (Kroz dvije decenije proizvedeno je oko 2000 ovog tipa). Dva identična zrakoplova kako bi "jedinica" YU-AKH poletjela nekih pola sata prije dvojke noseći osoblje i opremu, ali i služeći kao izvidnica meteoroloških prilika. Tokom leta su iz sigurnosnih razloga mijenjali raspored kako se ne bi znalo u kojoj je letjelici Tito, tako barem tvrdi jedan od pilota "jedinice" Ozren Vukajlović.
Osim letova za odabrane, avionski promet se je sve više demokratizirao, a sve udaljenosti na planeti su se smanjile, gradovi i države približile, a budućnost je bila obećavajuća- barem sam ja tada tako osjećao.
1968. pojavio se je Jumbo Jet Boing 747 sa slikovitom izbačenom pilotskom kabinom, do tada najveći avion na svijetu (max dolet 12.150 km,300-500 sjedala). 25.IV,1972 sam letio Roma-NY, u povratku 1.V,1973 NY-Amsterdam. Drugi let u Ameriku Paris-NY (15.VI, 2010) bio je s double-decker Airbus A380 koji se je počeo proizvoditi 2007 (15.700 km,ima 525-853 sjedala). Poslije , do danas većih zračnih grdosija nije bilo

Razvoj avijacije je pratio fantastičan tehnofuturistički svemirski program (Sputnik 1. Lajka, Jurij Gagarin(1961) s trijumfom Apolo-11 (July 20, 1969) i Neil Armstrongom, prvim čovjekom na Mjesecu. Science fiction film Kubrick:2001: A Space Odyssey. (1968.) bio je izvanredna uvertira za svemirske snove Spektakularno spuštanje na mjesec na našoj televiziji je komentirao stručnjak za aeronautiku Josip Kotnik , s puno optimističkih prognoza u svemirskim istraživanjima. Tada sam mislio da će uskoro i Sovjeti krenuti, da će kroz koju deceniju gore biti velika svemirska stanica, da će gotovo dnevni transporti biti uspostavljeni . Mnogi će ljudi odlaziti 'gore, istraživači ići i dalje u svemir, i da će se Zemljani svih zemalja konačno ujediniti. Međutim, vrlo naivno i loše predviđanje,

Svemirska putovanja s ljudskom posadom su se uskoro 'neprimjetno' obustavila. Tog zimskog dana, putujući Amerikom, bio sam u Grayhound autobusu blizu Hustona kada je na vijestima objavljeno da je Eugene Cernan napustio Mjesec, ukrcao se u Apolo 17 i da se posada vraća na Zemlju. Vijest je među putnicima autobusa sasvim mirno primljena s osjećajem da se svemirski program s ljudskim posadama lijepo razvija, već 12 ljudi je bilo 'gore' i nije bilo mjesta sumnji da će tu sve stati.. Ipak bio je to zadnji boravk ljudi na Mjesecu, od kada je prošlo više od pola stoljeća, a koliko će još, nezna se. Sigurno tada nisam bio jedini koji bi se je razočarao da je znao da je to zadnji čovjekov let na Mjesec. Umjesto Svemirske Utrke, nastavljala se je utrka u naoružavanju. Futuristički zanos svemirskih putovanja se je pomalo gasio, tako da bi kao alternativni kraj moderne (svemirskog futurizma) mogao proglasiti i 14.XII,1972. zadnje prisustvo čovjeka na Mjesecu.

BOING 727 (1962)

BOING 747 (1970)

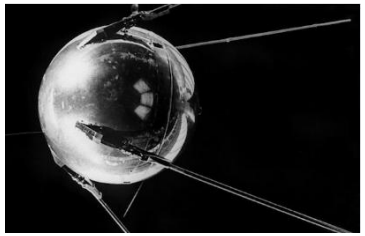

SPUTNJIK 1-1957.

JURIJ GAGARIN (12.IV, 1961)

NEIL ARMSTRONG(20.VII, 1969)

ST LOUIS PRUITT-IGOE JULY 15, 1972 AT 3.32 PM (Charles Jencks: DEATH OF MODER ARCHITECTURE')

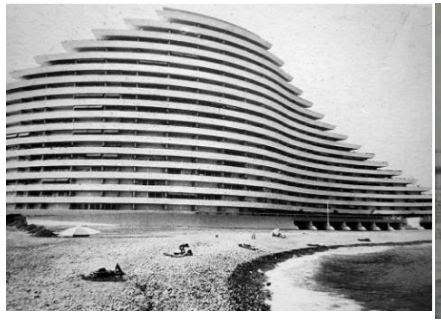

André Minangoy:Baie des Anges
planiranje1959, gradnja od 1969-

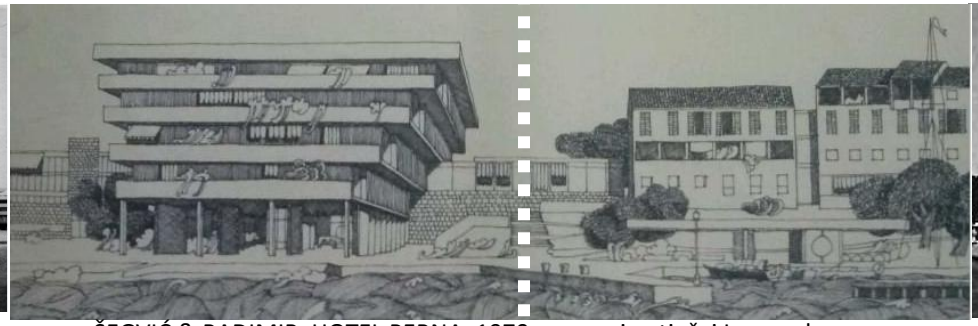

ŠEGVIĆ & RADIMIR: HOTEL PERNA, 1970. pozvani natječaj I nagrada
Suradnici:Toth, Babić,Poljanec, Pleština, perspektiva NIKOLA FILIPOVIĆ

François Spoerry :Port Grimaud , 1960te
(mediteranski regionalizam)

KRAJ MODERNE 2 POČETAK POSTMODERNE, 'KRITIČKOG REGIONALIZMA' I SL.

Kraj moderne i početak postmoderne može se lijepo zapaziti na projektu Šegvić-Radimir: Hoteli Perna, 1970-72. gdje se modernizam jednog jakog bloka na zapadnom dijelu kompleksa nastavlja s usitnjenom postmodernističkom regionalnom arhitekturom. Događanja u arhitekturi u svijetu, pa tako i kod nas, donosile su promjene. Za Šegvića koji je jednom skicom dao ideju za ovaj projekt, neposredna inspiracija bilo je studijsko putovanje na Azurnu obalu neposredno prije pozvanog natječaja, kada je posjetio modernističku Marinu Baie des Anges kod Nice, i novoizgrađeni maritimni kompleks Port Grimaud (pseudo Venecija) u 'mediteranskom stilu'. Kod nas su do tada bili izvedeni mnogi modernistički hoteli, da bi se sa Uvalom Scott smjer turističke izgradnje mijenjao. Tome su pridonijeli i regionalni mega planovi Južni Jadran (1966-69) i Gornji (Sjeverni) Jadran (1969-70), planovi prostornog i turističkog razvoja obale. Oni su potisnuli internacionalni modernizam, a istaknuli lokalne, regionalne specifičnosti. Slično Jadranu je i s planiranjem na Kontinentu.

Odraz ovih promjena vrlo brzo zahvaća i stambenu , pogotovo nisku stambenu arhitekturu gdje dominiraju obiteljske kuće, a kod kojih konzervativni, tradicionalni populistički senzibilitet je uvijek bio dosta prisutan. Umjesto projekcije kuće u budućnost, kuća se izvlači iz prošlosti.M2 razdoblje je zaključeno. Tek nakon nekoliko decenija, moderna će se ponovo aktualizirati, ali s nekim drugim društvenim okolnostima.